

II. J. D. 2. 6.

Theol.

R III II. 553.

II 553.

R
2080

III II. 553.

IN III
PRIORA CAPITA
Euangelij secundum
Matthæum.

IN SCHOLA VVIT-
tembergenſi publice
tractata.

Per Doctorem Iohannem
Bugenhagium Pome-
ranum.

Nunc primum iuſſu autoris
excusa, VVittembergæ,

Anno
M. D. XLIII. #

IN MATTHAEVM.

Vando dicendum
est nobis de Euang-
gelio, in quo iustitia
Dei reuelatur, ne-
celle est vt prius
dicamus de Lege &
peccato.

Peccatum originale, de quo scrip-
tura loquitur, Scholastici doctores li-
cet fateantur, tamen extenuant multis
modis, sed alij aliter. Cinglius autem
cum Pelagianis non solum impie, sed
etiam turpissime negat. Sic cadunt
qui doctrinam iactant, & non sunt, vt
Christus ait, docti ad regnum coeloru.

Principio itaq; dicimus, Quid
peccatum, quod originale non ab re
uocamus, non uidet in scriptura, nihil
uidet. Omitto nunc scripturas, quas in
promptu habetis omnes in Locis com-
munibus, & in alijs nostrorum & ue-
rerum libris. Quid clarius eo, quod
Moses de principio creationis omniu
rerum dicit? Vidit Deus cuncta quae
fecerat, & erant ualde bona: Si reliqua

A h omnia

PRAEFATIO.

omnia erant ualde bona, certe multo magis homo erat ualde bonus, propter quem omnia alia facta sunt, qui ad imaginem Dei factus, omnium dominus constitutus est: Dominamini inquit piscibus, &c. Et Lucas in genealogia Christi, Adæ originem refert in Deum, faciens haud dubie ipsum Deum Adæ patrem, quando dicit: Adam fuit Dei. Necesse est igitur Adam fuisse ut corpore pulcherrimum & sanissimum, ita & spiritu sapientissimum & sanctissimum, sine omni peccato immortalem. An hoc potest aliquis negare, qui nouit sacras literas? Nunc autem, nisi plane sis excæcatus, uides ne bonum quidem esse hominem, tantum abest ut sit ualde bonus, qualem uidit eum Deus ubi creauerat. Nam postea non alijs quidem oculis, sed aliud uidit in homine Deus. Hic metuentes Adam & Eua suam uideri turpitudinem, voluerunt abscondi a facie Dei deambulantis in Paradiso, sed frustra. Et de diluuiio ita scribitur, Videns Deus, quod multa malicia

PRAEFATIO:

malicia hominum esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore, poenituit eum quod hominem fecisset in terra, &c. Igitur Adam sanctissimus, qui diuinam habuit originem, factus est per peccatum, origo pessima toti hominum posteritati. Hic uides peccatum originale, Non enim ex carne peccatrice possunt alij nasci, quam peccatores, natura caeci, ignorantes Dei, quærentes sua, legi Dei non subiecti, breuiter sine spiritu Dei, mancipia Satanæ.

Deinde & poena siue iudicium Dei, quod ferimus, ostendit originale peccatum, & pessimi fructus carnis nostræ declarant arborem malam, & corruptam nostram naturam ueneno serpentis antiqui. Siquidem nulla poena, nullum periculum, nullus morbus, nulla mors esset hominibus, neque ulla mala siue peccata essent super terram, nisi illud peccatum originale esset. Nunc quantis morbis, periculis, & alijs malis subiaceamus? & dira mors omnia

A iij   rapit,

PRAEFATIO.

rapit. Et fructus peccati originalis sunt
caecitas infidelitas ignorantia Dei, ne-
gligentia, contemptus & odium uerbi
Dei, &c. Inobedientia, odia, homici-
dia, malae suspiciones, æmulationes,
melancholia pessimæ, prauis affectus,
&c. Intellectus excæcatus est, ratio
peruersa, uoluntas à Deo auersa, Fingi-
mus cultus Dei sine Dei uerbo, Pravis
operibus seducimur à uerbo, & à sim-
plicitate fidei, quæ est in Christum,
quemadmodum Eua. Secure uiuimus
& nostram infidelitatem credimus esse
sapientiam & iusticiam, Filium Dei
crucifigimus, & persecutionem filio-
rum Dei iudicamus esse obsequium
Dei. Peccatum non solum facit nos
furiosos uoluntate, sed etiam stultissi-
mos, ut ratione nesciamus quid facia-
mus. Qui hæc uidet in hominibus,
quomodo negare poterit originale
peccatum? Isti iactatores ne homines
quidem se esse meminerunt. Hic licet
mihi definire peccatum originale esse
ignorantiam & contemptum Dei,
prauosq;

PRAEFATIO.

prauosq; affectus, aduersus legem Dei
in omnibus hominibus carnali propa-
gatione ex Adam procreatis.

Interim Lex obiter subintrat, da-
ta à Deo per manum Moysi. Hanc Hy-
pocrisis rata remedium esse mortis,
amplius est excæcata, ausaq; est dicere,
Non sum sicut cæteri, &c. Visa vero
Lex non per uelamen, sed aperte, facit
nos cognoscere nostrum peccatum,
infidelitatem, impuritatem, & damna-
tionem, & adigit ad desperationem, si-
quidem bona & sancta Lex mihi non
bono, est sententia & iudiciū Dei atq;
adeo ipsa mors, &c. Et fit nunc cogni-
to peccato in conscientia mea supra
modum peccans peccatum & horren-
da desperatio, tantū abest, ut diligam
Deum, quemadmodum lex iubet, &c.

Audiuistis morbum, sed quid
morbum dico? audiuistis hactenus
mortem nostram, Aegroto medicina
quæritur, de mortuo desperatur. Aus-
diamus & nunc Euāgelium, i. medici-
nam & vitam, quæ enim sunt impossi-

A iij bilia

PRAEFATIO.

bilis apud homines, sunt possibilis apud Deum. Euangelium est praedicatio remissionis peccatorum per Christum. Huic credentes efficiuntur reputatione Dei iusti, & sumus filij & haeredes Dei. Non enim est aliud nomen sub caelo datum, &c. Nemo venit ad Patrem, nisi per Me. Nemo ascendit, &c. Non est ex lege iusticia, sed per Christum, si credis. Ridiculum est quod qui negant peccatum originale esse peccatum quod damnet, volunt interim nobiscum docere, quod sola fide per solum Christum iustificamur. Verba interim audio, rem non intelligunt, idque vel ex uno Pauli loco, Ro. v. uidere possent. Cum de iusticia quae est per Christum, disputatur, & de viribus & operibus nostris. Primum consulamus verbum Dei, & credamus filium Dei pro nobis iustificandis traditum. Deinde adhibeamus etiam in consilium nostram experientiam, & cogitemus non quemadmodum nunc forte sumus affecti, non territi iudicio Dei, sed quemadmodum consultum

PRAEFATIO.

sultum credimus nobis in terroribus & ueris conscientiae paucibus, & quando nobis moriendum est, ita demum recte iudicabimus de fide & operibus, & recte alios docebimus. Verum hic me contineo à pluribus verbis, quando in toto Matthæo nihil aliud docemus, quam quod ipse scribit, nempe salutem & vitam æternam per Iesum Christum dominum nostrum.

Non commendo Matthæum, satis commendatus est. Ipse se commendat, non solum libro, sed etiam hoc titulo, ut infra dicemus.

ARGUMENTVM.

Matthæus primum scribit Christum filium Dei, in Lege & Prophetis promissum, in carnem nostram & Iudeis & gentibus venisse, nempe eum, qui saluum facit populum suum à peccatis ipsorum, ex virgine & carne Davidis secundum promissiones Dei natum, Mox à tertio capite, quod

A v

ENARRATIO IN I.

quod ei cum alijs Euangelistis cōmune est, à prædicatione Iohannis incipiens, exhibet nobis Christum, & doctrinam Euangelij, & admirandis operibus sese filium Dei, in carne nostra declarantem. Tandem uero hunc Deum & hominem producit nobis in cruce summum Sacerdotem, & unicum salutis nostræ sacrificium, & ex mortuis resurgentem Regem æternum, atq; in dextera patris Sacerdotem & mediator perpetuum. Hoc autem, nempe sic describere Christum, esse verum Euangelium, afflictæ conscientie non negabunt.

LIBER Generationis, &c

MATTHAEVS
titulo siue inscriptione Libri exorditur suum Euangelium, quemadmodum & Esaias & Ieremias, & plarīq; alij Prophetæ
suos

CAPVT MATTH.

suos libros, & Salomon sua prouerbia, & Iohannes suam illam Apocalypsin.

Atq; hic titulus non ad priorem huius libri partem solum spectat, vt quidam putant, sed ad totum librum, quemadmodum manifeste Matthæus dicit, Liber generationis &c. Nam hoc titulo commendat nobis, vel maxime suum totum librum, & quasi argumentum proponit, quod ante diximus. Si quidem hoc vult dicere, Adsit totus mundus, videat, legat, gaudeat, bona noua scribo, lætum nuncium, quod est Euangelium, adfero. Hic liber meus, est liber generationis Iesu Christi. Qui in Lege & Prophetis promissus est, & iam dudum expectatus saluator, & qui omnia instaurabit, Hunc in hoc meo libro scribo generatum, incarnatum, in mundum uenisse, & in carne nostra verbis & operibus, & ipsa à mortuis resurrectione sese filiū Dei declarasse, in salutem omnium, qui ipsum per fidem suscipiunt.

Hic merito & mandato Dei vocatur

capitulum

ENARRATIO IN I.

tur Iesus, id est saluator. Nam saluum faciet populum suum, id est, credentes à peccatis ipsorum. Hic est Christus siue ille Messias, id est, vnctus, quem Daniel uocat Sanctum Sanctorum, cap. ix. In quo cessat omnis illa vnctio legis & regia & sacerdotalis, atq; adeo tota lex, vt Iohannes Baptista ait, Lex per Moſen data est, Gratia autem & veritas per Iesum Christum facta est. Nam in lege ex mandato & institutio-
ne Dei sacerdotes & reges vngebantur, vnde & reges saepe legis Christos appellari. Hic autē à Deo patre vnctus est, vt in Psalmis scribitur: Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, Propterea vnxit te Deus, Deus tuus, oleo laticiae, prae consortibus tuis. Vnctus autem est spiritu sancto in regem aeternum, de quo regno dicit Deus: Sede à dextris meis, Donec &c. Praeterea in sacerdotem aeternum, de quo sacerdotio non solum dicit vel promittit Deus, sed etiam iurat: Tu es sacerdos in aeternum, secundum ordinem Melchizedec.

Rex

CAPVT MATTH.

Rex constituit nos in regnum suum aeternum & defendit fideles contra legem, peccatum, diabolum, inferos. Sacerdos uero in dextera patris, unico suo sacrificio pro peccatis oblato interpellat pro nobis, vt Ro. viij. & i. Ioh. ij. dicitur, & perpetuo nos peccatores patri reconciliat, ne malis conscientijs adigamur ad desperationem salutis. Nec sacerdotis officium est solum sacrificare, sed etiam docere uerba & cognitionem Dei. Hoc & Christus facit docendo Euangelium foris ministerio praedicatorum, intus consolatione paracleti, quem ipse emeruit nobis.

Quis non uidet nobis, modo credamus, certissimam spem propositam in hoc aeterno Christi regno & aeterno sacerdotio? Nam sicut in hoc filio Dei generato siue incarnato sumus & ipsi filij Dei, sic & in hoc rege & sacerdote, Reges & Sacerdotes, & ut Petrus ait, genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus qui in lucrum accessit, vt praedicemus uirtutes eius, qui
de te

ENARRATIO IN I.

de tenebris nos vocauit in admirabile lumen suum, ut qui nunc in Christo sumus superiores mundo, peccato, Sana & morte.

Vides itaque quam magnificis promissionibus in hoc titulo Matthæus nobis suum librum commendet, cum dicit, Liber generationis Iesu Christi.

Necessario uero addit, Filij Dauid, qui Dauid filius est Abraæ. Filios scriptura solet uocare nepotes & posteros, ut manifeste hic uides, Atque per hoc respicit Matthæus in promissiones Abraæ & Dauidi de Christo factas. Nisi enim hic Iesus esset filius Dauidis secundum carnem, non posset esse Christus, qui à Deo promissus est, Ro. i. &c. Hoc uero, nempe eum esse filium Dauidis, statim initio sui libri, ut sequitur, ordine genealogiæ declarat.

Colligamus nunc ex verbis Matthæi, in hoc titulo positis, certissima argumenta, quod necesse est hunc Iesum esse verum Deum & verum hominem,

CAPVT MATTH.

minem, oportuisse ex virgine nasci, mori & resurgere, ut adhuc apertius videas quam hic titulus ad totum librum Matthæi pertineat. Hæc interim nos ædificant, dum occupantur alij uanis quaestionibus.

Nam si generatus est filius Abraæ & Dauidis, necesse est uerum esse hominem. Si Iesus est, id est, saluator, & talis saluator, qui saluet populum suum à peccatis suis, ut infra angelus exponit, necesse est, esse ipsum uerum Deum, quia solus Deus remittit peccata. Est igitur hic Iesus uerus homo, & uerus Deus. Porro si hæc uera sunt, necesse est eum fieri hominem non carnali modo. Carnali autem modo fiunt, qui concipiuntur & nascuntur in peccato. Quomodo hic peccatum tolleretur, si peccato ipse esset obnoxius? Aut quomodo qui Deus est & summa iustitia, peccator esse posset? Præstitit ergo Deus huius generationem de spiritu sancto ex uirgine, ut sicut Adam à Deo præter naturam factus est sine peccato, ita & hic

ENARRATIO IN I.

& hic homo Christus à Deo fieret præter naturam sine peccato. Sed primus homo de terra terrenus factus est. Secundus homo de cœlo cœlestis. Item si verus homo est ex Adam, ex Abraham, ex Dauid, necesse est eum quandoq; mori. Si moritur, quomodo vincit peccatum & mortem nostram, qui ipse uidetur succumbere? Necesse est ergo eum resurgere, ut sit victor peccati & mortis, id est, uere Iesus. Idem habes in eodem q̄ hic Iesus est Christus, id est, ille unctus siue Messias in lege & Prophetis promissus, ex Abraham benedictor, id est, æternus sacerdos, per quē benedicendæ essent cunctæ cognationes terræ. Et ex Dauid rex æternus, qui habeat in potestate sua omnia, etiam inimicos scabellum pedū cum nouissimo inimico morte. Non esset autē talis, si ipse maledictionis succumbens in morte maneret. Necesse erat ergo eum ut mori propter nos, ita & resurgere. Vt nunc non dicam, quod hæc omnia quæ dixi, prædicta

CAPVT MATTH.

dicta erant de Messia. Si igitur hic est Christus, necesse est omnia hæc in eo esse uera.

DE GENEALOGIA

Christi.

IN genealogia Christi, quam varie scribunt Matthæus & Lucas ex Dauid, ille per Salomonem, hic per Nathan Salomonis fratrem, hoc præcipuum est, & hoc solum respiciendū, quod Christus ex Dauide natus est secundum carnem, Nam hoc solum uolunt indicare Euangelistæ, & hoc videbat Matthæus sibi probandū aut confirmandū esse, postquam dixerat, Iesum Christum filium Dauidis, qui Dauid filius est Abrahæ, ut certo sciamus, hunc esse saluatorem nostrum, qui à Deo nobis per Prophetas promissus est. Siquidem verus Christus esse nō potest, qui nō sit filius Dauidis.

Nam post illam salutis nostræ promissionem de semine mulieris, Gene. iij. qua in nullam certam progeniem potuit respici, & post illam de

B

semine

ENARRATIO IN I.

semine Abrae, Gene. xxiij. qua certior progenies exprimebatur, vnde neglecto reliquo mundo expectaretur Christus, & post illam, qua neglecto Ismaele, & alijs Abrae filijs, non ex libera matre natis dictum est in Isaac, uocabitur tibi semen, Gen. xxi. Et post illam qua adhuc certius tribus Iuda significabatur nobis Christum datura, Gen. xlix. tandem quia latius etiam interim videbatur patere successio tribus Iudae, Deus ipsam domum & familiam Dauidis declarabat esse vnde esset expectanda salus totius mundi, i. Regu vij. &c.

Hanc promissionem Dauidi factam saepe repetunt Prophetae, quem admodum Paulus Roma. i. dicit, Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem, quemadmodum promiserat in scripturis sanctis per Prophetas. Primum Dauid ipse in Psalmis multa canit de Christo, quae nota sunt, cum sciret ex lumbis suis oriturum eum, vt Petrus ait, Acto. ij. Deinde Esaias cap. vij. ait,

CAPVT MATTH.

vij. ait, Audite ergo domus Dauid. Ecce virgo, &c. & cap. ix. Super solium Dauid, &c. & lv. Et seriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias Dauid fideles. &c. q. d. Non opus erit dicere ad Deum, Memento Abrae, Isaac & Iacob, quibus promissisti dare terram lacte & melle manantem, sed dicetis, Memento domine Dauid, &c. Iurauit dominus Dauid veritatem & non frustrabitur eum, De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Hoc est, Admonebitis Deum & gaudebitis de promissione Dauidi facta. Sic & Iere. capite xxij. & xxxij. Suscitabo Dauid germen iustum, &c. Ezechiel quoque cap. xxxij. sic ait, Suscitabo super pecora mea pastorem unum, qui pascat ea, seruum meum Dauid, Ego autem Dominus ero eis in Deum, & seruus meus Dauid, Princeps in medio eorum, Non enim de Dauidis persona loquitur, Ille enim erat iam dudum hac vita defunctus, sed de filio Dauidis, Domino nostro Iesu Christo, per quem

ENARRATIO IN I.

quem ipse Deus Pater est noster. Sic Christus non solum filius Davidis, sed etiam David nonnunquam in Prophetis appellatur, quemadmodum & Osee iij. ubi dicitur, Et post hæc reuertentur filij Israel, & quærent Dominum Deum suum, & David Regem suum, & pauebunt ad Dominum, & ad bonum eius in nouissimo dierum.

Verum in ista de Christo promissione Davidi facta, constitit Deus, nec unquam postea per suos Prophetas expressit, ex quo filio Davidis ueniret Christus, cum plures haberet filios ex pluribus vxoribus, Ideo tunc propter Messiam ex Dauide promissum diligentissime Iudei conscriptas omnium filiorum David generationes asseruebant in templi archiuis, Habebant etiam apud se eas alij, maxime qui sese agnoscebant esse ex posteritate Davidis, ut scribit Eusebius ex Aphricano uetusto scriptore in Eccle. hist. li. i. cap. vi. ut certo scirent unde expectarent Messiam,

Ex his

CAPVT MATTH.

Bx his potuerunt Matthæus & Lucas illo tempore genealogiâ Christi conscribere, sed hic per Nathan ille per Salomonem descendit ad Ioseph virum Mariæ. Hic secundum naturam, ille secundum legem; uterque tamen ex carne Davidis, & non aliunde contexens genealogiam. Nam ridiculum est, quod Lyranus debili argumento ex Proverb. iij. motus Nathan in Luca facit illum Prophetam Davidis, qui sit a David adoptatus in filium, per quem uenerit ex David Christus, id quod est contra omnem scripturam. Nam adoptio non est carnis, sed voluntatis. Scriptura autem dicit, Qui factus est ei ex semine David, secundum carnem, Ro. i. & c. Et i. Para. iij. Nathan scribitur filius David, frater Salomonis. Cur relictis ueris, fabulas excogitamus, & in errores & blasphemias incidimus?

Miraris quid utrumque verum sit quod Ioseph est ex Salomone secundum Matthæum per legem, & ex Nathan secundum Lucam, per naturam, & tamen

B iij

ex

ENARRATIO IN I.

ex carne Dauidis, siue per hunc, siue per illum. Respondeo, Apud nos mirum est, sed apud Iudæos fuerunt hæc & similia bene cognita & vulgata, id quod hoc pacto, Deus dederat eis hanc legem, ut scribitur Deute. xxv. Quando hæbitauerint fratres simul, & unus eorum moritur absque liberis, non nubet uxor defuncti foris viro extraneo, sed frater eius ingreditur ad eam, ducatque eam in uxorem, & affinitatem contrahat cum ea. Et primogenitus quem illa pepererit, succedet in nomen fratris eius defuncti, ut non deleatur nomen eius ex Israel, &c.

De hac lege, Aphricanus, cuius mentionem ante fecimus, ut est in Eusebio, cum scribit de genealogiis, quæ à Matthæo & Luca diuersè referuntur, sic dicit, Apud gentem Israel generationum nomina, nunc secundum naturæ, nunc etiam secundum legis ordinem numerantur. Naturæ quidem successiones habentur, quæ ex feminis vel sanguinis veritate descendunt, legis autem,

CAPVT MATTH.

autem, cum quis filius alio generante substituitur sub nomine fratris defuncti sine liberis. Cum enim resurrectionis spes inter eos necdum fuisset accepta, per hæc resurrectionis quandam inuitabantur imaginē, uti ne nomen generis, vitio sterilitatis aboleretur. Cum ergo huiusmodi apud eos generatio num ordines seruariantur, ut quidam ex substitutione ab alijs generati alijs filij, legis beneficio, deputarentur, à singulis Euangelistarum vtriusque modi commemorata successio est, id est, ut alter eorum eum qui genuisset, alter verò eum, qui quasi genuisse videretur, exponeret. Et ita fit, ut neutrum Euangelium mentiatur, dum aliud naturæ ordinem, aliud vero legis exequitur regulam. Coniunctum namque sibi inuicem est genus, & illud quod per Salomonem, & illud quod per Nathan deducitur per legales substitutiones, quæ fiebant ijs qui sine liberis decederant, & per secundas nihilominus nuptias, quibus vnus atque idem alijs

B iij   parentibus

ENARRATIO IN I.

parentibus progenitus aliorum esse filius videbatur. Et ita fit, ut utraq; narratio generationum usq; ad Ioseph uerissimis lineis deducatur, diuerso quidem, sed satis explorato ordine designata

Hæc ille Aphricanus legem Deuteronomij exponens, rectissime dicit, nisi quis uelit calumniari quod de filio legis dicit, Filius videbatur. Nam non videbatur, sed uere erat defuncti filius, utcumq; nō natura, tantum verbo Dei instituentis. Verbum enim Dei natura potentius est.

Verum postq; hæc dixit Aphricanus, adiecit horum applicationem ad genealogias à Matthæo & Luca descriptas, & in ea applicatione quædam sunt manifesta errata, quæ relinquo Lectori iudicanda.

Hæc lex Deuteronomij, ut quedā aliā, anteq; scriberetur, seruata est à Patriarchis, ut notum est ex Genesi de filijs Iudæ, & postea latissime extensa est, non solum ad genuinos fratres, sed etiam

CAPVT MATTH.

etiam ad alios consanguineos & affines, ut uides in Historia Ruth.

Sæpe igitur non solum semel & iterum potuit per tot annorum curricula, accidere successio legalis, in istis duabus familijs Nathan & Salomonis, usq; ad Ioseph, cum & constet naturalem posteritatem Salomonis in Ochozia defecisse, quæ restituta est legali successione ex Nathan. Quando uerō & quoties ista interim acciderint, non possumus nunc certo dicere, nisi quantum ex Philone licet. Tunc autē quando Euangelistæ scribebant, certo potuerunt ista indicari.

Præter hæc lege, quæ diligentissime annorauit Erasmus in Lucae tertiū caput. Nobis quod à principio admonui, satis est scire q; Christus saluator aduenerit ex Dauid, secundū Dei promissionem & oracula Prophetarum.

De Iesu saluatore nostro, quando agebat in terris certissimum & notissimum erat, vel aduersarijs, q; natus esset ex progenie Dauidis. Nam &

B v

vulgus

ENARRATIO IN I.

vulgus acclamabat ei, Osanna filio Dauid, & cæci, Iesu fili Dauid, miserere nostri, Imò & gentilis foemina, Iesu (inquit) fili Dauid, miserere mei, filia mea male vexatur à dæmonio. Et Scribæ & Pharisei doctissimi Christi aduersarij, cum calumniarētur omnia & vndiq; conquirerent testimonia vnde probarent eum non posse esse Christum, non audebant asserere eum non esse ex Dauid, Nam eum esse ex Dauid, erat notissimū, & metuebant ne impudenter mendaces arguerentur ab omnibus.

Tantum calumniabantur hæc & similia. Hic homo non est à Deo, qui sabbatum non custodit. Item quod grauissimum erat, in quo tamen fallēbantur. Hic non venit ex Bethleem, vt prædixit Micheas, ergo non potest esse Christus. Hic venit ex Nazareth, vnde non est nobis prædictum quod venturus sit Christus, Ergo hic non potest esse Christus. Siquidem ignorabant aut scire nolebant, eum esse
patum

CAPVT MATTH.

natum in Bethleem, propter quod occiderat Herodes pueros ibidem ante triginta annos. Historia hæc quomodo potuit eis esse ignota? vt alia taceam. In Nazareth vero tantum esse educatum, Quod autem Ioh. vii. dicunt quidam, Nonne scriptura dicit, quod ex semine Dauid, & de Bethleem castello, vbi erat Dauid, venit Christus? de solo castello Bethleem quæstio est, non de eo, num sit Iesus ex genere Dauidis, quasi dicant, Esto ex Dauid sit, tamen nō venit ex Bethleem, sed ex Nazareth. Nam sic scribit Iohannes. Alij dicebant, Hic est vere Propheta. Alij, Hic est Christus. Quidam autem dicebant, Nunquid à Galilea venit Christus? Nonne scriptura dicit, quod ex semine Dauid, & de Bethleem castello, vbi erat Dauid, venit Christus. Dissensio itaq; facta est in turba propter eum. Hoc argumentum contra Christum mordicus arripiunt Pontifices & Pharisei,

ENARRATIO IN I.

Pharisei, vt ualde plausibile, & paulo post indignati obijciunt Nicodemo. Nunquid inquirunt, Et tu Galileus es? Scrutare scripturas, & uide qd a Galilea Propheta non surget. Contra Nicodemum doctissimū & Magistrum in Israel, aliud isti calumniatores obijcere non audebant.

Habes igitur Christum filiū esse Dauidis, quod Matthæus & Lucas suis genealogiis indicare voluerunt. Inutiles quæstiones relinquamus ijs, qui principale hic negotium non curant. Matthæus ab Abraham ad Dauid & a Dauid ad Christum per patres descendit, quia hoc negotium suscepit cum dixit, Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham, nimirum respiciens in promissiones Abraham, & Dauidi factas, de salute mundi, quæ in Christo sunt Amen. Lucas uero altius repetens a Christo regreditur siue ascendit per Patres usq; in ipsum Deum, quem facit Adæ patrem, vt ostēdat, quod antea diximus, Adam optima origine uenisse, factum vero

CAPVT MATTH.

vero per inobedientiam, & per peccatum pessimam originem toti hominū posteritati, & simul declaret non nisi per Christum redire nos ad Deum, unde per peccatum proiecti sumus in nostri damnationem.

Sed cur Matthæus & Lucas in Ioseph deducunt ex Abraham & Dauid generationis seriem, cum tamen Ioseph non pertineat ad Christi generationem, quemadmodum & hi Euangelistæ clare scribunt Christum ex uirgine natum. Respondet Eusebius in loco citato. Hoc modo in Ioseph, patrē generatione deducta, dubitari iam nō potest de Mariā quin eiusdem generis atq; eiusdem tribus extiterit. Siquidē secundum legem Moysi non licebat in diuersas tribus nuptias permisceri. Sed vni ex eodem populo atq; ex eadē familia innupta præcipitur copulari, vt ne permixtione coniugij, etiam fors hereditatis deducatur in dubium, & de alia tribu contra fas ad aliam transferatur. Ita etiam respondet Hieronimus,

ENARRATIO IN I.

mus, respondet & Ambrosius, & in hac sententia sunt ferè omnes quotq̃t viderim. Hieronymus & hoc addit, Non esse consuetudinis scripturarum vt mulierum in generationibus ordo texatur. Item, quia simul censentur in Bethleem, vt de vna videlicet stirpe generati. Ambro. super Lucā sic ait, In Ioseph origine etiā est origo Marię. Nam cū vir iustus fuerit Ioseph, utiq̃ ex tribu sua & ex patria sua accepit uxorem. Nec potuit iustus facere contra id quod lege præscriptum est, Lege Nu. xxxvi.

Vt cūq̃ hæc simplicissime dicta aliquis calumniatur, tamen videntur idem Euangelistæ dicere. Nam angelus infra dicit, Ioseph fili David. Et in Luca dicitur, Cui nomen erat Ioseph, de domo David. Quod cur dicerent, & scriberent tanto studio, si nihil hoc ad lineā Christi pertinere iudicarent? Nam vterq̃ separarat Ioseph à Christi secundū carnem natiuitate, Siquidem virginem matrē describunt, & Lucas

cap. iij.

CAPVT MATTH.

cap. iij. dicit, vt Iesus putabatur filius Ioseph. Secundū legem quidē Ioseph pater Iesu dici potuit, quia secundum legem coniunx erat matris Iesu, quem admodum secundū legem vera vxor est, licet virgo sit quæ desponsata est, vt uides in Lege Deut. xxij. de uiolata alterius sponsa, secundum quem modum Lucas cap. iij. dicere potuit. Cum inducerent puerum Iesum parentes eius in templum, Et ipsa mater ad Iesum. Pater tuus & ego, dolentes quærebamus te. Secundum naturam autem Ioseph pater Iesu esse non potest, quia mater ex spiritu sancto concipit, & virgo parit. Quemadmodum Christus matri & Ioseph, non de Ioseph, sed alio & vero patre respondet. Quid est inquit q̃ me quærebatis? Nesciebatis q̃ in his quæ patris mei sunt oportet me esse.

Præterea duobus Euangelistis nō satis est q̃ ostendunt genus Ioseph, qui putabatur pater, sed etiam manifeste indicant genus Marię ex David. Nam

Matthæus

ENARRATIO IN I.

Matthæus citat ex Esaiâ, Ecce virgo concipiet. &c. Hoc vero signū, ut est in Esaiâ, Datur domui Dauid. Ergo hæc virgo est ex domo Dauid. Et in Luca Gabriel dicit ad Mariam de filio Christo, Dabit illi dominus Deus sedem Dauid patris eius. Quomodo Christus est filius Dauid, si non eius mater ex Dauid est, quæ virgo Christum peperit sine viro?

Hæc diligentius diximus. Iam videamus ipsa Matthæi uerba, & seriē generationis quam describit.

De genealogia Christi in Matthæo & Luca, lege alteram partem SchemHamphoras Lutheri.

Tres tesseradecades recenset Matthæus in hac genealogia. Primus ordo ab Abraam est Patrum siue Patriarcharum. Secundus à Dauid, est Regum. Tertius post Babylonicam captiuitatē, est iam obscuratæ familiæ Dauidis, & poenæ extinctæ inter Iudæos regiæ dignitatis. Nam Christus erat Patribus promissus ante legem.

Dauidi

CAPVT MATTH.

Dauidi autem promissus erat Rex, & tum venturus cum regia familiā pene extincta esset. Quemadmodū Esā. xi. prædicitur, Egredietur virga de radice Iesse, &c. Hæc eleganter Ambrosius in Lucam sic dixit, Euāgelista per hoc vices mutationum designauit. Ab Abraam enim usq; ad Dauid sine Regibus fuit populus Iudæorum. Regnum enim iustum à Dauid cœpit. Deinde per Reges actum genus omne est Iudæorum, & intemerata usq; ad transmigrationem eorū regna permanserunt. Post transmigrationem vero in occasum degenerantis populī nobilitas circumcisa vergebat.

Tertīa tesseradecas non est plena etiam computato Christo nisi repetas Iechoniam. Historia enim habet duos fuisse Iechonias, alterū patrem, qui & Ioakīm appellatur, alterū filium, qui & Ioachin dicitur. Id quod Hieronymus sic dicit. Scīamus Iechoniam priorem, ipsum esse quem & Ioakīm. Secundū autem filium nō patrem, quorū prior

C

per

ENARRATIO IN I.

per k & m, sequens per ch & n scribitur, quod scriptorū vitio in longitudine temporum apud græcos, latinosq; confusum est, alioqui non habes plenā hanc tesseradecaden.

Quæris quare tesseradecades posuerit? Respondeo simplicissime. Matthæus sciebat tales Catalogos obnoxios esse faciliori corruptioni per illos qui addere solent, & quasi priorum scripta emendare. Idcirco tres istos ordines isto numero posuit, Quasi diceret, Quisquis legerit meum librum, sese intra istum numerū mecum contineat, ne si velit aliquis sciolus addere quasi aliquid ex Historia emendaturus corrumpat totam seriem meæ genealogiæ & Historiæ veritatem, quem admodū deprauatores sæpe fiunt qui sese iactitant emendatores. Exempli gratia Omnes scimus ex Historia Regum & Paral. inter Ioram & Osiam hic in Matthæo tres Reges omissos, nempe Ochoziam, Ioam & Amasiam, Neino tamen ausus fuit hæcenus hos
Matthæo

CAPVT MATTH.

Matthæo inferre, non solum in sacris literis hoc audere non debemus, sed etiam quod hoc manifeste Matthæus prohibuit, cum tres tesseradecades testatur tantum se scripsisse. Et tamen fere omnes iudicarunt veritati nihil decedere ex Historia, si isti tres infererentur. Ego autem, si vera sunt, ut vera esse credo, quæ scribuntur, quod posteritas Salomonis defecit in Ochozia Rege Iuda, dico veritati obesse, si quis illos tres huc infereret, quare de re postea clarius dicam.

Constat tamen hic in prima tesseradecade quosdam à Matthæo omissos inter Ioram & Osiam siue ex carne Salomonis, siue ex carne Nathan aut successione aliqua legali, & in tertia decade plures omissos non est dubium. Neque tamen falsum est quod dicit Matthæus auum vel proauum genuisse nepotem, aut aliquem ex posteris, sicut neque falsum est quod Christum Abraæ & Dauidis filium dixit, inter quos plures longo ordine intercedunt. Nam scrip-
C ij ptura

ENARRATIO IN I.

ptura maiores omnes vocat patres & omnes eiusdem tribus posteros secundum carnem vocat filios, & à maioribus siue Patriarchis genitos, sicut & omnes consanguineos vocat fratres, quemadmodum in Euangelio fratres Iesu legis secundum carnem & genus.

Ais, Si quidam sunt ommissi à Matthæo, vt constat, ergo falsum est quod dicit esse tantum quadraginta duas generationes ab Abraham vsq; ad Christum. Respondeo, Non dicit Matthæus tantum esse quadraginta duas generationes, si quis singulorum successiones recensere voluerit, Sunt enim plures, sed in suum scriptum respicit, præcauens, vt dixi, ne quis deprauet hic aliquid suis additionibus, q. d. In genealogia quam ego iam recensui, sunt tres tessera decades. His nolo aliquid sub nomine meo addi vel demere, ne multitudo pariat confusionem. Vtuncq; plures generationes possint recenseri, in mea tamen descriptione sunt tantum tres tessera decades, per quas

CAPVT MATTH.

quas ab Abraam ceu filo ductus recto ordine successiōum peruenire possis eò, vbi in domo Dauid datur à Deo hoc signum, Ecce virgo concipiet &c.

Rursum hic quæritur, cum Matthæus dicit, Ioram autē genuit Osiā, cur tres in medio Reges omiserit. Nam constat q; Ioram genuit Ochoziam, Ochozias, vt habet speciem ex sacris literis, genuit Ioā, Ioas Amasiam. Amasias Azariam, qui & Osiā dicitur. Respondeo, quando Matthæus, quemadmodum ante dixi, voluit tres ordines aut tres temporum status ponere in Christi genealogia, & in singulis tantum quatuordecim, necesse erat hic quosdam ommittere, & liberum ei erat ommittere quos vellet, modo recta linea & cursu foeliciter pergeret quō tendebat. Hieronymus tamen putat certam causam esse, quare istos & non alios omittat q; Ioram generi se miscuerat impiissime Iezabē, Idcirco eius memoriam tolli vsq; ad tertiam generationem, ne in sanctæ natiuitatis ordine poneretur. C ij

ENARRATIO IN I.

Verum contra hoc Hieronymi dictum Erasmus non incommode sic obijcit. Illud (inquit) expendat diligens Lector qui conueniat, hic Euangelistā offensum fuisse quorundam impietate cum ante foeminas posuerit sedere nobiles. Possem hic ego pro Hieronymo dicere longe differre peccatores, qui resipiscunt & ad Deum conuertuntur ab illis peccatoribus, qui in sua perire malunt impietate. Et certe quam ex mulieribus istis velles comparare impiissime Iezabeli? Thamar tantum querit posteritatem, nec postea scortatur. Rahab gentilis meretrix conuertitur ad Deum Israel, Ruth ex gentib. ad populū Israel conuersa, honestissima foemina est, Bathsaba licet primū polluta adulterio Dauidis, tamen postea regina sancta Salomōis fit mater.

Sed rursus diceres contra Hieronymum. Si Matthaeus propter impietatem istos tres Reges non posuit, cur non & alios impios Reges postea omisit? Et ita quæstionum inutilium non

CAPVT MATTH.

non erit finis. Genus ex Dauide secundum carnem hic queritur, de sanctitate aut impietate hominum hic nulla quæstio est. Quid ergo attinet hic impertinentibus torqueri? Simplicissimum & ad rem pertinens est quod supra ad hanc Matthæi omissionē respondi.

Aduerte quam horrendè perierit posteritas Salomonis sapientissimi & tam gloriose à Deo exaltati propterea quod à verbo dei ad idololatriam, summā stultitiam defecerat, quemadmodū ei Dauid prædixerat. i. Para. xxviii. his verbis. Tu Salomon, fili mi scito Deū patris tui, & serui ei corde pfecto & aīo volūtario. Oīa enim corda scrutatur Dominus, & vniuersas mētū cogitationes telligit. Si quæsieris eū, iuenies. Si autem dereliqueris eum, proiciet te in æternū.

Vtinam hoc exemplum maximi Regis, & à Deo valde honorati uidere possent, & timere Dei iudiciū, qui hodie idolatrias Papistarum tuentur contra reuelatam nunc & agnitam veritatem. Siquidem impius Ioram rex Iuda

C. iij

occidit

ENARRATIO IN I.

occidit omnes fratres suos gladio, & quosdam de Principibus Iuda, ij. Para. xxi. Eius autem filius Ochozias, post eum regnat anno vno & occiditur à Iehu Rege Israel, quin & Principes Iuda & filij fratrum Ochozias, qui minis strabant ei, occiduntur, ij. Paral. xxij. Hic impia eius mater Athalia videns filium occisum, interficit omne semen Regium, iij. Reg. xi. id est, omnes quos metuebat successuros in regnū, & vt in Para. dicitur, omnem stirpem Regiam domus Ioram, & occupauit regnum sex annis. Atq; hic defecit posteritas & linea sanguinis Salomonis, Nam tradunt Hebraei Ochoziam non habuisse filium, & Ioam puellum furto Iosabæ seruatum qui succedit in regnum, non eius naturalem filium fuisse, sed successisse ex sanguine Nathan fratris Salomonis in lineam & posteritatem Salomonis ex aliqua vxore alicuius ex occisis prædictis, aut forte ex aliqua Regina vxore Ioram, sine liberis relicta, secundum legem Deuteronomij,

CAPVT MATTH.

Deuteronomij, supra citatam.

At ais, Sacrae literæ dicunt hunc esse filium Ochozias. Verum est, Sed illi dicunt filium vocari, q; ei successio regni debebatur cum Ochozias ipse illum nō genuisset, Neq; dicit scriptura q; Ochozias hunc genuerit, forte dicere nō ausa, quando more scripturæ etiā alia ratione filius dici potuerit. Hæc sunt verisimilia alioquin cur Athalia occidisset semen Regium, si habebat nepotem per quem ipsa regnare potuisset, & sperare q; visura esset filios filiorum.

Hæc si vera sunt, vt vera esse credo, quemadmodum & semper assertū & traditum est ab Hebreis scriptorib. in Ochozia posteritatem Salomonis defecisse, Vides qua ratione Lucas Salomonem in linea Christi ponere noluerit, sed Nathan, ex cuius sanguine linea Salomonis regia per legem seruata est, quam Matthæus describit. Vides etiā, si ista vera sunt, quam non potuerit Matthæus hic dicere.

C v Ochozias

ENARRATIO IN I.

Ochozias autem genuit Ioam. Huc forte respexit quando hic aliquot Reges ex sanguine Salomonis omisit, ut non opus esset hic stultis & inutilibus quaestionibus, quaereris aliquid omisum, sed si hoc adderes, plus forte corrumperes scripturam quam emendareres, id quod supra admonui.

Non frustra ergo hic ipse Mathaeus suis tessera decadibus has additiones prohibuit.

Verum ut horum habeas testimonium, ex quo ista quae dixi cognoscas non pridem esse nata, non grauabor huc adscribere verba clarissimi Philonis Iudaei. Sic enim ait de Dauid & posteritate eius.

Orta lite inter filios Dauid, quos ex Bersabae genuerat, quis regno praecederet. Dauid edicto statuit a iunioribus inchoari, & ut alter alteri succederet, ubi posteritas naturalis deficeret. Itaque a Salomone minimo ceptum est, & a Nathan illi natu proximior filio dicto, Ahiasar & Mathath & posteris

CAPVT MATTH.

posteris eius Ahiasarim atque Mathathim, Ahiasar vel Achiasar. Ach est frater. Sar princeps. Ahiasarim fratres principis qui ad successionem regni pertinebant. Mathat .i. donum. Mathathim donati, id est, ut omnes dicerentur & essent fratres Principis & donati tempore ad succedendum. Hinc usque ad Iosaphat & Ochoziam posteritas Nathan semper dicta est Ahiasarim. Nam quos occidit Ioram posteros Nathan, quos pater in tribu Iuda praetere decetum honorauerat, filij Iosaphat, fratres Ioram dicti sunt. Similiter infantes eorum, quos Ioram liberos quidem, sed reditu vacuos in tribu Iuda reliquerat, dicti sunt fratres & filij Ochoziae, cum tamen Ochozias unicus solus ex Ioram & Salomone superstes esset, quo perempto omnem stirpem Regiam Ahiasarim Athalia conata est deletere, nisi prouidentia Iosabet fororis Ochoziae, ex Ahiasarim saluatus fuisset minimus ex Ahiasarim, infans

CAPVT MATTH.

infans Elyh, qui & Eliakin. Nam fynonyma sunt Syris & Aegyptijs Elyh, Eliakin, Ioakin. Cognominatus autem infans Elyh fuit Ioas primus ex domo Dauid, & posteritate Nathan. Ab isto Ioas atq; deinceps, in rememorationem, Reges semper binominij fuerunt. Nam iste primus dictus Elyh, Ioas, Simeon. Item Her. Manasse. Itē Ezechias, Iesus, & eiusmodi. Hactenus Philo.

Hoc tandem iucundum est peccatoribus videre, q̄ ex peccatoribus & peccatricibus venit Christus, qui propter peccatores venit, & saluator Iudæorum & gentium nō solum ex Iudæis, sed etiā ex gentibus nascitur, siquidem Ruth & Raab gentiles foeminae sunt. Hoc clarissime voluit Lucas, dum ex Adam & eius posteritate producit nobis filium æternum Dei pro nobis in tempore incarnatum. Nam humana natura semper alium quærit Christum, quā illū qui venit ex peccatoribus, qui factus est pro nobis peccatum

CAPVT MATTH.

peccatum & maledictio, vt in Paulo legimus, non audet peccator tantum fidere illi quantum promisit nobis, nō credit in tribulatione, & quando turbatur suo peccato, se saluari, id quod est contra illud Psalmi, Cum ipso sum in tribulatione.

Iam vero ex Historia sacra etiam dicendum esset nobis in genealogia Christi, de ira Dei & gratia, de promissione siue electione & reprobatione, de natura siue Lege & Euangelio, de veteri & nouo testamento, Hoc est de nostri damnatione & Dei erga nos bonitate, qua sola propter Christum saluamur, vt cum Abraham duos habet filios, tamen Isaac promissionis est filius non carnis vt Ismael, vnde filij noui testamenti nascuntur per promissionem, siue electionem ut Isaac, Nihil ergo sunt nostra studia vt liberemur ab ira Dei. In promissione verò Abraæ, magna nobis consolatio est, vtcumq; rursum magna molestia & tentatio est Christi in carne & Christianorum,

ENARRATIO IN I.

norum, q̄ oportet gaudium illud Isaac carne immolari, & a proprio patre ad mortificandum duci. Item cum esset Esau filius Isaac primogenitus, tamen ex vocante Deo dictum est pro Iacob. Maior seruiet minori, quo rursus naturalis natiuitas repudiatur, & significatur populum Dei non esse naturæ, sed electionis & misericordiæ populū, non carnis aut operū sed promissionis filios, & populum Christianū donari benedictione primogenitorū in primogenito Christo, hoc est, sacerdotij & regni, quæ benedictio est verū Christi Euangelium, quo benedicuntur. i. suæ maledictionis absolutionem accipiūt cunctæ cognationes terræ, ut promissum est Abraæ, & exponitur Acto. iij. Item cum Iudas Patriarcha haberet filios ex legitima vxore, tamen hi reprobatī sunt & ex Thamar susceptum est genus. Quis non stupefiat ad ista Dei iudicia? Rursus quis non miretur in susceptis Dei bonitatem & nihil aliud quā bonitatem, certe nullū meritū? Et hic

CAPVT MATTH.

Et hic gemini in utero, cum nihil intelligunt, Deo ita agente eos, certāt in utero de iure primogenituræ, & posterior priorem anteuertit. Sarah signat⁹ erat in manu rubro filo, nimirū populum legis repræsentans, oneratū lege, viuente in suis iustificatiōibus, siquidē Lex est ministeriū sanguinis & mortis, & frustra conatur populus legis persecutione fidelīū ad hereditatē. Phares autē siue Perez nō est signatus aut notatus nimirū significās libertatē populi Christiani, & huius aliā fore iustificatiōē quā populi legis. Iam & antea diximus de Raab & Ruth gentilibus fæminis, ut uideas illud Osee i. Et erit, in loco ubi dictū est Non populus me⁹ vos ibi vocabūtur filij Dei uiuētis & c. id quod de vocādis gentibus dictū est. Nos gentes sumus nunc populus Dei, amici Dei & filij Dei, certe non p̄ legē, sed per gratiā. In peccato vero Dauidis & BetSabe quis nō uidet peccatoribus Euangelicū exemplū propositū, cum Dauid sola dei gratia restituitur? Hæc &

ENARRATIO IN I.

Hæc & similia inquam hic dicenda essent magno certe fructu ex Historia sacra sed multo foelicius ista audiemus ex D. Luthero in tractatione libri Geneseos, & amantibus verbum, nō sunt obscura in Pauli diligenti lectione.

Phares & Esrom nati sunt priusq̃ proficiscerentur in Aegyptum. Gene. xlvj. Nahasson autem filius Aminadab, princeps tribus Iudæ reuertitur cum toto populo ex Aegypto. Nu. i. Ad hunc ergo & reliquos qui sequuntur, pertinet Historia exitus ex Aegypto, & ingressus in Palestinam vsq̃ ad Reges. Hic attende q̃ Deus mirabiliter Patres duxit in Aegyptum, mirabilius eduxit & nunq̃ offensus est nisi infidelitate, & quando nō crediderunt Deum ipsorum agere curam. Mirum verō q̃ tantis miraculis visis, tam sæpe protecti inimicis occisis, tanta cura Dei fori, semper tamen reciderint. Verum quid nos aliud agimus?

De Salathiel siue Sealthiel i. Para. iij. De Sorobabel, i. Es. iij. Et i Haggeo Propheta.

CAPVT MATTH.

Propheta. Post hos non habemus testimonia in sacris literis sed seruabatur tunc diligentissime, vt ante dixi, genealogia Dauidis propter venturū Messiam, qui ex semine Dauidis erat promissus.

Hic numerandæ essent Hebdomadae Danielis ab exitu sermonis, vt reedificetur Ierusalem. vt ipse ait, vsq̃ ad Christum & statutam desolationem, siquidem ad hanc tertiam tesseradecadem pertinent, Sed ista satis expressa sunt in libello D. Lutheri, q̃ Christus est Iudæus natus, & in Chronicis Carionis per Dominum Philippum.

In fine huius genealogia oportet nos etiam meminisse Prophetie Iacob de aduentu Christi, quæ ita habet Ge. xlix. Non auferetur sceptrum de Iuda & Doctor de subsellis eius donec veniat Silo. i. prosper, & vt Chaldeus interpretatur, Messias vel potius filius eius, vt alias dicetur, cui adhærebunt populi. Iudæi postquā venit Christus neq̃ regnum neq̃ sacerdotiū habent.

D

Vbi

ENARRATIO IN I.

Vbi nunc sunt ipsorum politia? vbi ipsorum sacra? Sciant ergo Messiam venisse, qui in Lege & Prophetis promissus erat ex Iuda & progenie Dauid.

De hac prophetia vide prædictum tractatum quod Iesus est Iudæus natus.

Vrum siue coniugem Mariæ vere dicit, utcumque hæc virgo à viro cognita non fuerit, vere inquam secundum legem Dei, quia Mariæ desponsata erat Ioseph, Lex enim desponsatâ pro vera vxore habet etiâ ante nuptias, ut vides Deute. xxij. vbi reus sit mortis, ut verus adulter, qui sponsam alterius violauerit. Sic & infra angelus dicit ad Ioseph, Noli timere accipere Mariam coniugem tuam. Vera itaque vxor Iosephi est Maria non carnis copula, sed lege Domini. Hinc & Ioseph pater Iesu dici potuit non solum putatiue, sed etiâ secundum legem, quia ex vxore eius natus est. Secundum naturam autem pater dici non potuit Ioseph, quia Christus præter naturam

CAPVT MATTH.

naturam ex virgine natus est, id quod supra admonui, non esse in scriptura inusuetum quosdam dici patres & esse secundum legem, qui secundum carnem & naturam non sunt. Interim forte hoc agente Deo in lege, ut postea etiam hic Ioseph absque mendacio posset pater appellari secundum legem coniugij, utcumque hoc factum, nempe virginis partus, nullum habeat nec habere possit exemplum. Deus voluit filium suum nasci ex virgine, alios qui non pura fuisset generatio, ut infra dicemus. Voluit quoque illi patrem legalem esse, qui absque mendacio posset nominari pater, ut esset custos, curador, item testis virginis partus, & ut suspicio abesset adulterij, ut Christus dicere posset. Quis ex vobis arguet me de peccato? Ad hoc credimus, ut dixi, Deum olim instituisse patres legis, vel secundum legem, qui secundum carnem non essent.

Quo & hoc significare uidebatur spiritus sanctus in lege, duplicem fore
D. ij, Dei

ENARRATIO IN I.

Dei populum, alterum quasi natura, id quod dico secundū verbum Pauli Ro. xi. Si Deus naturalibus ramis nō peperit &c. Et iterum, Quanto magis hi qui naturales sunt, inserentur propriæ olæ? Alterum autē adoptione, qua clamamus Abba pater, Ro. viij. Gal. iij. Imō q̄ res est, nullus est natura filius Dei, neq̄ Iudeus, neq̄ gentilis, sed solus Christus Fideles siue ex Iudæis siue ex gentibus sunt filij Dei adoptione nō natura. Christus nouit se Patrem habere propiciū, dicentem, Hic est Filius meus dilectus, &c. ergo & nos talem habemus Deum Patrem, quia in Christo adoptati sumus, & filij sicut & Christus. Id intelligere maximum est, nec intelligere possumus, nisi respiciamus in Christum, & nobis cōspicere nostrumq̄ esse credamus quicquid in eo videmus. Mirandū valde q̄ Christus nobis æquatus sit & nos Christo. Ioh. i. Dedit eis potestatem filios Dei fieri &c. Iam igitur non natura filij, sumus gratia filij, & æque est nostra

CAPVT MATTH.

nostra hæreditas, vt Christi. Item Spiritus S. est Christi, ergo & noster est, Ergo sicut competit Christo victoria peccati & mortis, ita & nobis, quæ utinam intelligeremus &c. Ideoq̄ si sic coequati sumus Christo per fidem induamus etiā formam Christi, qui seruauit nobis, vt ita seruiamus fratribus, vt unum omnes inter nos sumus, sicut Deus nos vnum fecit cum Christo. Hæc est charitas, Phil. ij.

CHRISTI autem natiuitas.

HActenus genealogiā recensuit, nunc autem describit modum, quemadmodum natus sit Christus ex sola virgine. Non enim pergere potuit aut debuit Matthæus, vt diceret, Ioseph autē genuit Christū, sicut dixerat Abraham genuit Isaac. Isaac genuit Iacob &c. Præfatur ergo miraculum narratq̄ sic. Christi autem natiuitas sic habet. Atq̄ ita hanc sanctam conceptionem & natiuitatem separat ab
D ij   omnibus

ENARRATIO IN L

omnibus alijs. Hactenus em̄ Christus vocatur, & est semen Abraæ, semen Isaac, semen Iacob, semen Davidis, &c. atq; adeo semen siue filius Adæ vt ex Luca dictum est, nam verus homo est, quod ipse significat, more scripturæ, quoties se filium hominis in Euangelistis vocat, Cum autem ad ipsam eius peruenitur natiuitatem, semē viri, atq; adeo vir siue pater secundum carnem excluditur, & æternus pater, effectus spiritus sancti, ex virgine Maria Abrahæ & Davidis filia, producit nobis illud semen Abraæ benedictum, benedictionem omnium gentium, id est, filium suum æternum, iam ex virgine hominem in tempore factum, vt per eum omnes gentes, quæ maledicti om̄i ex Adam subfacebant remissione peccatorum & benedictione donarentur æterna, quemadmodum Abraæ promiserat, dicens, In semine tuo benedicentur cunctæ cognationes terræ.

Quid est q̄ Deus promittit omnibus hominibus benedictionē, nisi q̄ omnes

CAPVT MATTH.

omnes homines coram Deo per vnus hominis Adæ inobedientiā maledicti sunt. Quomodo autē possunt per hoc vnum Abraæ semen benedici, id est, a sua maledictione liberari, si hoc semen conciperetur & nasceretur, vt alij, qui dicunt. Ecce Domine, ex semine im̄ mundo formatus sum, & in peccato concepit me mater mea. Caro quidem filius Dei, id est, verus homo pro nobis factus est, sed non carnali modo ex concupiscentia carnis, vt non dicam quam hoc nō decuisset filium Dei. Ex spiritu sancto ergo oportuit hanc carnem concipi, ad quod opus ordinauit Deus virginem matrem futuram, ne quid immundum ista conceptio & natiuitas haberet, quæ benedictionē erat maledictis nobis omnibus allatura, nec est in alio aliquo salus. Vt videas quam etiam promissio Abraæ Patribus facta respiciat in virginem huius benedicti seminis matrem, Similiter & in Christi mortem & resurrectionem & regnum æternum.

D iij

Nam

ENARRATIO IN I.

Nam si verum semen Abraæ est, necesse est eum mori, & si ipse est benedictio aliorum, vt & Psalmus xx. dicitur, Impossibile est eum à morte, quæ maledictio est, teneri, vt ait Petrus Acto. ij. Neq; peccatum, neq; mors poterit illi dominari. vt captiuū teneant, licet eā ad tēpus pro nobis susceperit. Et licet in matrem virginem respiciāt tales de Christo promissiones, tamen etiam Deus expresse hoc voluit tandē significatū domui Dauid, dicens Esa. vij. Audite domus Dauid. Dominus ipse dabit vobis signū, Ecce virgo, &c. quæ prophetia & admirabile signum conuenit cum prima Dei promissione primis parentibus facta, Ipsum semen mulieris cōteret caput serpentis, id est, regnum diaboli, peccatum & mortem, & infernū, quō omnes damnati sum⁹. Quid aliud est semen mulieris, quod non est semen viri, cum de conceptione & matre agitur, nisi filius virginis? Reliqua vero, quæ ex verbis talium Prophetiarum & promissionum de Christo

CAPVT MATTH.

Christo consequuntur, vt q̄ hic filius verus Deus est, & verus homo, purus, mortalis resurrecturus, supra dixim⁹.

Primum in hoc Euangelio describitur nobis persona Christi, quis & quid sit Christus, nempe verus Deus & verus homo, sine omni peccato. Verus Deus non solum q̄ Emmanuel dicitur, sed etiam q̄ saluaturus dicitur populū suū à peccatis, id quod solius Dei opus est. Verus autē homo. q̄ in gremium mulierculæ se effundens fit verus eius filius. Dicit enim Propheta, Virgo pariet filium, certe nō alienum, sed suū, quemadmodū Euangelista manifeste dicit, Peperit filium suū primogenitū. Sine peccato verò q̄ legis & spiritu S. conceptū, & ex virgine natū, quemadmodū Paulus i. Cor. xv. hunc hominem ab Adam, atq; adeo ab omnibus alijs hominibus secernit dicens, Secundus homo de cælo cœlestis.

Itaq; fatemur duas naturas, diuinā & humanā in vna esse persona Christi inseparabiliter & nunc filium

D v Dei

ENARRATIO IN I.

Dei & filium virginis vnū esse filium, vnā esse personam, Ideoq; scriptura & confessio fidei nostrę, ne verbis quisq; deū hanc personam separat, sed quod alteri naturę conuenit, hoc asserit de tota Christi persona, Sic filiū virginis filium Dei dicimus, quia hic virginis filius Deus & Dei filius est, siquidem Verbum caro factum est &c. Sic filiū Dei vnicū Dominū nostrū fateamur conceptum de spiritu sancto, natum ex Maria virgine, passum sub Pontio Pilato, crucifixum, mortuum, sepultum, descendisse ad inferos, resuscitatum, ascendisse, sedere in dextera Patris & iudicaturum. Quemadmodum & ipse loquitur Ioh. iij. Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, filius hominis qui est in cælo, Et Ioh. vi. Quid si videritis filium hominis ascendentem vbi erat prius. Et tota scriptura sic loquitur de Christo simul Deo & homine. Gene. iij. Semen mulieris (quod certe homo est) conuertet caput serpentis (id quod Dei est.)

CAPVT MATTH.

est.) Gene. xxij. In semine Abrahamę (vides hominem) benedicentur cunctę cognationes terrę (hoc Dei est) quę exponit Paulus ij. Cor. v. dicens. Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non imputans eis peccata sua. Et Petrus Acto. iij. ad Iudęos, Vobis (inquit) primum Deus cum suscitasset filium suū Iesum, misit eum benedicentem vobis, ita vt vnusquisq; vestrum conuerteret se ab iniquitatibus suis. Ieremię xxxij. Germen Danidis (audis hominem) vocabitur Deus iustificator noster. Esa. ix. Parvulus natus vocabitur El, id est, Deus & pater futurū sæculi, &c. Esa. xl. In eum qui exurgit ex radice Iesse gentes sperabūt, Paulus Acto. xx. sic audet dicere episcopis Ephesiorum. Attendite vobis & cuncto gregi, in quo vos spiritus sanctus posuit Episcopos, ad regendum ecclesiā Dei, quā acquisiuit sanguine suo. Sanguis ille sanguis est illius qui Deus est nempe Christi, recte ergo sanguis Dei dicitur.

Hæc

ENARRATIO IN I.

Hæc catholici doctores contra Hæreticos aliter sentientes, docuerunt & defenderunt ex scriptura sancta. Sic em̄ scribit beatus Cyrillus ad Successum. Duarum naturarū vnionem factam prorsus asserimus, veruntamen vnum Christum, vnum filium, vnum Deum rectissime confitemur. Verbum namq; caro factum est. Post vnionem, tanq; adempta iam in duo diuisione, vnā credimus filij esse Hypostasim, iam vnus veruntamen facti hominis & incarnati. Nam cum incarnationis modus curiose perquiritur, duo quidā inuicem ineffabiliter & incōfuse, iuxta vnitionem conuenisse mens humana, Proculdubio contuetur, sed vnum ex vtriusq; Dei filium Christum dominū credit & firmissime recipit, Vnā itaq; eius personam cognoscimus. Differentias quidem vocum agnoscimus, dum alia secundum Christi deitatem, alia secundū eius humanitatem dicuntur, sed post vnitionem naturas nō diuidimus. Hactenus Cyrillus.

Hæc

CAPVT MATTH.

Hæc oportet nos scire, firmiter credere & confiteri, non solum contra Hæreticos & impios doctores, quorū alij diuinitatem, alij veram Christi humanitatem negauerunt, sed etiam pro confirmanda fide nostra, q̄ talis sit Christus, nobis à Deo patre datus, qui velit & possit iuuare, velit quia homo similis nobis, possit quia verus Deus. Talis enim decebat vt nobis esset Pontifex, &c. vt epistola dicit ad Ebr.

Secundo in hoc Euangelio proponitur nobis per hoc ipsum quod diximus, verus huius personę sue Christi Dei & hominis vsus, & cur ipse vel datus sit nobis, vel venerit, quod est ipsissimum Euangelium, nempe q̄ est Emmanuel, id est, nobiscum Deus, nō solum q̄ nunc in carne nostra est similis nobis, sed etiam q̄ nunc per legem, quæ peccatores damnat & reos facit æterni iudicij, nos non damnat, non est contra nos, non est longe à nobis, quæ admodum in Psalmis dicitur, longe ab impijs salus, sed est nobiscum, vt Iohannes ait.

ENARRATIO IN I.

nes ait, Habitauit in nobis, est pro nobis, homo & Deus, mediator inter homines & Deum. Item q̄ est Iesus, id est, saluator siue seruator, non qui seruet solum & defendat suos pace politica, sed, vt hic ait angelus qui saluet populum suū a peccatis suis. Lege propter peccatū ad mortem æternam damnati sumus, nec est vllū remediū operū aut viriū vel nostrarū, vel vllius creaturæ siue in cœlo, siue in terra, falsa cōfidentia deteriores & magis excæcati fieri possumus, iuari impossibile est vt possimus. Solus Christus saluat, non omnes, sed populum suum, id est, in ipsum credentes a peccatis suis, quem admodū Iohannes Baptista dicit Ioh. iij. Qui credit in filiū, habet vitam æternam, Qui autē non credit in Filiū, ira Dei manet super eum, Et Petrus Acto. iij. Non est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri.

Vbi igitur personam Christi cognouisti, nempe eum esse Deum verū

& ho

CAPVT MATTH.

& hominem, age cognosce etiā eius vsum, Nam & diabolus illud etiā nouit, sed hoc nō nouit. Scit enim sibi Christum ad salutem non esse datum. Nos autē agnoscere debemus, paruum natum esse nobis, & filiū datū esse nobis, vt Esa. prædixit. Neq; frustra hoc admoneo, Quid enim prodest tibi de magno thesauro disputare, quo nō tibi licet vtī? Doctores veteres necessitate per hereticos ita coacti sunt sua fide ex scripturis sanctis defendere Christi personam, id est, veram eius diuinitatem & humanitatem purissimam & articulum ineffabilis trinitatis, vt raro vacarēt eis tractare vsum Christi siue articulum iustificationis, quem tamen si non nōris, quid proderit tibi magnifice dicere de Christi persona, quæ etiā diabolus nouit. Et daemones, inquit ille Iacobus, credunt & contremiscunt. Vsum autem Christi nobis a patre dati, nosse est verum nosse Euangelium atq; adco habere vitam æternam.

DE

ENARRATIO IN I.
DE QVIBVSDAM HIC

Matthæi verbis.

DE coniugio à Deo creato & instituto, dicit Christus in decimo nono capite, Miramur verò insaniam & blasphemiam Papistarum, doctrinas dæmoniorum, vt Paulus vocat, defendentium, q̃ pro ornando & commendando suo impuro cœlibatu, in quo neq; virgines sunt, neq; casti, audent exempla producere, Iohannem Baptistam ab vtero matris spiritu sancto repletum, & ad hoc à Deo missum, secundum vaticiniũ Prophetæ, non vt esset æconomicus cõiunx, sed vox clamans in deserto, & Mariam virginẽ, ad hoc spiritu sancto obumbratam, vt esset mater Dei, quæ mera & insignia sunt miracula Dei & personalia, priuilegia generali Dei ordinationi nõ opponenda, cui ne hoc quidem opponi debet q̃ quidam vtcunq; alioqui peccatores singulari priuilegio, & dono Dei acceperunt donũ cõtinenti, id est, corpore & animo, vt ait Paulus, caste viuendi.

Nam

CAPVT MATTH.

Nam hi vtantur, si velint, & gaudeant suo dono, non obstrepent alijs aut confirmant nobis doctrinas dæmoniorũ. Quin & audent exemplum Christi pro se adducere, q̃ non fuerit coniunx sed virgo manserit. Quanta per Deũ impudentia est, hoc etiam summũ diuinæ dignationis & huius sanctissime incarnationis, filiĩ Dei mysterium producere pro doctrinis dæmoniorũ prohibentium rubere?

Et interim hoc loco videre nolũt, quam filius Dei nõ monachatu aliquẽ sed coniugium à se creatum & institutum voluerit maxime honoratum, q̃ matrem suam, licet virginẽ, tamen non monialem, sed desponsatã & coniugem voluit, & suum curatorem Iosephum, licet castissimũ, & spiritu sancto singulariter, id quod nõ dubiũ est, castificatum, & ad hæc ministeria sanctissima diuinitus uocatum, voluit esse non monachum aut Euseum aliquẽ, sed coniugem æconomum, & matris sue virginis, secundũ legem maritum.

E

Christus

ENARRATIO IN I.

Christus nasci voluit, non per coniugium quidem aut ex coniugio, sed tamen non extra coniugium, siquidem mater eius licet perpetua virgo, tamen coniunx est secundum legem, quæ secundum carnem virum non cognouit. Quod maius encomium de coniugio scribi potuit? & tamen cæci non hoc sed aliud huc vident, non ex veritate, sed ex doctrinis daemoniorum.

Iohannes Baptista coelebs, vixit à Deo vocatus in desertum, vt testimonium perhiberet de lumine, sed ipse nunquam coelibatū mandauit cuiquā, aut coniugium prohibuit, neq; hoc vnquā aliquis ex Deo & veritate fecit. Blasphemia Montanica hoc primum sub nomine spiritus sancti tentauit, vt est in Eusebio, Nunc Papistæ per coactum coelibatū, sub nomine virginittis & castitatis, suis libidinibus omnia conspurcarunt. Negare non possunt, res ipsa clamat in cælum, &c.

Antequam conuenirent, &c. Et paulopost, Et non cognouit eam donec peperit

CAPVT MATTH.

peperit filium suum primogenitum. His verbis Matthæus in prophetiam Esaiæ respiciens nihil aliud vult dicere quā virginem cōcepisse & peperisse. Si enim grauida est, & parit antequam cognoscatur à viro, certum est virginē concipere & virginē parere. Eluidius autē contra quē scripsit Hieronymus, stulte hinc argumentatus est, Mariam postea à viro cognitam peperisse alios qui in Euangelio vocantur fratres Domini, ignorans phrasim scripturæ, quæ ita loquitur, Coruus non est reuersus ad arcem donec siccarentur aquæ, & non significat eum postea reuersum, sed nunquam potius reuersum. Item, Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum, quis hic diceret significari, q post subiectis onem inimicorum Christus deturbanus sit à dextera patris, scilicet ita egregie haberet inimicos suos scabellum pedum suorum.

E ij

Putabat

ENARRATIO IN I.

Putabat stultus Eluidius eodem pertinere, q̄ hic Christus dicitur Marię primogenitus. Quomodo (inquit) primogenitus dicitur, post quem non sequitur alius, qui dicatur secundo genitus vel tertio genitus. Nam si nullus frater sequitur non primogenitus, sed vnigenitus recte vocatur. Sed eadem stultitia & ignorantia scripturę hęc dicit. Nam secundum legem primogenitus adaperiens vterum matris iubetur quadragesimo die a natiuitate Deo offerri & redimi. Intra quod tempus non possunt mulieri nasci alij filij qui dicantur secundo geniti, tertio aut quarto geniti. Alioqui lex ista esset impossibilis. Debeo enim offerre primogenitum quadragesimo die, & ignoro num sit primogenitus, si vero expecto donec eadem mulier pariat plures, propter quos iam ille sit primum vere primogenitus, transit tempus quod pręscribit lex, & fio inobediens legi. Certum ergo est in scriptura primogenitum dici & esse qui primũ nascitur
sive

CAPVT MATTH.

sive aliquis siue nullus sequatur, ideo si nullus sequitur, posse eundem esse & primogenitum & vnigenitũ, quemadmodum & omnes homines intelligat. Sed phanatici spiritus, vt tunc ita & nunc semper student vanis suis cogitationibus occupare alios, vt a necessarijs & articulo iustificationis auertant.

Inuenta est vel deprehensa est in vtero habens siue grauida. Quia coniugium ibi erat, ideo alij hic nihil mali suspicabantur. Iosephum vero grauat suspicio, quia non tetigerat eam, Quę omnia eò describuntur, vt virginem videamus hanc matrem, quemadmodum & Matthæus ait, Hoc totũ factũ est, vt &c. Et Lucas dicit Mariam virginem, prius fuisse publice Iosepho desponsatam, quam Gabriel angelus mitteretur, vt annuntiaret eam virginem per spiritum S. matrem fore Christi.

Sed cur iustus dicitur Ioseph, propterea quod non voluit eam ream agere apud iudices, sed occulte dimittere. Respondeo, Quamquam ex lege
E iij potuisset

ENARRATIO IN I.

potuisset eam accusare, tamen celandū duxit quod non intellexit, modo non seipsum participem faceret criminis. si quod esset. Et hæc est iusticia piorum supra iusticiam Scribarum & Phariseorum, non persequi ius suum propter caritatem, vt infra videbis ex doctrina Christi, Matth. v. vt noris non omnia summo iure persequēda. Negligamus ius nostrū erga proximū, dum sumus cum illo in via, quia & Deus negligit ius suū erga nos, & pro malefactis bene facta per gratiam reddit nobis.

Præterea celandum etiam est crimen fratris, quod forte nō crimen, sed suspitio est. Prodigiosa probitas & morum honestas erat in virgine Maria, quæ nō patiebatur sinistrum quid suspicari de ea, & tamē quid cogitaret homo indubitata conceptus signa videns? Ideo mox Deus per angelum viro ignoratum mysterium aperit, & eum filium Dauidis vocat, vt admo-
neat eum promissionis de Christo Dauidi factæ. Addit vero, Ne timeas,
&c. vt

CAPVT MATTH.

&c. vt sciamus non contemnendam fuisse suspicionem, quippe quod propter conscientiam coram Deo non ausus fuerit hic iustus vir cum ea cohabitare..

Quando hic legis angelum domini apparuisse Iosepho in somnis siue per somniū, & sequenti capite similiter apparuisse Magis, & rursum Iosepho, merito quaeritur num sit credendum somnijs. Respondeo, quando nihil aliud sunt quā somnia, non est eis credendum, quia nihil certi habent, & imagines illæ apparentes confusissime sunt. Fere accidunt ex affectibus, quæ admodum Cato ait, Somnia ne cures. Nam mens humana quod optat, Cum vigilat sperans, per somnia cernit id ipsum. Et Poeta in Bucō. An qui amant ipsi sibi somnia fingūt. Aristoteles in libro de Somno & vigilia putat somnia non mitti hominibus à Deo, q̃ & alia animalia somnient. Cicero autem contra in libro de diuinatione elegantius describit, quæ somnia sobriorū

E iij

hominum

ENARRATIO IN I.

hominum non omnino sit vana, sed
sape etiam reuelationes occultorum,
itemq; futurorum euentuum.

De his somnijs, siue vanis, siue nō
vanis, asserimus nō eis innitendum, q̃
scrē omnia, siue metum siue spem no-
bis faciant, tamen sint incerta. Conie-
cturis tamē vti, propter naturales cau-
sas, quis prohiberet? quemadmodum
medici nonnihil etiā iudicant ex som-
nijs agrotorū, quam sint eorū affecta
corpora. Et si quæ in somnijs fiunt re-
uelationes, siue occultorū, siue futuro-
rum euentuum, ad consolationem vel
ad cauendum malum (factæ sunt autē
etiam gentilibus) agnoscantur esse do-
num Dei pro hominibus curā gerētis.
Has tum certo sciunt & nihil dubitant
quib; reuelatur, nec inde aliquid certi
potest aut debet constitui pro somnijs
aliorum. Quin & legimus quosdam
veris somnijs deceptos, vt cum Dux
Carthaginensium, Hamilchar obsidēs
Syraculas, audit in somno se altera die
in ciuitate coenaturū, gaudet se victo-
rem

CAPVT MATTH.

rem fore, cum tamen captiuus illic coe-
narit, lege Vale. li. i. & Ciceronem.

Scriptura vero prohibet, ne per som-
nia siue facta vel ficta, quasi per Pro-
phetam, sinamus nos seduci à verbo &
vero cultu Dei in verbo nobis præ-
scripto, Deut. xij. id quod impij docto-
res solebant tentare, imitatione vero-
rum Prophetarum, quibus in somno
loquebatur Deus, vt nunc dicam, quā
impietatem vides Iere. xxij. Somniaui
(inquiunt) somniaui &c. Possunt & à
diabolo vera somnia immitti, id quod
asserunt de somnio vxoris Pilati.

Verum de his somnijs nō erat hic
dicendi locus, nisi per occasionem. Nā
Matthæus non solum de somnio dicit,
sed etiam q̃ angelus domini apparue-
rit per somniū Iosepho, nec dubitasse
Iosephum, q̃ angelus Domini fuerit,
aut verba Dei locutus sit, proinde facit
excitatus quod missus est.

De somnijs igitur quæ sunt diuine
reuelationes, de quibus nihil dubitat
cui reuelatur, si queris facillis responsio
est,

ENARRATIO IN I.

est, impium esse talibus non credere,
De quo modo reuelandi dicit Deus,
Nu. xij. Si quis fuerit inter vos Prophe-
ta domini, in visione apparebo ei, vel
per somnium loquar ad illum. Et Ioel
de tempore noui testamenti prophe-
tat, quemadmodum in die Pentecostes
citatur Petrus Acto. ij. Et prophetabunt
filij vestri & filie vestre, iuuenes vestri
visiones videbunt, & seniores vestri
somnia somniabunt. Quibus sic reues-
latur, hi excitati & somnium & reuela-
tionem siue interpretationem norunt
nec dubitant, quemadmodum Daniel
ait cap. x. Intelligentia opus est in visi-
one. Fit tamen interim quandoq;, vt
alijs visionem per somnium alijs in-
telligentiam reuellet, quemadmodum
legis de somnio Nabugodonosor &
Pharaonis. Nec dubium quin & ad-
huc quandoq; Deus quibusdam reue-
let mysteria, quemadmodum & Pru-
dentius in Hymno ante somnum ca-
nit, his verbis, O quā profunda iustis,
Arcana per soporem, Aperit tuenda
Christus,

CAPVT MATTH.

Christus, Quam clara quam tacenda,
Quem rara culpa morum, Nō polluit
frequenter, Hunc lux serena vibrans,
Res edocet latentes,

Hoc totum factum est, scilicet qd
Maria concepit ex spiritu sancto, igno-
rante Ioseph, qui nō tetigerat eam &c.
vt impleretur prophetia Esaia, de
Christo dicentis. Ecce virgo, &c. Hoc
& in verbis angeli videamus. Ioseph,
inquit, fili David, vt admoneat eum
promissionis, quæ dicit, Audite ergo
domus David, Dominus ipse dabit vo-
bis signū. Ecce virgo, &c. Et angelus
ad Mariam in Luca, Et dabit illi domi-
nus Deus sedem David patris eius, &
regnabit in domo Iacob in æternum, &
regni eius nō erit finis, nimirum respi-
ciens in illud quod Esaia cap. ix. addit
de parvulo nato nobis, & filio nobis
dato. Pacis non erit finis super solum
David, & super regnum eius, vt con-
firmet & corroboret illud in iudicio &
iustitia, a modo & vsq; in sempiternū,
Ad quæ

ENARRATIO IN I.

Ad quæ verba respicit Psalmus de Christo, qui incipit. Deus iudicium, &c.

Has prophetias tunc obseruabant qui pii erat inter Iudæos, & vt Lucas ait cap. ij. qui expectabant redemptionem, ex quibus vnus erat Zacharias, pater Iohannis, qui cecinit. Benedictus dominus Deus Israel, quia visitauit & fecit redemptionem plebis suæ. Item ipsa Hanna & Simeon, &c. Item & illi qui precesserant, de quibus Christus ait. Multi Reges iusti & Prophetæ voluerunt videre, & audire, quæ vos, &c. Maxime vero obseruabant, quando videbant Herodem regnare, & quando videbant Danielis Hebdomadas Christi aduentum postulare. In primis verò diligentissime obseruabant has prophetias, qui erant ex familia Davidis, & ex se sciebant nasciturum Christum vt dictum est. Et quamuis multi impij contemnerent vel desperarent, pressi seruitute sub Herode alienigena, qui secundum legem rex esse non potuit, quasi promissio Dei nihil esset, & cum optima

CAPVT MATTH.

optima speraret per Messiam, accipit pessima per Herodem, tamen Ioseph vir absq; dubio spiritu sancto plenus, quomodo potuit contemnere tales prophetias, & non habere meditatissimas? Facile ergo hic potuit admoneri oraculo Dei & spiritu sancto intelligere hoc sanctissimum mysterium.

Addit vero hic angelus, Noli timere ut cohabitares cum Maria, quæ est tibi desponsata vxor. Metuis q; grauidæ est tua vxor, quam non tetigisti? Non est hoc quod metuis, sed illud quod Dominus tuæ familiæ promisit, quia, inquit, quod in ea natum est, de spiritu sancto est. Pariet autem filium &c. In hac omnia respexit Euangelista, cum dixit. Hoc totum factum est, &c. Cum filium audis Mariæ, verum hominem audis. Cum conceptum de spiritu sancto, & natum ex virgine, purum audis & sine peccato. Cum verò saluantem à peccatis, non potes intelligere quin Deus verus hic sit, quæ supra admodum.

Ecces

ENARRATIO IN I.

Ecce virgo &c. Ecce, admirantis est particula. Miraculum em̄ dicturus est siue signum, vt ipse ait, ab ipso Domino Deo domui Dauid dandum. Iudæi postquam malicia & inuidia aguntur contra Christum, Dominum gloriæ, patribus ipsorum promissum, non ferentes tam clara testimonia, calumniantur, q̄ Esaias Alma, id est, iuuentula dixerit, & non Bethula, id est, virgo, Iccirco Christianos non recte virginem Alma interpretari. quando Esaias iuuentulam tantum dicit concepturam & parituram, id est, iuuenem mulierem nempe ex viro, & hoc esse signum quod filium nō filiam sit paritura. Egregium vero signum & non vulgare quod Dominus ipse det domui Dauid, postquam maximum aliquod signum promiserat, siue ex coelo sursum, siue ex inferno deorsum. Iuuenis scilicet mulier ex viro concipiet, & pariet filium, si non primo, tamē secundo vel tertio, etiam postquam pepererit filias, ne Iudaica inuidia

CAPVT MATTH.

inuidia amittat tam pulchram interpretationem.

Si autē interrogas quam iuuentulā intelligant, respondent matrem Ezechias, sed Propheta hoc non dicit, unde ergo reddēt nos certiores de illa matre dici & nō de alia iuuentula? Dicant impudentes nebulones, quādo Ezechias vocatus sit vel à matre vel à populo Emmanuel, quo vel solo nomine perit ipsorum cōmentum. Et crassissimum preterea mendacium est q̄ aiunt intelligi prophetiam de Ezechia concipiendo & nascituro, quia quando hoc Esaias prophetabat, Ezechias erat egregius puer, natus annos decem aut plures, id quod notissimum est ex sacra Historia Regum & Paralipomenon & Esaiæ. Esaias loquitur ad Regem Ahas, quo anno regni eius locutus sit, non dicit scriptura, neq̄ hoc nunc moramur. Regnat autem Ahas tantum sedecim annis, & statim post mortem eius fit Rex eius filius Ezechias, annos natus viginti quinque. Quem pater, vt vides, genuerat

ENARRATIO IN I.

genuerat nouem annis, ante acceptum regnum. Quis ergo, nisi plane brutum sit, nō videat hic ad Regem & regnantem Achas, nihil dici vel de Ezechia vel de matre eius? Sicut autē hic vides eorum infāciam, ita mendaciū & blasphemiam esse noris, quaecumq; aliam iuuenulam viro cognitā tibi hoc loco finxerint, id quod confirmat fidem nostrā, tantū abest, vt nos moueat. Vide apud Lyranum aliorum figmentum de vxore Esaia, verum vbi est ille Emmanuel, qui viij. ca. dicitur Dominus terrae Iudae, cuius dominus siue Rex nunquam fuit Esaia aut filius eius?

Sed dicamus de vocabulo Alma, vt videas istos miseros homines amisisse, vt Deum ita & cōscientiam, nolunt enim hic scire suā ipsorum linguā & grammaticā. Quid facient suis Iudaeis doctissimis viris septuaginta interpretibus, qui priusquam Christus nasceretur, antequam istae blasphemiae essent, interpretati sunt Alma παρθένος, id est, virgo, quēadmodū & Matthaeus & Lucas

CAPVT MATTH.

& Lucas postea? Quasi vero latinus non significet virginem, quando dicit puellam nondum virum expertam, nō lapidem, quando saxum dicit? aut germanus non idem velit quando dicit, Eine reine Jungfravv & quando, Eine reine Magd? aut quasi non vtantur omnes linguae synonymis aut horum loco periphrasibus? Sic rident Iudaei semetipsos, dum dicunt non virginem significari, quando Alma dicitur non Bethula, cum utroq; virgo significetur, sed hoc interest qd Bethula significat quaecumq; virginem etiam auum. Alma autē tantum iuuenulam virginem, quae seruetur futuro coniugio, quo nomine Hebraei honestissimā atq; pulchram significant virginem, a parentibus honestissime educatā, quae possit ambiri ab honestissimis ad coniugium. Nam Hebraeis sonat Alma, quasi dicas abscondita & diligentissime a parentibus honestis custodita & erudita. Siquidem Alam Hebraeis latere, abscondere siue occultare significat.

F

Cum

ENARRATIO IN I.

Cum ergo spiritus S. in Esaia voluit dicere virginem concepturam & parituram, & optime sciret suos Iudæos quibus loquebatur habere duo vocabula quibus virgo significatur, non Bethula dicere voluit, ne etiam anum virginem aliquis intelligeret, neue Iudæi, qui erant ex familia Davidis, cogerent contra legem multas sine coniugio manere virgines, quemadmodum nunc faciunt doctrinæ dæmoniorum, usque ad summam senectam expectantes usque ex sua filia Messia. Quæ res quot scortationes secretas, quot errores per filios inde natos peperisset, quis non videt ex claustris vel vestalium apud gentiles vel monialium apud nostros? Sed voluit spiritus S. dicere Alma, id est, iuuenulam virginem, nubilem, pulchram, honestissime educatam, & ab omnibus commendatam propter quam foelix diceretur maritus, qui talem acciperet coniugem, de qua neque ætas, neque educatio, aut honestas sineret male suspicari, qualis fuit mater Christi

Maria

CAPVT MATTH.

Maria virgo cum desponsaretur Ioseph. Virgo ab omnibus commendata traditur coniugio, & maritus eius seruat eam intactam, cognito consilio Dei. Hinc est quod hæc mater, cui Iudæi maxime male volebant propter filium, nunquam legitur male audisse tunc apud ipsos, siquidem tanta erat fama eius integritatis, ut ne tanta quidem inuidia contra eam mentiri auderet.

Præterea Iudæi, ut rumpantur, nullam puellam possunt ex sacris literis nobis producere, quæ vocetur Alma, & non sit virgo. Gene. xxiii. Rebecca, futura vxor Isaac, vocatur Alma, ubi dicitur. Puella quæ egredietur ad hauriendam aquam. Puella est ibi Alma in Hebræo. De qua Rebecca illic ante sic dicitur, Puella decora, nimis & Bethula, id est, virgo pulcherrima & incognita viro. Et Exo. ij. soror Mosi Alma dicitur. Perrexit Alma (nos puella legimus) & vocauit matrem suam. Cur ergo non hæc Alma esset

F ij   virgo?

ENARRATIO IN I.

virgo: de qua Esayas dicit q̄ sit paritura Emmanuelem, Deum, Patrem futuri sæculi, æternum Regem in solio Dauidis.

I nunc Iudæe & doce spiritum S. quibus verbis debeat loqui de veneranda matre Melsiæ, ne cogaris credere, q̄ frustra expectas Melsiam post hebdomadas Danielis, iam ultra mille quingentos annos. Vbi est Bethleem, in qua nasciturus à Michea prædicitur: Vbi Ierusalem & Templum quò venturus est secundum Malachiam: Vbi est Sacerdotium vestrum & Prophetæ & regnū: vbi sunt omnia sacra vestra?

Dicitis, Propter peccata nostra non venit Melsias, At Deus promisit certo tempore venturū Melsiam, sine adiecta cōditione, siue peccatores sitis siue nō sitis. Atq̄ adeo Prophetæ prædicunt peccatoribus, & propter peccatores venturū, legite vel Esayæ cap. liij. Quasi vero Deus qui seipsum negare nō potest, possit fieri mendax propter peccata vestra?

Sed

CAPVT MATTH.

Sed quod nam est peccatū vestrū de quo dicitis? Non nunc colitis Baal. & alia externa idola, non nunc interficitis sanctos Prophetas, quos nō habetis, vt ante captiuitatē Babylonicam, in qua tamen vos non deseruit Deus, sed dedit egregios Prophetas, & promisit captiuitatis solutionem post septuaginta annos, At nunc post tantum temp⁹ in mera agitis desperatione. Si igitur verum putatis, q̄ propter uestra peccata non venit Melsias, necesse est ea esse multo maiora quā illa horrendissima Patrum vestrorum olū fuerunt. Scitote igitur non vestra peccata remorari aduentum Melsiæ, sed hæc esse vera peccata vestra, quod venientem Melsiam contempsistis, occidistis, & adhuc in synagogis vestris, horrende blasphematis ceci, impij, damnati, non solum coram Deo, sed etiā coram toto mundo, quis enim non videt vos esse populum maledictum? Nulla salus vobis est, nisi recipiatis fide quem crucifixistis.

F iij

Præterea

ENARRATIO IN I.

Præterea interrogo, Ex quo genere vestro aut stirpe nunc expectatis Messiam illum vestrum? Dicite absque mendacio, absque hæsitacione & mala conscientia, qui ex vobis sunt, ex stirpe & familia Davidis? & qui ex tribu Aaron, ut rursus regnum & sacerdotium recipiatis? Hoc facietis ad Calendas græcas. Post captiuitatem Babylonicam quidam sunt amoti à sacerdotio, quod non potuerunt probare genus suum, id est, certo declarare se esse ex genere sacerdotali, & tamen interim tantum per septuaginta annos seruati fuerant simul in Babylone, quid putas, quanta confusio nunc sit inter Iudæos per totum mundum dispersos iam mille quingentis annis? Tantum nungantur & somniant inter sese alium esse ex Ioseph, alium ex Leui, alium ex Iuda. Hunc ex domo Aaron, illum ex domo David. Atque adeo qui nunc vocantur Iudæi non magis sciunt se esse Iudæos quam profelyti, id est, illi qui

CAPVT MATTH.

qui ex gentibus apud eos sunt, nempe tantum ex eo quod circumcisi sunt, siquidem ignorant egregie, nec nisi vel erronea vel mala conscientia asserere possunt se esse secundum carnem semen Abraham, filios Isaac & Iacob, siue natos se esse ex sanguine Iudæorum. Ut maxime nunc sint aliqui ex sanguine Abraham, tamen neque nos neque illi ipsi asserere certo possunt hunc vel illum esse ex sanguine Abraham, tanta confusio accidit eis.

An ignoratis Historiam vastationis Iudaicæ, per Titum factæ, quam Iudeus Iosephus describit? Tunc iudicio Dei perierunt omnes (ut Christus prædixerat) qui non cognouissent temporis visitationis suæ, alios pestis, alios famemes, alios seditio & gladius occidit, alij missi sunt in prouincias, ut in spectaculis obijcerentur bestijs lacerandi, reliqui venditi sunt gentibus, & in miseram traditi seruitutem, quid interim fecerunt milites Romani, impij, gentiles

F iiij cum

ENARRATIO IN I.

cum puellis & matronis, quas non occiderat fames aut gladius. Multæ sunt venditæ, non certe Iudæis, sed gentib, Jude vero non Iudæi, non filij Abraæ, sed Goim, id est, gentes nascebantur. Venditi autē Iudæi si quos genuerunt filios, vel ex Iudaicis foeminis, si quas habuerunt vel ex gentilibus, tamen scrutute gentilium pressi, non potuerunt seruire suas tribus & sanguinem Iudaicum, tanta enim adulteria Goim id est, gentium, & scortationes cogebantur ferre, vt uiles serui, vt iam dudū ante mille annos nemo ex eis certus fuerit, num ex Abraæ sanguine, aut ex Goim, id est, gentium turpi scortatione natus sit. Vnde quis non videt fieri posse, vt omnes hi nebulones de Abraam gloriantes, qui nunc blasphemant Christum dominum gloriæ, non sint ex Abraam secundum carnem, sed ex turpi scortatione Goim, id est, gentiū, & ita fieri Dei iudicio, vt cum in synagogis suis & conuiuijs maledicunt Goim, id est, gentibus maledicāt sibi ipsis, id quod

CAPVT MATTH.

id quod tamen prater hoc fit, secundū illud, Maledicent illi, & tu benedices, &c. Hæc dico non tam vt insultem maledicis quā vt indicem, quam horrendo iudicio Dei perierint, qui noluerunt suscipere saluatorem. Sicut sacra eorum ita uastata sunt, vt non manserit lapis super lapidem, ita & sanguis Abraæ in maledicta posteritate, ita a Deo abiectus est, vt iam nusquā possit agnosci, quemadmodum ista a sanctis Prophetis prædicta sunt. Egregie igitur expectat Messiam ista fex & deplorata turba, Sed quid faciet eis ille, quem fingunt Messias, ex viro & foemina, vt alij homines natus?

Sed reuertamur ad vocabulum Alma. Vbi vident blasphemi Iudæi, se non posse consistere contra certas scripturas, incipiunt querere alias scripturas, quas possint iuis fictis interpretationibus torquere & retorquere, vt imperitis ex locis obscuris & incertis, obsecurent certissimas, quæ diximus, nō obscure sint in hanc rem scripturæ, sed

ENARRATIO IN I.

quod ipsi suis cauillis vertendo & peruertendo eas in alienos & indignos rapiant sensus. Huius generis tantum vnum locum habent Prouerb. xxx. vbi sic dicitur. Tria sunt apud me mirabilia, imò quatuor quæ ignoro, Via aquilæ in cœlo, Via serpentis super petram, Via nauis in medio maris & via viri erga Alma. Talis quoq; est via mulieris adulteræ, quæ comedit & tergit os suum, & dicit. Non sum operata malum.

Hic viam viri erga Alma, exponunt turpissime de coitu, vt liceat ipsis blasphemare, cum tamen nuda quam in tota sacra scriptura via viri hoc significet. Et vt triumphent, Alio qui (inquit) cur statim fieret mentio adulteræ? Et quidam ex nostris, dum volunt scribere contra Iudæos, dederunt hic Iudæis blasphemandi ansam, in tempestiuis allegorijs, quas hic de Christo fingunt, relicto grammatico & vero verborum sensu, quæ vide in
expositio

CAPVT MATTH.

expositione Lyrani, ne frustra hic perdam tempus.

Sententia est. Sicut via aquilæ in aere est incognita, & via serpentis supra petram, & via nauis in medio maris, ita & multo amplius est mihi ignota via alicuius viri erga Alma, id est, adolescentulam virginem. Hæc via viri non est coitus & corruptio, Huius em̃ signa deprehendi possunt, sed potius est amor viri ambientis fornicosam virginem, & affectu illo laborantis, quem alius nec cogitatione, nec verbis assequi potest, atq; adeo nec ipse qui expertus est, potest postea satis nosse aut dicere, quemadmodum fuerit affectus erga Alma, Interim in omnib. quæ facit, cogitat, loquitur, somniat de dilecta, quemadmodum & nos de tali dicimus. Totus est in sponsa. Sicut Poeta dixit, Iam dudum animus est in patinis.

De hoc affectu per translationem dicitur in Psalmo, Et concupiscet Rex decorem tuum. Et sponsa in canticis dicit,

ENARRATIO IN L.

dicat, Amore langueo. An nō vulgariſſimum eſt in ſcripturis viam, cum de homine ſit ſermo, ſignificare affectum, modum, mores, vitam, actiones, doctrinam, religionem, &c. ſecundum verba quibus additur, vt in Pſal. i. via peccatorū, via impiorum, via iuſtorū. Hinc ſæpe legis viam bonam, & viam malam in Prouerbijs, & fert vbiq; in ſcripturis. Lutherus paulo aliter hoc interpretatur in SchemHamphoras. Cur ergo hic vſam viri interpretamur contra conſuetudinem ſcripturæ, vt & hic cogeremur poſtea dicere Alma ſignificare, quod nuſquam in tota ſcriptura ſignificat?

Quod autem additur de adultera quintum, non cōparatur vel ſimilis eſſe dicitur adultera iuuentulæ, vt & hæc intelligatur corrupta, ſed ſimpliciter & manifeſte, id quod nemo negare poteſt, confertur via adulteræ, quæ nondum cōpræhenſa eſt in adulterio, ſed arte fallit & negare poteſt, cum via viri ambientis iuuentulam virginem

in

CAPVT MATTH.

in vxorem, & confertur non ad aliud quā ad hoc qd ſit via ignota. Sicut (inquirit) ignota eſt via aquilæ, ſerpentis, nauis, Ita ignoratur via ſiue affectus viri erga adoleſcentulam virginem, ſimiliter ignoratur quid faciat, & quam ſit affecta mulier, oblita pacti Dei ſui, contra quam nemo poteſt certo teſtificari. Non enim de quacunq; adultera dicit, ſed de occulta, quæ ait, Non ſum operata malum. Ideo Iudæi ſuſpicaces habebant duriffimā zelotypiæ legem, contra ſuſpectas vxores. Nu. v. Non ergo hic turpia conferuntur, ſed quinque dicuntur ignorata, & hoc dicitur. Sicut ignoratur ab alijs amor honeſtus viri erga virginem quam ambit vxorem, & tamen verus amator eſt, ita etiam ignoratur turpitudine adulteræ nō depræhenſæ, & tamen vera adultera eſt. Hoc eſt quod ſapiens miratur, Videmus homines & bonos & malos & tamen ignoramus quid intus ſint, ſecundum illud, i. Reg. xv. Homo videt ea quæ parent, Deus autem intuetur cor.

Nilail

ENARRATIO IN I.

Nihil igitur hoc loco cogebat nebulos-
nes ex Alma facere corruptam, quam
nusquam in scripturis significat.

Almoth vel Alamothe in canticis
significant regales virgines, quæ ad
pompan regiam & gloriam aulae per-
tinent. Et velint nolint isti indocti, qui
fex sunt ludæorum, ex eisdem canticis
certissime declaro Almoth virgines
significare. Sic ibi dicitur capite sexto.
Sexaginta sunt reginæ, & octoginta
cōcubinæ & Almoth, id est, adolescentu-
larum non est numerus. In Canticis
Canticorum Iudæi recte fatentur nihil
turpe describi, sed illa Cantica esse di-
uina, quæ & in Ecclesia semper habita
sunt in scripturis sacris.

Dicant ergo hic quid sint Al-
moth, si non sunt virgines. Nam neq;
reginæ sunt neq; concubine quæ certo
comprehenduntur numero, sed sunt
Almoth, quarum non est numerus.
Memineris autem & concubinas esse
in scripturis vxores, sed Dominae &
heredes

CAPVT MATTH.

heredes non sunt cum filiis suis, acce-
piunt vero munera, vt apud hosce
Germanos foemina nobilissimam dotem
& alia, quemadmodum legis de filiis
concubinarum Abraæ. Gene. xxv. Si
ergo Almoth sunt, hic corruptæ mulie-
res, id est, non virgines, & non sunt
neq; reginæ neq; concubinæ, cum quib;
bus laudantur, vt amatae & formosae,
tantum vna præfertur omnibus, licet
amatis & formosis, quid quæso sunt
nisi turpia scorta? Et ne trahas hæc ad
Historiam Salomonis, ij. Reg. xi, scito
quod illic mentio sit nulle vxorum, in-
ter quas sunt illæ, quas Lex prohibet
propter idololatriam, Adolescentula-
rum autem siue Almoth, ibi nulla est
mentio.

Egregiam vero laudem expressit
nobis Regius amator, & spiritus S.
quo sacra scriptura prodita est, si vo-
luit nobis commendatum scortorum
innumerabilium gregem contra Dei
præceptum, Non cōmittes adulteriū,
& contra illam legem, Deute. xxij.
Non

ENARRATIO IN L

Non erit meretrix de filiabus Israel, nec scortator de filiis Israel. Et Leuit. xxvi. Sacerdos scortum aut vitiatam non ducet uxorem aut repudiatam ab alio. Sacerdotis filia, si deprehensa fuerit in stupro, flammis exuretur, quia violauit nomen patris sui. Vbi spiritus sanctus honestissimam domum vult sacerdotis præ alijs honestis domibus, ibi non solum scortum non vult duci uxorem, sed ne vitiatam quidem, etiam si honestissima vim passa sit non volens, aut repudiatam ab alio utcumque absque sua culpa. Summo vero sacerdoti etiam viduam prohibet, licet honestissimam, scilicet hic in spirituali Cantico scortorum greges nobis commendaret. Relinquitur ergo hic Almoth certissime virgines esse, quando neque reginae neque concubinae sunt, & scorta esse non possunt. Et sunt in Regali pompa Almoth, quæ in alio spirituali cantico, nempe Psal. xlv. Bethuloth scribuntur in simili spirituali pompa, ubi sic legimus, Virgines post eam, &c. Quis nunc certiora

CAPVT MATTH.

certiora vellet de vocabulo Almas

Verum qui doctiores sunt inter Iudæos hæc norunt, nempe vocabulum Alma significare virginem, sed non anum virginem, quemadmodum diximus. At non ferentes tam clarum testimonium quidam sic cauillantur. Esto Alma significet virginem, tamen ne sic quidem vos Christiani ex Esaia habetis aut defendere potestis, quod virgo concepit, & virgo peperit, aut conceptura virgo dicitur & paritura. Nam verba Prophetæ sic possunt intelligi. Ecce virgo, id est, quæ nunc est virgo concipiet aliquando & pariet post duos, tres vel decem annos videlicet ex marito. Egregium scilicet Messiam expectant ex immundo conceptum semine, qui non possit saluare populum suum à peccatis, ut qui ipse in peccato sit conceptus.

Hic certe cum de Esaia verbis loquuntur, non debent citare nostros textus aut Euangelij Matthæi translationem, quam vident suæ calumniæ aptam.

G

ENARRATIO IN I.

aptam. Nam Apostoli sancti saepe non verba, sed verborum sententias nobis ex Hebræo reddiderunt, nihil morati quod ex hoc offenderetur siue Iudæus, siue alius incredulus, scientes cum Paulo, 1. Cor. xliij. quod prophetia data sunt, non incredulis, sed credentibus. Quamvis autem hæc sit nebulonum manifesta cauillatio & sophistica calumnia, ita ut ridiculus sit qui censeat eos esse refellendos, & non potius contemnendos & ridendos, tamen spiritus sanctus per os Esaie de hac Alma & hac conceptione & partu sic locutus est, ut ne ista quidem ridicula cauillatio locum habere possit. Nam sic habet Esaias in Hebræo. Ecce virgo pregnans est & pariens filium, & ipsa vocabit nomen eius Emmanuel. Audisne infortunatus Iudæe, virginem gravidam & parientem, quod miraculum Propheta videt coram in spiritu, ut obstruatur tibi os blasphemum?

Post vero hæc omnia clamant infani contra nos. Vester (inquiunt) Messias,

CAPVT MATTH.

Messias, non Emmanuel dictus est, sed Iesus id quod & vos fatemini, ergo prophetia Esaie, quæ dicit nomen filij vocandum Emmanuel, nihil pertinet ad eum. Rursum hæc vel turpis ignorantia est vel impudens calumnia. Nam & ipsi more scripturæ vni personæ plura nomina tribuunt etiam propria, Et præterea quæ Latini vocantur prenomen, cognomen & agnomen, propter naturam, virtutem, euentum aut officium attributa, & quicquid de alio quo predicatur apud homines. Hebræi & sacrae literæ dicunt vno vocabulo nomen siue vocationem vel appellationem quemadmodum Ecclesiastes cap. vii, dicit. Melius est nomen bonum, quam vnguentum preciosum. Sic Christus dicit, Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur, Qui interim tamen vocantur Iohannes, Petrus, Hanna, &c. Ego scilicet eum qui Petrus vocatur, & Simon Barlona, non etiam vocabo Apostolum? Non veritus est Matthæus in eodem loco citare Prophetam quod

G. ij. Christus

ENARRATIO IN L

Christus vocandus sit Emmanuel, & narrare q̄ angelus iusserit eum vocari Iesum. Similiter & Lucas in vno & eodē loco narrat angelum Mariæ dixisse. Et vocabis nomē eius Iesum. Et tamē mox addidisse. Hic erit magnus, & filius altissimi vocabitur. Postulent hic ineptuli, vt qui Iesus vocatur, non debeat vocari filius Dei, sicut illuc qui Emmanuel vocatur, nō vocetur Iesus, atq; adeo quia Iesus vocatur, non vocetur Christus, vt rursus accusent Mattheum, qui dixit. De qua natus est Iesus qui vocatur Christus. Sic neq; Saluator, neq; Deus, neq; homo, neq; Propheta vocabitur, quia vocatur Iesus. Id quod more sacre scriptura perinde fuerit q. d. qui vocatur Nicolaus non potest esse predicator, vel Consul vel tutor, imō ne homo quidē. Et quis cumq; dixerit vel (vt Hebraei loquuntur) vocauerit eum hominem, is mentitur, quia non homo, sed Nicolaus est nomen eius.

Si hæc ignorant, sunt stupidissimi

CAPVT MATTH.

mi asini, sed ignorare nō possunt, ergo sunt calumniatores & mendaces ex patre suo diabolo. Cur non potius accusant suos Prophetas & sacram scripturam, qui multo pluribus nominib. vocant siue appellant Messiam? Iacob vocat eum Silo. Gene. xlix. Ergo, secundum istos, Esaias non debuit eum vocare Emmanuelem, & postquam vocauit eum Emmanuelem, nō debuit de eo dicere, cap. ix. Et vocabitur nomen eius, Admirabilis, Consiliarius, Deus, Fortis, Pater in perpetuū, Princeps pacis. Nec Ieremias cap. xxij. de Christo filio Dauid, Et hoc est nomen eius, quod vocabunt eum, Dominus iusticia nostra. Nomen itaq; rei, vt dixi, apud Hebræos est fama, & quicquid vere de re dici aut predicari potest, & falsum nomen vocant falsam de re predicationem aut famam, & malum nomen famam malam. Sic oramus, Pater, sanctificetur nomē tuum. Item in Psalmo, Deus in nomine tuo saluā me fac, id est, per potentiam & gratiā,

G

quæ

ENARRATIO IN L

quæ de te prædicatur & creditur, ut amplius glorificeris. Item propter gloriam nominis tui Domine libera nos. Et Apoc. iij. dicitur angelo Sardienſis Eccleſiæ. Nomen habes q̃ viuas & mortuus es.

Quando igitur legis Christum vocandū filium Dei aut Deum, quem admodū Iehoua eum vocat Ieremias, non intelligitur absq̃ re talem tantum nominationē habiturū, quemadmodū aliquis nebulo calumniari posset cōtra morem scripturæ, quasi sit impositū ab hominibus propriū nomen, sed potius spiritus S. prædicat hoc apud homines credendū, prædicandū, fatendū de eo, quod ipse vere est, ut q̃ hætenus ignoratus fuit mundo, nunc agnosceatur & prædicetur Deus & homo, verbū caro factū, id quod est vere vocari Emmanuel, nobiscū Deū, Iesum saluantē nos à peccatis nostris, & reconciliantem Patri, q̃ antea per legē damnantē nos nō aliud agnoscebatur quā cōtrariū & alienū à nobis, neq̃ adhuc alicui Deus

CAPVT MATTH.

Deus pater est, antequam hic filius virginis vocetur, id est, prædicetur ipsi & agnosceatur filius Dei nobiscum Deus. Lex enim est durus pædagogus, sed tantū vsq̃ ad Christum, ut Galatis dicitur. Sic & de alijs Christi nominibus, intellige quod talis esse inuulgabitur, prædicabitur, credetur, agnosceatur.

Dicant nunc Iudæi, quem alium possint ostendere nobis, qui sic vocatus sit, id est, prædicatus ab hominibus in mundo, quemadmodū Prophetæ prædicūt. Quando autē Saluator noster ita vocatur, id est, talis prædicatur & creditur, à fidelibus & Iudæis & gentibus, Cur nō & ista Iudæorū sex, relicta horrenda blasphemia suscipit ad vitam quem pater nobis misit, quemadmodū in Lege & Prophetis promiserat?

Vocatur autem Emmanuel, primum à matre sua virgine. Sic enim est in Hebræo. Et ipsa scilicet virgo vocabitur nomen filij sui Emmanuel quia ipsa incarnatum filium Dei & suum primum cognouit, adorauit, & gauisa est

G iij

de hac

ENARRATIO IN I.

de hac hominum gloria & salute. Sic
& angelus dicit ad Mariam virginem,
Tu vocabis nomen eius Iesum. Quod
autem primum mater agnouit, postea
agnitum est & predicatum a Iudæis &
gentibus, quemadmodum idem Esaïas,
cap. ix, dicit. Et vocabitur Admirabi-
lis, &c. Et Iere. Hoc est nomen quod
vocabunt eum &c. Hoc interim est quod
Matthæus non verba Esaïæ, ut dixi, sed
sententiam referens dicit. Et vocabitur
nomen &c. vel ut constanter habent
græca exemplaria. Et vocabunt nomē
eius Emmanuel, De quo salutis nostre
mysterio Paulus i. Timo. iij. Re vera
magnum est pietatis mysterium, mani-
festatum in carne, iustificatum in spiritu,
visum angelis, prædicatum gentibus,
creditum in mundo, receptum in gloria.
Hæc hæcenus diximus contra blasphemiam
Iudæorum, pro veritate verbo-
rum Esaïæ & Matthæi, quæ patrem ex-
cludunt, & solius matris filij memine-
runt, ut necesse sit eam esse virginem,
quibus confirmatur articulus fidei
nostræ

CAPVT MATTH.

nostræ, quo confitemur Christum vni-
cum Dei filium conceptum de spiritu S.
natum ex Maria virgine, ut habitaret in
nobis, ut dixit Iohannes, Verbum ca-
ro factum est, & habitauit in nobis, &
saluaret verus Iesus a peccatis populum
suum, id est, in ipsum credentes, hoc est
ipse conceptione & natiuitate mundus
(de quo dicitur, i. Corin. xv. Secundus
homo de cælo cælestis) sanctificaret
& reconciliaret patri nos in peccatis
conceptos & natos, & ipsa origine ex
Adam, primo ex terra homine,
damnatos, Id quod vere est
cum esse Emmanuelem, id
est, nobiscum Deum,
quemadmodum &
ipse prædicatur
per totum
mundum
in
Ecclesia sanctorum.

CAPVT II. G v IN

ENARRATIO IN II.

IN die Epiphanię Do-
mini, solemus multa
canere & legere, ex
Esaia, Surge illumina-
re &c. ex Psalmo,
Reges tharsis &c. ac
similia quę vulgo
credunt de his Magis tantum esse præ-
dicta, cum tamen de vocatione omnium
gentium ad Christum vocandarum in-
telligenda sint, quarum hi Magi cum suis
comitibus fuerunt primitię postquam
verbum fuerat caro factum. Nam
Prophetę suis Iudęis vaticinantes de
futura gentium salute, sæpe eas gentes
nominatim exprimunt, quę eis vicinę
erant & inimicissimę, vt suos admira-
tione suspendant, quę atrocissimi & no-
centissimi hostes accessuri prædicatur
ad populū Dei, Deumq; glorificaturi.
Exprimunt itaq; nominatim sæpe Ba-
bylonios, Aethiopes, Syrios Edumeos
Palestinos siue Philistiim, Moabitas,
Ammonitas, Cedar siue Ismaelitas,
qui &

CAPVT MATTH.

qui & Agareni sunt, & nunc Saraceni
volunt appellari &c.

Dicamus ergo hic de vocatione
gentium, cuius ineminisse nos gentes
debemus cum summa erga Deum gra-
tiarum actione, ad confirmandam ex
verbo Dei fidem nostram. Nam Lu-
cas cum de infanteria saluatoris agit, des-
cribit primum vocatos Iudeos pasto-
res ad præsepe Christi angelorum re-
velatione, & prædicatum a pastoribus
Christum in Bethleem & vicinia eius,
prædicatum quoq; a Simeone sancto,
& Hanna prophetisa in templo Hiero-
solymorum. Matthæus autem & nos
gentes vocatos, hac historia mirabili
nobis describit.

PRIMO. Contra Iudęos & dis-
putationes Satanę simus armari, quę li-
cet Iudei haberent oracula Dei, id quod
Ro. iij. magna prærogatiua eorum dici-
tur, tamen eadē Dei oracula promitte-
bant & gentibus salutem. Testamentū
hoc promissionum salutis, erat cōmu-
ne & Iudęis & gentibus, ceu fratribus
vniuers

ENARRATIO IN IL

vnus patris filijs. Sed illi quasi præsentes, vt dicitur Eph. ij. testamentum legabant, Nos vero quasi absentes hoc ignorabamus, nihil tamen minus hoc erat gentium quam Iudæorum, Sed in tempore à sæculis præordinato reuelandum & in toto mûdo prædicandû.

Vbi erant Iudæi quando Deus dixit in paradiso serpenti, Semen mulieris conteret caput tuum? An nō totum genus humanum sub peccatum venditum iam erat sub serpente. id est, diabolo qui mortis habet imperium? Hoc imperium auferendum promittitur à ceruice omniū hominum per semen mulieris Christum. Et ad Abraham certe nō Iudæū aut circumcisum, neq; de solis Iudæis dicitur. Gene. xij. Faciam te in gentem magnam, & in te benedicentur vniuersæ cognationes terræ. Hoc intelligentes sancti Prophetæ sæpe prædicunt futuram salutē & benedictionē gentibus. Sic enim ait Psalmus de Christo, Et adorabūt eum omnes Reges, omnes gentes seruiēt ei.

Item

CAPVT MATTH.

Item, Reminiscentur & conuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ. Quoniam Domini est regnum & ipse dominabitur gentium. Item Postula a me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam & possessionem tuam terminos terræ. Et Esa. cap. xi. In eum gentes sperabunt. Et cap. xlix. Parum est vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & feces Israel conuertendas. Dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsq; ad extremū terræ. Item liij. Lauda sterilis quæ nō parit, &c. Item lx. Et ambulabunt gentes in lumine tuo, &c. Item lxxv. Quæsierunt me qui ante nō interrogabant, &c. Et Osee i. Et erit, in loco vbi dictum est, Non populus meus vos, ibi vocabuntur filij Dei viuentis. Lege Paulum Eph. ij. Hic cum Paulo fidenter dicimus. Ro. ij. An Iudæorum tantum est Deus? an non & gentium?

Secundo. Cum gentiles legis & audis, intellige, id quod res clamat populum impiū, ignorantem Dei sine Deo,

ENARRATIO IN II.

Deo, sine Christo, sine spiritu sancto, ut dicitur Ephe. ij. plane populum diaboli & damnatum, quibus dicit Paulus i. Cor. xij. Scitis quod gentes fuistis, ad simulachra muta, prout ducebamini euntes.

Tertio. Certum est ergo cum audis gentes vocatas, & à Deo susceptas, nullo suo merito aut propter bona opera eas susceptas, sed sola gratia Dei, qui, ut dicitur Ephe. i. Dilexit nos in Christo ante constitutionem mundi, in laudem gloriæ gratiæ suæ, qua gratos reddidit nos in dilecto filio suo, &c. Lege Ro. ix.

Quarto. Certum est & hoc, quod sine lege gentes susceptæ sint per fidem. Atque hic tantum abest ut glorietur contra gentes Iudei, ut ipsi sectando legem iusticiæ ad legem iustitiæ non pervenerint, quia non ex fide, sed tanquam ex operibus legis quesierunt iusticiam impingentes in lapidem offensionis. Gentes autem quæ non sectabantur iusticiam, apprehenderunt iusticiam, iusticiam autem eam, quæ est

CAPVT MATTH.

ex fide, ut hæc legis Ro. ix. quæ de re probatione Iudeorum & electione gentium repetenda sunt, cap. viij. Matthæi in historia Centurionis. Ut videas nunc illud Ro. ij. Omnes & Iudei, & gentes peccaverunt, & vacant gloria Dei, iustificantur autem gratis, per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo Iesu, &c. Nunquam in æternum erit peccatorum alia iustificatio coram Deo, id quod ex prædicatione Evangelij, siue gratiæ, & propria experientia fatentur nobiscum omnes conscientiæ Sanctorum, siue iustificatorum, ut omnes obstruatur, & subditus fiat Deo totus mundus, quia ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram Deo. Si non ex operibus Legis diuinæ multo minus ex operibus legum humanarum, de quibus dicit Dominus, Frustra colunt me, docentes doctrinas & mandata hominum.

Quinto. Queris quomodo hi Magi facti sint credentes, siue peruenierint ad fidem. Respondeo, sicut nos, quem

ENARRATIO IN II.

quemadmodū Pau. Ro. x. dicit, Quo-
modo credent in eum, de quo nō au-
dierunt? Fides est ex auditu, auditus
autem per verbum Dei. Alio quidem
modo quam publica prädicatione per-
uenit ad eos verbum, & bona erga ip-
sos voluntas Dei, sed tamē peruenisse
certum est ex hac Historia. Nam licet
forte ex suis patribus habuerint verbū
de venturo saluatore & Deum timue-
rint, quemadmodū Abimelech Gene.
xx. & ille Gene. xxvi. & Iob. &c. tamē
hoc asserere non possumus. Hoc verō
certum est, q̄ cum stella habuerint re-
uelatum verbum Dei siue vocale, siue
occulto spiritu inspiratū. Alioqui solū
ex visa stella, licet noua & admirabili
nō potuissent scire Regem natū Iudæ-
orum quemadmodū se scire fatentur,
multo minus se ad illum Regem Iu-
dæorum pertinere, cum essent non Iu-
dæi, sed gentes, quemadmodū se ad eū
pertinere fatentur. Venimus (inquiūt)
adorare eum. Ex verbo itaq; siue re-
uelatione Dei concipiunt fidē & stella
eū

CAPVT MATTH.

eu signo gratiæ & sacramento con-
firmantur in fide sua, quemadmodum
dicitur, Videntes stellam gauisi sunt
gaudio magno valde, Hoc est gaudiū
conscientiæ in spiritu S. Sicut vero
credunt, ita & confitentur suam fidem
etiam illic vbi eis est periculum vitæ,
nempe in regia ciuitate Ierusalem, vbi
rex habitat Herodes, vbi certe crimen
lese maiestatis est aliū nominare Re-
gem, & velle adorare. Corde, ait Pau-
lus, creditur ad iusticiam, ore fit con-
fessio ad salutem.

SEXto. Postquam hi Magi ex
impijs p̄j, ex infidelibus fideles facti
sunt, iam suscepti a Deo, & filij Dei
facti, vide quemadmodum noua vi-
ta testentur suam fidem, & ipso fructu
declarent sese per gratiam Dei arbores
bonas esse factos. Nam stella duce, &
reuelatione Dei ad puerū Iesum per-
ducti, nihil offenduntur formis despe-
ctis & vilibus, nempe paupertate & im-
becillitate pueri, squalore & foetore
despectissimi vel stabuli, vel cubiculi,
H cum

ENARRATIO IN II.

cum hic nihil interim esset quod non egregie contemnendū duceret humana ratio, ut videas veram, solidam & constantem fuisse fidem, sed procidit & adorant puerum. Vera enim fides & confessio non potest non adorare Deum, & Christū Dominū, atq; adeo ipsa est adoratio, etiamsi non procidas corpore. Agnosce Deum patrem in Christo, & Christum iusticiam tuam, ita vere adoras.

Item, offerunt parvulo ex thesauris suis munera, aurū, thus & myrrhā, cōsultentes simul & paupertati & odorati loci, ut nunc nihil aliud dicam aut longius repetam, quæ varia hic de hisce muneribus dici solent. Et Christus perpetuo suorum fidelium bona opera siue beneficia proximis indigentibus impensa pro muneribus, imō sacrificiis, ut sibi exhibitis acceptat. Sic enim ait, Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Esuriui & dedistis mihi manducare, &c.

Item, vides eos porro credere verbo
Dei

CAPVT MATTH.

Dei & amare verbum, quia credunt oraculo Dei, quod postea accipiunt in somnis, cum contra de quibusdā dicat Christus, q̄ ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt.

In istis scandalis, quod illie vident omnia despecta, q̄ nullum ex Iudæis vident quærere suum Regem natum, quod vident ab Herode insidias strui querentibus Christum, tamē constantes in fide perdurant, secundum illud Psalmi, Pax multa diligentibus legem tuā, & non est illis scandalū, id est, neq; potentia mundi, neq; astutia seducuntur à lege, id est, verbo Dei, tantū abest ut resiliant offensi fratrum imbecillitate.

Neq; vero hi Magi iam ad Christum conuersi, nunc excogitant superstitiosum aliquod viuendi genus, relicta sui vocatione alijs utili, ut Papistia cum vulgus cum suis monachis faciūt, & similiter hodie Anabaptistæ, sed diuino verbo admoniti reuertuntur in regionem suam, atq; adeo prohibetur vel in Bethleem vel alibi in Iudæa manere,

ENARRATIO IN II.

manere. Non dubito istos sapientes in
sua regione seruiuisse reipublicæ. Hoc
scilicet officiū seruiendi alijs relinques
rent, & fingeret se relinquere mundū,
quemadmodū ociosi homines sine fide
apud nos faciunt, sub specie cultus Dei
contra Dei verbum & voluntatem, &
contra rationem sanæ fidei, eum contra
Deum velit nos alijs seruire? Propter
Christum, & propterea q̄ Christianus
factus es, non est opus, vt mutes tui vo
cationem, quēadmodū Paulus scribit,
i. Cor. vii.

Sic pastores, de quibus Lucas scri
bit, postquam cœlesti reuelatione ad
Christum perducti sunt, summeq; per
hoc a Deo honorati, non cōmentū sunt
aliquam nouam religionem, sed senti
entes veram & solam religionem esse
credere in illum, qui ipsis manifestatus
erat, hoc est in Christum pro nobis in
carnatum confitentur diuulgant, ita
vt mirentur quotquot eos audiunt.
Hęc est confessio fidei Et reuertuntur
ad suum gregem seruientes suæ voca
tioni &

CAPVT MATTH.

tionī, & contenti sua sorte, donec Deus
voluerit aut dederit meliora. quemad
modum Paulus ait, Si potes liber fieri,
magis vtere.

Anabaptistæ infania sua faciunt
homines in hac vita & conuersatione
politica æquales, nolunt seruos obedi
re, cuius contrariū vides in his pasto
ribus, nolunt dominos gubernare, cui⁹
contrariū vides in hisce Magis,
Quisq; hic, siue Iudæus, siue gentilis,
siue dominus siue seruus redit ad sui
vocationem.

Hoc tamen interim est verum,
Post conuersionem, id est, postquam
credidisti in Deum per Christum non
est redeundū ad infidelitatem, ad ido
latriam, ad damnatos errores, ad blas
phemias, ad inobedientiam, ad scelera
& turpitudines. Alioquin quæ esset hæc
conuersio, quæ potius esset auersio a
Deo, aut vbi in talibus maneret fides?
Non neganda quidem est poenitentia
lapis, neq; sentiendum q̄ homo in hac
vita possit esse perfectus absq; peccato

ENARRARIO IN II.

sed Christianus suam fragilitatem non amat, & suos errores & peccata damnat, fidens misericordia Dei perpetuo, & certo credens remissionem peccatorum. Atque hoc est expressum de istis beatis Magis in eo, quod verbo siue oraculo Dei admoniti sunt, ne reuertantur ad Herodem, id est, impietatem quae sit ipsos perditura.

Haec interim dico, ne quis has bonas arbores, nempe vocatas ad fidem gentes, putet non producere bonum fructum, id est, bona opera. Sed bona opera non iustificat coram Deo, sed cum fiunt a iustificatis fide filijs Dei, iustificatur ipsa, ut sint iusta & bona opera. Siquidem persona placet per fidem in Christum, & opera placent propter personam operantem. Alioquin, quicquid non est ex fide, peccatum est. Opera iustificatorum filiorum Dei, sunt iustitia non iustificans coram Deo, sed iustificata a Deo, & accepta facta propter filios Dei operantes, quae etiam habentur quandoque fides ex gratia promissionis de quibus alias.

CAPVT MATTH.

Hactenus haec de fide & vocatione gentium, & de bonis operibus fidelium. Reliqua quae huc pertinent, vide in Postilla.

CUM natus esset Iesus. Hoc est laetum Euangelium. Illum scilicet esse natum, quem Lex & Prophetae praedixerant Iesum, id est, iustificatorem, Ro. iij.

IN diebus Herodis Regis. Sic & Lucas exorditur. Erat in diebus Herodis Regis, &c. Significant autem Euangelistae tempus tunc fuisse ut ueneret Christus, cum describunt alienigenam per Romanorum potestatem in Iudaea regnasse, secundum prophetiam Iacob, Gene. xlix. Non auferetur Sceptrum de Iuda, &c. Et Esa. xi. Egredietur virga de radice Iesse, id est, ex iam pene mortuo trunco propagati regni Davidis &c. Hoc tempus significant nobis hebdomadae Danielis.

IN Bethleem Iudaeae. Sicut tempus natiuitatis Christi, ita & locum

H iij

ENARRATIO IN II.

locum significat, quem Micheas cap. v. prædixerat. Gentes quærunt Christū, Iudæi turbantur, quæ ita à Prophetis vt supra diximus erant prædicta. Hæc omnia Matthæus significat, vt sciamus hunc esse Christum, ex spiritu sancto à Prophetis prædictum &c.

AB oriente Magi. Respectu Hierosolymorū Chaldæi & Persæ ad orientem facient, illic quos græci Philosophos vocant, Magi vocantur, Sunt autem doctores populi, Consiliarij Regum vel etiam Sacerdotes, maxima auctoritate viri, de quibus ita ait Strabo li. xi. Parthorum collegium (vt Possidonius refert) duplex est, alterum affiniū, alterum Magorum, ac sapientum, e quibus vtrisque Reges fiunt.

Venerunt Hierosolymā. Quasi tantus Rex quem quærebant, non nisi in Regia ciuitate & totius regni metropoli nasci deberet. Sic enim iudicat caro sine Dei verbo de Ecclesia, q̄ illic sit vbi pompam ceremoniarū, & splendorem cultuum videt. Sed spiritus

nouit

CAPVT MATTH.

nouit articulum esse fidei, Credo sanctam Ecclesiam catholicam. Fide opus est, vt sanctam Ecclesiam agnoscas, cuius faciem vides vbi Euangelium prædicatur, & Sacramenta Christi rite administrantur secundum Christi institutionem, vtcunq; cætera interim de spectis appareant. Non in gloriosa Ierusalem nascitur Christus, sed in despecta Bethleem, non in aula, sed in stabulo, & reuelatur non superbis & sapientibus, sed paruulis nempe pastorebus, non sanctulis & sua iustitia præsummentibus, sed peccatoribus, nempe Magis gentilibus. Vis scire vbi sit Ecclesia, in qua Christus est vsq; ad consummationem sæculi, nō interrogationem, quæ pompam & speciem spectat, sed interroga verbum Dei. Hic ratio somniat Christum in Ierusalem natum, ideo illō veniunt Magi, sed verbum Dei ex Michea dicit Bethleem esse locum natiuitatis eius. Sine verbo omnia sunt incerta, vtcunq; videantur habere rationem sapientiæ. Verbum

H v

autem

ENARRATIO IN II.

autem certificat consciētiam, illuminat
veritate, iustificat promissione, quem
admodum hic fit Magis, Postquā au-
dierunt prophetiā & credunt, obediē-
tesq; verbo, abeunt Bethleem, stella
prius in oriente visa, rursus apparet,
præcedis, & ad Christum ducit &c.

Vbi, &c. Hæc interrogatio est
intrepida fidei confessio.

TVrbatur Herodes, & Hieroso-
lyma cum illo. Infideles de aduentu
Christi, & de prædicatione Euangelij
gaudere non possunt, vt reuelentur ex
multis cordibus cogitationes.

Tempus Magi indicant.

Locum Iudeorum sacerdotes, vt
sint Iudæi inexcusabiles.

Percontatus est. Nihil omittit
Herodes insidias Christo struens, sed vt
dicitur Prouer. xxi. Nō est sapiētia, nō
est prudētia, nō est cōsiliū cōtra Dñm.
De malicia cordis humani hic esset di-
cendum, sed alibi hoc faciemus, forte
cū dixerimus de Iohannis decollatiōe.

PVerum dicit. Nam Regem di-
cere fastus nō permittebat. Lege

CAPVT MATTH.

Lege Mich. v. vbi Propheta hūc
Bethleemiticū ducem ab eterno fuisse,
id est, Deum esse dicit. Quod autem
dicit. Ex te enim, &c. significat ibi na-
sciturum quidem, sed nō ibi mansurū,
quin potius dilatandum etiā in gentes
regnum eius. Sicut & illic. De Sion
exibit Lex, &c. & illic. Virgam virtus
tis tue emittet Dominus ex Zion, &c.

De Stella, vide Postillam.

De herodibus, lege Carionē Philippi.
De tribus donis supra. Alij varie.

ORaculo. Hæc est sollicitudo
Dei patris, p fidelibus in quibuscunq;
periculis, secundū Psal. Cum ipso sum
in tribulatione, &c. Et Esa. xliij. Noli
timere, quia redemi te, & vocavi te no-
mine tuo, meus es tu. Cum transferis
per aquas, tecum ero, & flumina non
operient te. Cum ambulaueris in igne
non combureris & flamma non arde-
bit in te, quia ego dominus Deus tuus,
sanctus Israel, saluator tuus. Sed
hic opus est fide, &c. Sic curat Deus
pro puero Mose aquis exposito.

St

ENARRATIO IN IL

Sic pro Dauide Saulis insidias & persecutionem sustinente. Sic pro Ioseph vendito, &c. Hæc permittit Deus & facit, nec tamen credimus.

Digressis. Prætermittit Matthæus de die purificationis, in quo Simeonis & Hannæ oracula cœlestia de puero Iesu Hierosolymis oblato, publice audiuntur. Quæ fama postea vulgata, cum nec pastores & qui ab eis audierant tacerent, motus Herodes, & videns sibi illusum esse à Magis, incipit scire in Bethleemiticos paruulos, vt infra dicitur. Illa itaq; Lucas scribit, & interim omittit illa, quæ hic Matthæus scribit de interfectione paruulorum & fuga Christi in Aegyptum. Ergo quod hic legis. Digressis illis, Ecce angelus Domini apparuit, &c. intellige ex Lucas factum post purificationem. Et quod Lucas dicit, Et vt perfecerunt omnia secundum legem domini, reuersi sunt in Galilæam in ciuitatem suam Nazareth. Intellige ex Matthæo factum post septem annos, Nam interim post purificationem

CAPVT MATTH.

fictionem abeunt in Aegyptum & manent ibi vsq; ad obitum Herodis, & postea reuertuntur in Galilæam, vt infra Matthæus etiam dicit, cum Luca consentiens.

FVge in Aegyptum. Rursum, quod de Magis ante diximus, vides hic sollicitudinem paternam erga filium. Hoc est quod in Iohanne ipse Christus quandoq; testatur suam horam nondum uenisse. Quo ceu egregio exemplo docemur nos curæ esse Deo, tantum credamus hoc ipsum, & dicamus cum Psalmo, In manibus tuis sunt tempora mea, q. d. non in manibus illorum qui mihi male volunt. Item, Multi dicunt animæ, Non est salus ipsi in Deo. Tu autem Domine scutum es pro me glorificans me & exaltans caput meum, &c. Cum autem venerit hora constituta à Deo vt potiamur, tunc intelligamus, et certo sciamus ceu filij Dei, non à Deo irato hæc incommoda accidere nobis, sed bona patris erga nos voluntate. Quem enim diligit, corripit, &c. & in
uoces

ENARRATIO IN II.

uocemus, Pater si fieri potest, transfer à me calicem istum, verum tamen non mea, sed tua fiat voluntas. Ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo. Si hæc crederemus, nihil esset beatius nobis, siue prospera siue aduersa accidant, &c.

Cum Christus hic fugiat, queris an fugere liceat persecutionem, licere enim videtur quod Christus facit. Respondeo, Ex hoc loco siue ex hoc facto Christi, non tuto confirmabis conscientiam tuam quod fugere liceat, si non habeas certum de fugiendo verbum, aut certo scias hoc tibi esse liberum & non prohibitum. Primum quod tu non es Christus. Ipse enim nouit suum tempus & horam, nec fugit ut aufugeret, sed expectauit horam suam, quem admodum Ioh. xiiij. dicitur. Sciens Iesus quod venit hora eius, ut transiret ex hoc mundo ad Patrem. Et xvij. Sciens Iesus omnia quæ ventura erant super ipsum, processit ac dixit eis, Quæ quæritis? Nā sunt quædam personalia, id est, quæ

CAPVT MATTH.

uæ faciunt quidam, quæ alijs prohibita sunt (de miraculis hic non dico) ut Christus exiit è templo emētes & vendentes. Elias occidit falsos Prophetas & sacerdotes Baal, Gedeon perdit aduersarios, &c. quæ tamen sua à Deo mandata habent. Non licet itaque argumentari, Christus hoc fecit, Elias hoc fecit, Gedeon hoc fecit. Ergo & ego faciam, vel mihi facere licebit. Multa licent Magistratui ut habenti potestatem à Deo, quæ non licent priuato homini.

Deinde hic vides Christum non sua autoritate fugere in Aegyptum, sed autoritate & mandato Dei. Si quidem angelus adfert ad Ioseph hoc verbum Dei. Surge & accipe puerum & matrem eius, & fuge in Aegyptum, & mane ibi donec aliud iussero. Si tale verbum habes de fugiendo aut singulare verbum ad te defertur, aut tibi reuelatur, non opus habes quæstione an fugere liceat. Nam per verbum Dei sancta sunt etiam illa quæ alioqui sunt illicita

ENARRATIO IN II.

illicita & lege prohibita, vt spoliare & fraudem facere vicinis est prohibitum hac lege. Non furtum facies, quando autem dicit Dominus filiis Israel, Spoliare Aegyptios, & fraudem facite vicinis vestris Aegyptijs. Exo. xi. non solum licet eis, sed etiā debet fraudem facere, & obediendo faciunt opus bonum & sanctum verbo Dei sanctificationem, quod alioqui est pessimum & Dei vindicta dignum, vt ait Paulus, i. Tessa. iij.

Non igitur hoc Christi fugientis exemplum soluit quæstionem an fugere liceat in persecutione. Neque enim ipse suam deseruit vocationem aut vere fugit suam quam passurus erat persecutionem, sed cum omnia nosset, suo se seruauit tempore in salutem nostram.

Quæramus igitur verbum Dei, vt sciamus certo num fugere liceat in persecutione Euangelij, nec ne. Quod fugere liceat, est certum Dei verbum, Matth. x. Si vos persecuti fuerint in hac ciuitate, fugite in aliam. Item, Si non receperunt

CAPVT MATTH.

receperint vos, exeuntes ex eisdem aut ciuitate illa excutite puluerem pedum vestrorum &c. Item, Estote prudentes sicut serpentes. Et caute ab illis hominibus tradent enim vos in concilia, &c.

Tertullianus in libro de fuga in persecutione, contendit mandatum Christi, Fugite in aliam, tantum esse temporale, & pertinere tantum ad Apostolos ante passionem Christi in Iudæa prædicantes, sicut & illud quod ibidem Christus mandat, In viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis, sed ite potius ad oues perditas domus Israel. Nam postea ait Christus, Ite in mundum vniuersum, & prædicate Euangelium omni creaturæ. Si ergo (inquit) cessauit exceptio viæ nationum, & in ciuitates Samaritanorum cur non cessauerit & fugæ præceptum? At huic responderi potest. De nationibus postea Dominus dixit, Ite ad omnes gentes, Fugæ autem præceptum vel permissionem postea non legitur sustulisse. Non ergo sequitur.

ENARRATIO IN II.

Illud sustulit, ergo & hoc. Nam de illo aliud protulit mandatū, hoc autem reliquit intactum. Alioqui si argumentum Tertulliani valet, q̄ post missum spiritum sanctum præceptū fugæ ablatum est, quia ablata est prohibitio eundi ad gentes, sunt & reliqua post missum spiritum S. prohibita Apostolis, quæ sunt, Profecti prædicate dicentes. Appropinquauit regnū cœlorum. Infirmos sanate, &c. Ecce ego mitto vos, sicut oues in medio luporum, &c. Cum tradiderint vos, ne sitis solliciti quomodo aut quid loquamini, &c. Ne metuatís vobis ab his qui occidunt corpus, &c. quia hæc omnia eodem contextu illic præcipit Christus, vides absurda.

Si vero opponis Tertulliano q̄ Paulus accepto spiritu S. per ipsam dimissus fugit, & fratres adiuuant fugam gaudentes, tantū abest vt sentiāt se peccare, vt legitur ij. Cor. xij. & Act. ix. Respondet Sed idem Paulus Act. xxi. Lachrymantibus & rogantibus fratribus propter Agabus prophetiam respondit.

CAPVT MATTH.

respondit. Quid facitis stantes & affligentes cor meum. Ego vero nō solum vinciri, sed & mori paratus sum Hierosolymis pro nomine Domini Iesu. Et dixerunt, Domini voluntas fiat, non proposuerunt Paulo mandatū. Fugite in aliam, scientes hoc cessasse. Ita vult Tertullianus clauū clauo tundere, sed ex verbis eius sequitur. Accepto spiritu sancto nō licet fugere & cessauit illud mandatum vel permissio. Fugite in aliam, Ergo Paulus peccauit fugiendo, & peccarunt alij fratres dimittentes eum in sporta, & peccant isti qui rogāt eum ne ascendat Hierosolymam, scientes mandatum fugæ cessasse.

Pergit vero Tertullianus. Si (inquit) voluit Dominus hoc præceptum de fuga perdurare, deliquerūt apostoli qui nō in finē vsq; fugere curauerunt. Hoc est nodum in scirpo querere, cauillari & eludere, nō autē certo dicere, Apostoli (inquit) passi sunt, ergo non fugerunt, cum tamen vtrunq; fecerint, suo tempore pro Christo & eius Ec-

ENARRATIO IN II.

eclesia sancte & rectissime, neque scirent quod eos scivisse ille fingit nempe accepto spiritu sancto cessasse fugae siue mandatum siue permissionem. Numquid nobis incognita est historia Actorum Apostolicorum, ubi scribitur quemadmodum manifeste spiritus sanctus in Christi discipulos missus sit. Nam Tertulliani paracletum Montanum cum nihil moror. Nonne spiritum sanctum acceperunt de quibus scribitur Acto. viij. Facta est post Stephani necem persecutio magna adversus Ecclesiam, quae erat Hierosolymis, & omnes dispersi sunt per regiones Iudae & Samariae praeter apostolos. Nec accusantur quod peccarint fugientes, nec deseruntur a spiritu sancto, quin potius hac occasione Deus ad alios quoque mittit Evangelium filij sui. Nam inter illos est Philippus diaconus, qui ut praedicat Christum, ita mira operatur virtute spiritus sancti. Et alij ut scribitur Acto. xi. perveniunt ad Iudaeos, inter gentes dispersos, & usque ad Antiochiam. Cur his non persuaderet

CAPVT MATTH.

persuadet Tertulliani spiritus fugae praecceptum post missum spiritum sanctum cessasset. Nonne Paulus & Barnabas ex Iconio fugiunt ad civitatem Licaoniae cum intelligerent se lapidandos, & Paulus Lystris lapidatus abiit Derben, Acto. xij. Non debuit idem Paulus cum suo Sila noctu fugere ex Thessalonica, neque post ipse solus ex Berrhaea, dimissus a fratribus, Act. xvij. si praecceptum fugae erat sublatum, & iam fugere non licuit accepto spiritu sancto. Vide postea quam utatur omnibus praesidijs quae Deus interim offert, quam appellet ad Caesarem, quemadmodum insidias Iudaeorum per puerum Praefecto prodat, ne occidatur a Iudeis, An non & hoc est fugere, cauere omnibus modis ne occidaris. Non igitur agnoscunt apostoli iussione Christi cessasse. Fugite in aliam. Et ne dicas peccasse apostolos accepto spiritu sancto fugientes, adest Deus suo spiritu fugientibus & operatur mirabilia, illaque fuga complet cursum praedicationis eorum

I in quem

ENARRATIO IN II.

quem eis mandauerat. Fugit suo tempore pro Christo & Ecclesia secundum verbum Christi, & patiuntur suo tempore pro Christo & Ecclesia secundum verbum Christi, vtrunq; mandatum est eis, Matth. x. neutrum mutatum, sicut nec illud, Excutite puluerem, &c. vt uides, Acto, xij.

Interrogemus & ipsum Christum, qui dixerat, Fugite in aliam, num cessarit hoc siue praeceptum siue permissio. Respondet, Non, quia dixi, & postea non mutauit. An non & ipse post datum spiritum sanctum iubet discipulos fugere, cum de uastatione Hierosolymorum & Iudaeorum, quae post quadraginta annos uentura erat, dicit, Tunc qui in Iudaea sunt, fugiant ad montes, & qui in tecto sunt, non descendant in domum pro tunica ferenda. Vae pregnantibus & nutriendis in die illa, nimirum quod fugere commode non poterint. Orate ne fuga uestra fiat in hieme vel Sabato?

Habes itaque de fugiendo certum
Dei

CAPVT MATTH.

Dei verbum, etiam virtutibus & signis confirmatum, quod fugere non sit prohibitum. Nunc si placet, ad huius certi verbi confirmationem adde exempla Christi fugientis & aliorum sanctorum, quemadmodum exempla vidisti apostolorum. Fugio aerem malum, stercus, pestem, ignem, aquam, cruentas bestias. Item fugio famem, vt Abraham Gene. xij. vt Isaac Gene. xxvi. cur non & gladium, vt hic Christus, vt Iacob Gene. xxvij. vt Moses, Exo. ij. vt Elias, iij. Reg. xix. vt centum Prophetarum sub Iezabelis persecutione occultati per Abdiam, iij. Reg. xviij. vt Dauid sub Saulis persecutione, vt sanctus Athanasius, de quo legis in Ecclesiastica historia Eusebii & Tripartita, quem virum mirabiliter Deus Ecclesiae per fugam seruauit contra Arrhianos?

At ait Tertullianus. Christus vult nos pati, fugere non est pati. Expostulet ipse cum Christo qui vtrunq; discipulis praecepit Matth. x. Mirum vero quid ipsi venerit in mentem quod
I iij fugere

ENARRATIO IN II.

fugere in persecutione separat a pati, quasi solum patiatur is qui iugulum præbet occisori, quasi vero nihil patiatur qui fugatur & ad mortem quaeritur, eijcitur a possessione, a rebus, ab vxore & liberis, ab honoribus in exilium & nusquam tutus est vt Dauid Athanasius &c. Certe hic persecutorem quidem fugit. sed non passionem aut luctum. & patitur ista Christianus propter Christum & Euangelium, cuius veritatem si negare vellet non opus esset ista pati, neque tamen sic fugit, vt si euadere non liceat, Christi fidem & verbum veritatis negare velit propter quascunque penas aut mortem, tantum in ista trepidatione orat Deum vt a se transeat calix iste & ne inducatur in tentationem sed liberetur a malo. Hic vere est in numero eorum de quibus Christus dicit Matth. v. Beati qui persecutionem patiuntur propter iusticiam, quoniam ipsorum est regnum coelorum. Beati estis cum probra iniecerint in vos homines & insectati fuerint, & dixerint

omne

CAPVT MATTH.

omne verbum malum aduersum vos mentientes propter me, Gaudete &c. Et Matth. xix. & Marci x. Qui reliquerit domos aut fratres aut sorores aut patrem aut matrem, aut vxorem aut liberos aut agros propter me & Euangelium, recipiet centupla, nunc in hoc tempore, domus & fratres & sorores & matres & liberos & agros cum persecutionibus ac in seculo venturo vitam æternam. Non dicit fugientem & deserentem sua esse sine persecutione, sed promittit persecutionem patienti quod satis habiturus sit amissis omnibus. quocumque peruenerit. Siquidem Domini est terra & plenitudo eius.

Tandem Tertullianus calore disputationis eo vehitur, vt statuatur plane non esse Christianum, nec esse posse qui pati timet. Hæc sunt enim eius verba. Non potest qui pati timet, eius esse qui passus est. At qui pati non timet, iste perfectus erit in dilectione utriusque Dei. Perfecta enim dilectio foras mittit timorem, & ideo multi vocati, pauci

I v   vero

ENARRATIO IN II:

vero electi. Non quæritur qui latam viam sequi paratus sit, sed qui angustam. Hæc ille.

Tendunt certe hæc ad doctrinas dæmoniorum, quæ faciunt nobis peccata ubi peccata non sunt, & confidentias faciunt ubi esset timendum. Quid audio? qui pati timet, id est, qui fugit, etiamsi credat in Christum, & nō velit negare Euangelium sanctum propter quamcūq; ignominiam, damnū aut mortem, tamen nō potest esse Christi. Item Qui in tales angustias cadit propter Christum & sustinet damna rerū atq; exilium & nusquam tutus est, nō est ex electis, nō ambulat per angustā portam, sed per latam, per egregias scilicet mundi voluptates. Item, talis non habet perfectam dilectionem, quæ si adesset nullū haberet timorem, secundum verba Iohannis. Egregia scilicet consolatio pro patientibus exilia propter Christum? Abraham timet ne occidant ipsum propter uxorem. Iacob timet & fugit, vt & Moses & Elias
& cen

CAPVT MATTH.

& centum Prophetæ, ergo scilicet non sunt Dei. De Petro Christus prædicit. Cum senueris alius te cinget, & ducet quo tu nō vis, ergo hic non potest esse eius qui passus est, id est, Christi, quia pati timet. Multo minus ille est Dei qui dicit in Psalmo. Cor meum conturbatum est in me, & forasido mortis cecidit super me. Timor & tremor venerunt super me & cōtexerunt me tenebre. Et dixi, quis dabit mihi pennas sicut columbæ & auolabo & requiescā. Ecce elongabo fugientes, & manebo in solitudine. Expectabo saluantem me a pusillanimitate spiritus & tempestate &c.

Certe aliquis potest timere pati absq; peccato, id quod videmus in Christo deprecante calicem mortis, qui omnem infirmitatem nostram assumpsit absq; peccato. Præsumentes spiritus solent in tentatione & cruce deficere, vt negator Petrus, Trepidantes autem & de sua virtute desperantes, seq; misericordiæ Dei cōmendantes
Deus

ENARRATIO IN II.

Deus in fide confortat, vt postea crucifixum Petrum.

Scribitur Tertullianum occisum pro Christo, id si verum est, credo tunc quosdam eius errores ex animo eius cecidisse, alios vero miserante Deo non imputatos fuisse, & ipsum suas hasce periculosas leges in se non agnouisse. Porro sicut pluribus alijs scripturis in libris suis abusus est, ita & hic abutitur verbis Iohannis, vt videas quam indiligentes fuerint statim post tempora apostolorum in sacris scripturis, desistentes ad suas leges. Idcirco libri eorum qui talia scripserunt seruati sunt, quod talia rationi humane arrident. Illorum vero scripta qui talibus contradicerunt, perierunt vt inutilia.

Sanctus Iohannes in eo loco dicit de luctu fidei, vbi in sanctissimis etiam est timor horrendus, ita vt dicant, Domine ne in furore, &c. Et Petrus tamen super mare gradiens, cum videt insurgentem tempestatem. Paulus etiam dicit, Intus timores, foris pugnae, quid timuis

CAPVT MATTH.

timuit post tanta benefacta? Taceo nunc de capite nostro Christo Domino in horto agonizante. Dicit vero tantum de charitate nostra erga proximum, & perfectam dicit charitatem non comparatione alicuius imperfectioris charitatis, sed veram, vt perfecta charitas illic in Iohanne illud significet quod paulus dicit charitatem non fictam, quae nihil aliud est quam vera charitas. Haec non habet timorem, id est, malam conscientiam, nec erubescit coram proximo de malo conatu, consilio aut facto contra proximum, aut de eo quod neglexerit suum officium, &c. Haec est fiducia gloriae nostrae erga proximum. Caterum in conspectu Dei nemo iustus est. Si quid erga proximum a nobis vel non factum vel male factum est, deprecamur apud eundem proximum, & reconciliamus nos ei & apud Deum testigimus oratione dominica, vt perfecta, id est, vera charitas excludat siue foras mittat timorem de quo dicimus, &c.

Hactenus interum satis diximus

ex

ENARRATIO IN II.

ex verbo Dei de eo q̄ fugere liceat in persecutione. Credo Tertullianum suo tempore habuisse iustam occasionem quare noluerit quosdam fugere, vt quando non vult Ecclesiam deferi ab Episcopis & Diaconis, de quibus infra dicam, Verum ipsam simplicem questionem, An liceat fugere Christiani no in persecutione, non debuit ita contra scripturam & veritatem tractare, quemadmodum etiam tractat de corona militis, de velandis virginibus, de exhortatione castitatis, quando imundas facit secundas nuptias, nec satis aquus est primis &c.

Pulcherrimum vero fuerit quando hostes veritatis produciunt contra nos scripturas, q̄ non debemus fugere si velimus esse Christiani, dolentes q̄ homicidis nō offeramus caput, q̄ non possint nos occidere cum volunt, quē admodū in fabula lupus quæritur sibi fidem nō haberi, & promittit se pacem facturū cum pastore si canes dimiserit, quemadmodū Ariani obijciebant S. Athanasio,

CAPVT MATTH.

Athanasio, quod parum constans fuget, dolentes quod eum occidere nō possent. Quibus ipse Athanasius elegantissime respondet, quæ legis in historia Ecclesiastica Tripartita li. vi. ca. xxij. Lupus docet oues q̄ fugere non debent, sicut & impij pastores docent nos quod debemus ipsos audire, contra verbum Christi dicentis, Alienum non sequuntur oues meæ, sed fugiunt ab eo, quia non norunt vocem alienorum.

Contra hæc omnia videtur esse verbum Christi. Ioh. x. Mercenarius, qui nō est pastor, cuius non sunt oues proprie, videt lupum venientem & deferit oues fugitq̄, & lupus rapit, & dispergit oues. Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, & oues nō sunt illi curæ. Pastor vero bonus non fugit, sed ponit animam suam pro ouibus suis, & educit & reducit eas ad pabula saluberrima, tantum abest ut deferat eas. Et i. Ioh. iij. Vt Christus animam suam pro nobis posuit, ita & nos pro

ENARRATIO IN II.

pro fratribus nostris animas nostras ponere debemus.

Supra ex scripturis statuimus q̄ fugere liceat Christiano, nec ex ipsa fuga sola, si nihil aliud acceſſerit, facien- dum eſſe peccatum, quemadmodum peccatum facit Tertullianus, & notum eſt, quod tantum de perſecutione gla- dii diximus & corporis periculo, ubi fugimus, vtentes bona occaſiōe quam Deus offert, non ſolum vt ſeruemus nos dum licet, ſed etiam ne temere nos gladio obijciamus humana præſumpti- one quaſi fortes futuri & conſtantes in conſeſſione Chriſti & veritatis Euan- gelicæ, ne acci- dat nobis quod præſu- mentibus apoſtoliſ & nimirum ſibi fi- dentibus, qui ubi Chriſto dixerant, ſe paratos cum illo in carcerem & in mor- tem ire, non ſolum fugerunt ſed etiam ſcandalizati à fide ceciderunt. Petrus etiam cum iuramento negauit, qui præ cæteris fuerat confidentior, id quod & cæteri erant facturi, ſi ipſos aduerſarij, vt Petrum, viſuſſent. Quos tamē, licet

peccantes

CAPVT MATTH.

peccantes & à fide cadentes. Chriſtus per fugam ſeruat ſuæ Eccleſiæ, dicens perſecutoribus. Si me quæritis, ſinite hos abire, & gloriatur coram patre. Quos (inquit) dedisti mihi, non perdis di ex eis quenquam. Verum hoc ex- emplum nō pertinet ad tractatā quæ- ſtionem. Non ſic fugere licet, vt neges Chriſtum, & cadas à fide propter per- ſecutionem, quemadmodū illi de quib. Chriſtus ait. Quidam ad tempus ere- dunt, & in tēpore tentationis recedūt. Nam cum ex verbo Dei docemus lice- re fugere, certum eſt q̄ ſimul interim non docemus licere Chriſtum negare, aut ſic fugere ut tua fuga Euangelium & ſalus pereat apud fratres, id quod nunc dicam.

Eſt itaq; hic ex verbo Chriſti, eū de paſtoribus dicit, non ſimplex illa quæſtio, Num liceat Chriſtiano fugere, quam tractauimus, ſed alia, nempe hæc. Num liceat paſtori, id eſt, doctōri Eccleſiæ ſiue prædicatori fugere. Et certe videmus paſtores fugiſſe. Sunt

K

enim

ENARRARIO IN II.

enim omnes pastores, de quibus supra legis q̄ fugerint, & q̄ talis fuga possit fieri absq̄ peccato, testatur sua fuga ip̄ se pastor pastorum Christus dominus, qui peccatum nō fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Nec tamen illi mercenarij, sed pastores dicuntur & sunt. Siquidem fugiunt, non inobedientes ut Ionas, neq̄ suam vocationem deserentes, sed potius ut nō occisi prädicationi seruiant alibi, vel commode cum licet reuertantur, Nec deserunt oues, id est, animas quas Christo lucrati sunt sed admonent ut persistant in gratia Dei quam acceperunt, quemadmodū facit Paulus in Actis apostolorū. Nam verum illum & bonum & vnicū pastorem Christum oues acceperunt per ministerium prädicationis illorum, qui fugantur & queruntur ad mortem.

Illarum ergo ouium fuerit ut in verbo salutis permaneant. Alij qui interim contemnūt verbum dum audire licet, iudicio Dei per tyrannorum persecutionem amittunt verbum, quem
admodum

CAPVT MATTH.

admodum Iudæis dicit Paulus, Vobis primum oportuit prädicari hoc verbū salutis, sed quia indignos vos iudicatis vita æterna, ecce conuertimur ad gentes. Sic enim pręcepit nobis Dominus. Dedi te in lucem gentiū, &c. Ergo per Esaiam nobis dicitur. Quarite Dominum dum inueniri potest, inuocate eū dum prope est, Potest inueniri & prope est quando adest nobis prädicatione & verbo suo.

Sic autem fugiunt electi, damna & exilium patiuntur propter fratres, quia verbum quod eis prädicauerunt negare nolunt, neq̄ volunt ab eo desistere, vt comprehensi, si ita Deus aduersarijs permiserit, vtrunq̄ carne infirma trepident, propter crucem & mortem, tamen nolint deficere a viuificatore Christo, & a veritate quam fratribus prädicauerunt, atq̄ ita parati sunt Christum & eius Euangelium glorificare, vt Paulus, siue per vitam siue per mortem. An non hoc est, vt ante diximus, animas pro fratribus ponere.

K ij

quem

ENARRATIO IN IL

quemadmodum Iohannes in epistola dicit:

Non video qui moreretur pro fratribus, alio modo, quam ubi esset periculum fidei siue salutis fratrum. Sic enim Christus (cuius exemplum citat Iohannes) mortuus est propter Euangelium quod predicauit, in nostri salutem. Alioquin si in hoc periculo non sunt fratres, gaudent de mea fuga & gratias agunt Deo quod conseruor, quemadmodum illi iuuant Paulum ac deducunt fugientem non semel. Illos autem certe non fratres nihil moror qui vellent me occisum cum dicunt, Christiani fugere non debent. Hoc interim dico, ne putes Iohannem sentire, quod me oporteat libere rare maleficum, aut pro pecunia aliorum mori, nisi forte pro verbo quo increpo iniuriam & damna rerum alijs facientes. Porro qui sic propter Christum & Ecclesiam fugientes gladium exilia patiuntur, parati pro Christo & Ecclesia mori, si ita Deus voluerit, & stare & non fugere, si fratribus pereundum est impia
aliorum

CAPVT MATTH.

aliorum doctrina, qua de re statim dicam, quomodo poteris vocare mercenarios? An sua quaerunt contra Christum qui omnibus propter Christum exiuntur? Verum ut clarius rem intelligas, interpretemur verbum Christi de mercenario & de fuga mercenarii. Mercenarius a mercede dictus, non commoda & obedientiam Domini sui spectat sed tantum mercedem, nihil curat quemadmodum post locatam operam opus suum proficit. Talis est qui Ecclesiae seruans, querit tantum diuitias, honores, fauores, tranquillitatem, sua commoda, non animarum salutem. Hic interim dum omnia tranquilla sunt, & ipse verbum salutis sincere praedicat, potest videri non mercenarius, sed verus pastor. Cum autem videt lupum venientem, quos Christus etiam dicit fratres & latrones, sunt autem falsi doctores & seductores. Fures, quia primum insidijs agunt apud nostros, quasi ipsi verbum veritatis doceant. Latrones vero, quia occidunt animas seductas & externam
K in quoque

ENARRATIO IN II.

Quoq; persecutionem excitant per se-
ductū vulgus, vt olim Pseudoprophe-
tæ, Pseudapostoli, & nunc Papistæ &
aliæ Sectæ. De his enim lupis, furibus
& latronibus Christus dicit, id est, falsis
prædicatoribus, Non inquit audierunt
eos oues, qui tantum veniunt vt furen-
tur & mactent & perdant, Tunc (in-
quam) qui pastor videbatur sese mer-
cenariū fuisse declarat, & deferit oues
& fugit, & lupus rapit & dispergit oues.
Quæ parabolica sunt non corporalia,
id quod legenti notissimum esse debet
ex verbis Euangelistæ & Christi.

Nostra quæstio ab initio erat de
fuga corporali, quæ potest quandoq;
etiam à pastoribus fieri, non vt deferat
oues sed vt seruentur ouibus, quemad-
modum Christus ipse fugit, non vt ra-
pianur à lupis oues, id est, seducantur
doctrinis dæmoniorum, aut dispergan-
tur, id est, in varias sectas scindantur,
& malis conscientijs & incertis doctri-
nis non cohæreant Christo & inter se,
sed cōgregatæ maneāt in vnitate fidei
& do-

CAPVT MATTH.

& doctrine sanæ, quemadmodū Atha-
nadius fugit, & ex exilio seruit ouibus
Christi scribens, & nihil omittens con-
tra Arrhianorū impiū dogma, quem-
admodum Paulus, licet absens, tamen
agit & scribit contra Pseudapostolos
qui seduxerant Galatas, Corinthios &
alios, quod nō potuisset, si statim se ad-
uersarijs obtulisset occidendum. Atq;
ita seruantur oues, non occiduntur, id
est, non fit vt nō maneant oues Christi
etiā si occiduntur propter Christum
gladio persecutoris, vt Christus ait.
Nemo potest ex manibus patris aut
meis rapere.

Non potest doctor Ecclesiæ ar-
mata manu aut seditione excitata oc-
currere tyrannis, vt nō occidant Chri-
stianos, ne eō trahas parabolam quō
non spectat, sed potius admonet Do-
ctores, ne Christum in persecutiōe ne-
gent. Sicut & Christus fugiens in Aeg-
yptum, nō hoc præstitit ne occideren-
tur ab Herode innocentes pueri, in qui-
bus ipse quærebatur.

K iij

Hic

ENARRATIO IN II.

Hic autē mercenarius non oues, sed mercedem spectans, cum videt lupum, id est seductore & seductioni siue falsę doctrinę credentem populum, qui possit obesse ipsius mercedi, id est, pecunię, honori, fauori, comoditati, ne omnino abiiciatur, & forte etiā vt maiori gratia hominum fruatur, fugit nō loci mutatione, sed cessando a veritatis confessione, fugit a veritate & Christo, sicut enim a veritate ne sua perdat aut in periculo sit, & sinit oues praua doctrina rapi a lupo, id est, diaboli ministris, qui non docent doctrinas Dei, sed dæmoniorum ex serpente illo antiquo seductore, & ita disperguntur oues, vt dictū est. Aut deteriora adhuc faciens mercenarius, negat Christi veritatem, & incipit dicere & docere quę lupus vult mercedis gratia, quemadmodum mercenarius nihil spectat vt pro sit sua opera vel non pro sit Domino, modo mercedem accipiat. Hic mactantur & perduntur oues, id est, nō manent oues quę seducuntur, nec audiunt vocē sui pastoris,

CAPVT MATTH.

pastoris, quemadmodum ouis mortua non est ouis.

Nam tametsi vera Christi ouis non possit rapi ex manibus Christi, vt ipse ait, potest enim vel post maximos errores audita voce Christi veri pastoris reduci, tamen quod ad presentem seductionem attinet, mercenarius reus est omnium animarum seductarum. Contra quod Paulus certe nō mercenarius Acto. xx. dixit, Confessor vos hodie q̄ mundus sum a sanguine omnium. Non enim subterfugi quo minus annunciarē vobis omne consilium Dei. Non loquitur de sanguine corporali, Talis mactatio omnium ouium & perditio animarū non fit quando solū corpora Christianorum gladio persecutorum occiduntur, nisi dicere velis Christum nō mansisse filiū Dei quando occidebatur, sanctos martyres non mansisse oues aut filios Dei quādo pro Christo oia extrema patiebantur, &c.

Quam multos hodie videmus mercenarios sub Papatu, qui intelligūt

K v

quidem

ENARRATIO IN II.

quidem veritatem Euangelij. sed sibi
suisq; rebus metuentes, manent sedus
ctores. Porro quos Christus mercena-
rios vocat, opponens eos bonis pasto-
ribus Prophetæ vocat malos pastores
per quos malus populus iudicio Dei
perit, quia dilectionem veritatis, vt
Paulus ait, non suscipit. Sic legis Iere.
v. Prophetæ prophetabant mendaciū,
& sacerdotes applaudebant manibus
suis, & populus meus dilexit talia. Et
Esa. xxx. Populus ad iracundiam Deū
prouocat, filij mendaces; filij nolentes
audire legem Dei, qui dicunt videntib;
bus, nolite videre, & aspicientibus, no-
lite aspicere, nobis ea quæ recta sunt, lo-
quimini nobis placentia, videte nobis
errores, auferte à me viam, declinate à
me semitā, cesset à facie nostra sanctus
Israel. Iere. xxiij. & Eze. xxxiij. Vae
pastoribus, &c. Et Eze. xxxiij. Si me
dicente ad impiū. Impie morte mor-
rieris, non fueris tu Propheta locutus
vt se custodiat impius à via sua, ipse
impius in impietate sua morietur, san-
guinem

CAPVT MATTH.

guinem autem eius de manu tua re-
quiram, &c. Et Luca xix. Quare non
dedisti pecuniam meam ad vsuram?

De his mercenarijs & de fuga eo-
rum, quæ est impia veritatis negatio &
turpis ouium proditio propter merces-
dem, non opus est proponere quæstio-
nem, num liceat eis fugere gladium,
Nam diligentes suas mercedes vt me-
retrix Osee ij, non expectant donec ad
gladium veniatur, sed statim deficiunt
& faciunt quæ ab aduersarijs veritatis
iubentur. Et fit vt hi in loco manendo
fugiant & deserant oues, boni autem
pastores etiam à loco fugiendo, non fu-
giant nec deserant oues, quemadmodū
supra exempla vidisti. Non em potes
dicere, qd Christus fugiendo deseruit &
prodidit oues, qui bonus pastor pro
ouibus animam ponere venerat.

Non igitur illud dictum Christi
ex parabola, Mercenarius fugit, huc
commode citatur, cum quæritur num
Christiano vel etiam pastori liceat fur-
gere in persecutione gladij. Et certe

ENARRATIO IN II.

ob reuerentiam verorum Christianorum & bonorum pastorum, qui certe non sunt mercenarij, conueniebat hoc in ista causa non citare, aut opponere verbo Christi, fugite in aliam, & facto eius & sanctorum. Et pro dolor, mercenariorum fuga impia & damnata frequentior est, illa autem de qua nostra quaestio rarius accidit.

Citat tamen in hac causa dictum de mercenario Augustinus in epistola ad Honoratum Episcopum, quae nunc legitur centesima octogesima, sed ipse causam, num liceat Ecclesiae ministris fugere in persecutione, diligentissime & sanctissime tractat.

Vt uero tandem finiamus, relinquamus mercenarios, & dicamus pro conscientijs bonorum pastorum, qui cum Paulo dicere possunt. Non subterfugi quo minus annunciam vobis omne consilium Dei. Fugit Christus, nec tamen deserit oves aut efficit ut rapiatur ac dispergantur, sed suo tempore pro omnibus ponit animam suam. Fugiant

CAPVT MATTH.

& Sancti suo tempore se seruantes Ecclesiae, & moriuntur si Deus vult pro Ecclesia suo tempore. Est hic tempus fugiendi & tempus moriendi, vtrunq; pro Christo & Ecclesia, quia Christum negare nolunt quem Ecclesiae praedicauerunt, vtrunq; tempus facile discernere licet.

Si licet fugere, & nihil prodest outibus quod occidit, imò ipsae orant Deum pro me & cupiunt me seruatum, quem admodum Ecclesia orat pro Petro in carcerem missio & gaudet de liberato. Acto. xij. cur non abeam ego pastor cum pastore Petro in nomine Domini? Si non licet fugere, non volo negare Christum, sed etiam eum meo sanguine & morte confiteri & glorificare in nomine Domini cum Iacobo de quo ibidem dicitur. Si autem fugere possum & mea fuga periturae sunt animae fratrum, nam corpora contra tyrannicam violentiam defendere non possum, ut supra diximus, manebo & ponam animam meam pro fratribus meis in nomine Domini, quam

ENARRATIO IN II.

quemadmodum quando maneo apud Ecclesiam meam saeuiente peste, quem admodum nunc prædico Euangelium propter fratres meos & proximos meos, ut in Psalmis dicitur, nihil moratus quod me excommunicant & quærunt ut occidant, quemadmodum quando sectis Satanae pro sana doctrina & sincero Christi Euangelio me oppono, omnia facio & patior probra, damna, pericula propter fratres ut salui fiant.

Habes meam sententiam, in qua si quid tibi obscurius adhuc videtur, prodest & Augustinum videre in epistola prædicta, cuius capita hic recensabo. Primum ait licere Christianis fugere qui non sunt pastores & neminem post se relinquunt suae curae commissum. Qui si omnes fugiunt (nam tunc omnium nomina suae Ecclesiae habebant inscripta) frustra manere pastores. Deinde & pastoribus licere fugere exemplo Pauli, si non est generalis persecutio, & tantum ipsi quæruntur ad mortem,

CAPVT MATTH.

mortem, interimque est alius vel alij pastores aut alij boni viri qui non quæruntur, per quos Ecclesia curetur, quæ non est ita deferenda ut pateat lupis. Si vero est generalis persecutio omnium prædicatorum, & timetur ne occisis omnibus postea nullus sit qui Ecclesiae consulat, videturque omnino consultum & necessarium ut quidam per fugam dimittantur ab Ecclesia & seruentur, tunc ne quosdam vel timor humanus arguat, quin malint se quam alios seruatos, vel arrogantia deprauet quasi ipsi meliores præ cæteris sint qui seruentur, & plus quam alij profuturi sint Ecclesiae, suadet Augustinus oratione committi rem Deo, & iacta sorte quosdam dimitti & quosdam retineri, secundum illud Prouerb. xviij. Contradictiones sedat sortitio, & inter potentes definit.

VSque ad obitum Herodis. Fuit ergo Christus in Aegypto septem annis. Nam Herodes triginta septem annis regnauit, ut scribit Iosephus xvij. lib. Antiquit.

ENARRATIO IN II.

Antiquit. ca. x. Trigesimo vero anno regni eius Christus natus est.

Interfecit omnes pueros &c. An non isti paruuli habent pactum Dei circumcisionem, quod Deus vult ipso-
rum esse Deus, vt legis Gene. xviij. Vbi ergo nunc est illa paterna Dei so-
licitudo erga credentes, de qua ante diximus? Iam sinit Herodem furere. Sed hic conditio Ecclesiæ siue Christia-
norum hominum descripta est, & ex-
emplo nobis ob oculos posita, quæ vi-
detur quasi Deus nō curet aut sollicitus sit pro suis fidelibus, dum mundo sunt reiectamenta, vt Paulus ait, dum etiam sibi ipsis saepe videntur deserti à Deo, breuiter, vt hic dicitur, quasi nō sint, si-
ue nihil sint, atq; adeo quasi vera Eccle-
sia perierit, quemadmodū & in Cain à fratre occiso vides. Interim tamen ser-
uantur contra omnes portas inferorū vel in morte. Caro non iudicat nec vi-
det istos pueros seruari, & tamen si vi-
uerent postea forte Christū perseque-
rentur, occiderent & blasphemī in
Euangelium.

CAPVT MATTH.

Euangelium, vt alij eius coeui perirēt. Scilicet hoc nō est seruari: Immortales nunc sunt & apud Deum & apud ho-
mines, quos occidit Herodes occasione Christi.

Taceat Anabaptistica impietas, Christus suos cōmilites suscipit pu-
eros, nec possunt non singulari gloria apud Deum præcellere qui populus
Messiæ, pactum Dei habentes, pro Christo moriuntur. Ita & Ecclesia ser-
uatur cum opprimitur & peritura vi-
detur. Nulla potentia aut sapientia po-
tuit ei hactenus præualere, id quod Christus dixit. Portæ inferi non præ-
ualebunt aduersus eam.

Aduerte hic etiam diligenter q̃
Matthæus citans ex Jeremia de his pu-
eris occisis, quod primū dictum est de
Iudæis abducendis in Babylonicam
captiuitatem, fatetur manifestissime
resurrectionem. Siquidem Jeremias
prædicat filios Iuda reducidos in ter-
ram suam. Interim tamen latenter illā
reductionem extremæ resurrectionis
L signis

ENARRATIO IN II.

significans illorum qui à Babylonijs & fame fuerant occisi, saltem illorum qui in periculo reuersi ex corde ad Dominum veniam sui errati desiderassent & postulassent. Quando vero hi pueri occisi ab Herode, coram carne desperantur reuicturi, quia (inquit) non sunt, id est, mortui sunt & perierunt, ita ut consolationem mater Rachel admittere non possit, & tamen Matthæus dicit de eis quoque verum quod Ieremias prædixerat de filiis Rachel (ut post hæc dicam) nempe eos redimendos, certum est nobis Christianis, quod reducentur in vltima reductione siue resurrectione, & gaudebunt nobiscum, gratias agentes, quod Deus maxime sollicitus fuerit pro ipsorum salute tum cum maxime derelicti videbantur & occidebantur. Si hoc sciremus, sciremus & illud Psalmi, In manibus tuis sunt tempora mea, ut ante diximus, & illud Christi, Omnes capilli capitis vestri numerati sunt.

Defuncto Herode &c. Queris cum Deus possit omnia, cur mandat Christum

CAPVT MATTH.

Christum fugere? cur redire? cur non cogit Herodem sedere & alios aduersarios? aut cur non occidit eos, & interim seruat suos in pace? Respondeo, Deus constituit tempus patiendi & tempus glorificationis nostræ. Interim in terris vult nos continere in regno fidei & solo suo verbo, quemadmodum Christum iubet abire in Aegyptum & redire, ut impij nostra miseria & afflictione excæcentur & compleant sua peccata, quemadmodum de Amorrhæis scriptum est, & nostra fides hisce tentationibus exerceatur augescatque magis usque in diem Domini. Psalmus, Cum perierint peccatores videbis, id est, gaudebis.

IN terram Israel. Nam ibi secundum prophetias oportuit eum auspiciari regnum, pati, resurgere, dare spiritum sanctum.

Timuit illò ire. Hæc est confirmatio imbecillum, qui metu periculi cedunt, dum non confidunt se aliquid promoturos Euangelij prædicatione.

L ij

Adde

ENARRATIO IN III.

Adde hæc illis quæ supra diximus contra Tertullianū de fuga in persecutiōe.

De quatuor in hoc capite citatis onibus quas citat Matthæus ex scripturis, abunde dixi contra calumniatores pro certissima veritate in caput Iere. xxxi.

CAPVT III.

RÆT Erit a Christi infantia, de qua Lucas quædam scripsit, ad ipsius Euangelij iuulgatione siue ad manifestatum Christi regnum Euangelista Matthæus festinat. Nam hoc erat eius institutū, quod se non peruenturum congruo ordine putauit, nisi prius Christum in carnem venisse ostenderet, id quod hætenus fecit.

Exorditur

CAPVT MATTH.

Exorditur vero Euangelij prædicationem & nouum Dei testamentū vt & alij Euangelistæ, a prædicatione Iohannis Baptiste. Siquidem prædictū erat in Prophetis, hunc ante Christum præcessurum, vt in Malachia & Esaia, quæ nota sunt ex Euangelistis, vt prædicatione & baptismo poenitentiae pararet Domino populum ad suscipiendum Christum, de quo testificatus est, qd sit agnus Dei, auferens peccata mundi, &c. id quod eius pater in Luca sic cecinit. Et tu puer Propheta altissimi vocaberis, præbis, &c. in quibus verbis & omnium Christi prædicatorum officium & negotium egregie descriptum est. Et Iohannes Euangelista scribit. Hic venit in testimonium, &c.

Prædicat vero Iohannes in deserto secundum Esa. vaticinium, & egreditur ad eum populus, non predicat in Scholis Iudæorum aut in templo. Hierosolymorum, neq; sacerdotali pompa vestitus altari astat ad sacrificandum, cum tamē natus sit ad sacerdotiū illud

L ij

leuit

ENARRATIO IN III.

Leuiticum, sed incedit vestitu despectissimo. Item nō viuit aut edit ex decimis & primitijs ditatus vt sacerdotes, sed ita vt a victu eius omnes homines abhorreant. Quare? vt ostendat se aliam iustitiam quam Legis docere, quæ est nulli tempori, loco, personis, legibus, operibus, obseruantijs alligata, nempe Christum, Dei iusticiam & omnium gentium benedictionem, de quo Abraham promissum erat. In semine tuo benedicentur cunctæ cognationes terræ. Hoc regnum, vt Christus ait, nō venit cum obseruatione. De quo ipse etiam dicit mulieri, Neq; in monte hoc, neq; Hierosolymis adorabitis Patrē, sed etc.

Non enim ista agresti & durissima vita, leges monachales aut aliquem ordinem voluit instituere, multo min⁹ sanctitatem in tali obseruantia coram Deo aut merita statuere, vt non dicā qd hoc esset impium. Quando enim vnq; hoc docuit populum aut suos discipulos? vt stultum monachorum vulgus putat, quod omnia agit sine vocatione & sine Dei verbo & fide, longe aliter

CAPVT MATTH.

quā Iohannes ad ista diuinitus vocatus, nam futurum eum in deserto vbi ita uiuitur, prædixerat spiritus sanctus, sed quando non edebat alia miracula pro confirmatione suę doctrinæ, vt dicitur in Iohanne, hæc vita eius & conuersatio in oculis Iudæorum talia mirantium & pro singulari sanctitate habentium, erat vice miraculorum, ita vt suspicati sint eum esse Christum, vnde non habent excusationem qd illi non crediderunt, quem summe sanctū crediderunt. Qui vero fieret ex sua vita, victu & vestitu sanctus, qui sanctificatus fuerat ante hæc omnia in vtero matris? Nostri Hypocritis Christus non est sanctus, qui Iohannis victu & conuersatione non erat ita suspiciendus. Breuiter, hæc nō respiciūt in aliud, nisi vt credatur eius testimonio, ad quod solū ipse venit, nō venit propter talem vestitum aut victum, vt dicitur Ioh. 1. Hic venit in testimoniu, &c. Similiter dicimus de Simeone & Hanna, de quibus Lucas scribit, qd vita ipsorum commendatur,

L. iij

mendatur,

ENARRATIO IN III.

mendatur, non vt inde iustitia carnis siue hypocrisis. quæ omnia imitatur siue sanctorum fide nobis cōmendetur, sed vt probetur nobis eorū testimoniū de Christo. & non habeant excusationem qui tales pro sanctis habent & nō credunt eorum testimonio siue prædicationi.

Pœnitentiam agite. Certum est hic pœnitentiam dici quam vulgo vocamus contritionem. Nam de fide seorsim additur Appropinquauit regnū cœlorum. quemadmodū & in Marco. Pœnitentiam agite & credite Euangelio, & ita frequenter in sacris literis accipitur. Vt sit pœnitentia displicentia de eo quod ante placuit & dolor de errore, id quod ratio vocabuli habet etiā μετάνοια, apud Græcos. Sic Deus loquitur quasi affectu humano, Ierc. 18. Si pœnitentiam egerit gens illa a malo quod locutus sum aduersus eam, agā & ego pœnitentiam super malo quod cogitauī vt facerem ei. Si fecerit malū, agam pœnitentiam super bono quod locutus

CAPVT MATTH.

locutus sum vt facerem ei. Et Eze. 18. Si impius egerit pœnitentiam, ab omnibus peccatis suis quæ operatus est, &c. Et Paulus loquitur 1. Cor. xij. Ne iterum cum venero humiliet me Deus, & lugeam multos ex ijs qui ante peccauerunt & nō egerunt pœnitentiam super immundicijs & fornicatione, & impudicitia quam gesserunt. Et Petrus ad Simonem magum, Act. viij. Pœnitentiam age ab hac nequitia tua, & roga Deum, si forte remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui.

Non recipimus vero quæ hætenus ex Scholasticorum doctrina docuerunt de tribus pœnitentiæ partibus, contritione quæ propter ipsam remittuntur peccata, confessione quam fecerunt carnificinam conscientiarum, & satisfactione cui fideles impie negabamus Christi sanguinem & Dei patris misericordiam. Hæc ipsi fecerunt nostra opera, & in his tribus constituerunt remissionem peccatorum, cum tamen remissio esse non possit si nostro opere.

L v

merito

ENARRATIO IN III.

merito & satisfactione aliquid accipimus. Omnia hic erant nostra, ubi hic erat fides? Sine Christo erat illis remissio peccatorum.

Nam si non satis erant illa vulgaria, confugiebamus ad indulgentias Papales, vota & merita monastica, peregrinationes longas, sacrificiorum institutiones & aedificationes monasteriorum, quæ omnia nihil aliud sunt quam mera blasphemia & impietas, error & seductio, si remissionem peccatorum per Christum credimus. Iuste nobis factum est, quia dilectionem veritatis non suscepimus, propterea misit nobis Deus efficacem errorem, ut prædixit Paulus, alioqui vel ipsa ratio dixisset non esse debiti remissionem cum solutio qualis cumque exigitur. Trepidare debebamus ad verbum Dei, quemadmodum docet ipse Dominus Esa. lxvi. Sed nos contempto Dei verbo didicimus trepidare ad verba hominum, mandantium nobis quod Deus non mandavit, aut fingentium nobis iusticiam ex opere nostro quasi ex verbo Dei.

Mirum

CAPVT MATTH.

Mirum quam hic trepidauerim⁹ ad nomen Augustini, sine tamen Augustini culpa, qui manifeste solet admonere, ne sua aut aliorum doctorum scripta pro scripturis sanctis suscipiamus. Quantæ turbationes, quantæ carnificina conscientiarum surrexerunt nobis, quia non Deus, sed Augustinus dicebatur dixisse quædam in libro de poenitentia, quemadmodum integre poenitere & pure sacerdoti proprio confiteri debeamus, quæ etiā si Augustinus dixisset, qua quæso autoritate præmerent conscientias, pro quibus Christus mortuus est? Nunc autem ne Augustinus quidem illum librum de poenitentia scripsit, sed subditicius est. Nam in ipso capite xvij. ipse Augustinus citatur. Et tamē ex istis mendacijs facit nobis ille homo peccati Papa cum suis Canonistis & Scholasticis articulos fidei, impudenter citans Augustinum in decretis de poe, dist. i. Quem poenitet, d. v. Consideret.

Nos cum de poenitentia loquimur

ex

ENARRATIO IN III.

ex scriptura, non intelligimus contritionem aliquam actiue id est, vt fingunt dolorem voluntariæ assumptum, aut saltem, vt uocant, attritionem, id est, aliquantulā peccati displicentiam, quæ non conteruntur, quia manent iidem qui fuerunt, sed volunt ipsi se conterere & fingunt nescio quid, neque intelligimus aliquam humanam satisfactionē coram Deo, nam sic malæ præparamus viam Domini cum Iohanne, qui clamat, Parate viam Domini, ad gratiā saluatoris Christi suscipiendam, si doceremus nostris contritionibus siue actiuis siue passiuis & nostris operibus siue confessionibus siue satisfactionibus remitti peccata, quid nobis cum voluntarijs illis & electicis, id est, excogitatis contra Christi fidē religionibus, Col. ij. Damnatis?

Sed cum loquimur de poenitentia vel vt vocamus Contritione, intelligimus veram in nobis ipsis nostri confusioem, veros iudicij Dei & mortis terrores & conscientia dolores de peccato.

CAPVT MATTH.

capto. Siquidem lux & verbum Domini præueniens ante Christum, id est, prædicatio poenitentia inflamat & illuminat sua choruſcatione, vt cadant non solum crassæ illæ impietates, sed etiam occultæ, quæ sunt ignorantia Dei, negligentia & contemptus Dei, nostra cupiditas, studiū gloriæ & opū, securitas, fiducia nostri. Hic videmus non operū solum, sed & naturæ nostrę impuritatem, & quam horrenda mala & damnatio nobis sit ex illo peccato quod ex primis parentibus contractū vocamus originale. Hæc contritio non est dolor voluntarie assumptus pro peccatis, vt loquuntur, sed est poenitentia donum à Deo datum. Cui enim Deus non dat non habet poenitentiam veram, de qua nunc dicimus. Dat autē poenitentiam per prædicationem poenitentia siue per prædicationem legis, qua vtitur Euangelium ad præparandam viam Christo. Ro. i. Reuelatur ira. &c. Nam ita loquitur scriptura ij. Timotheo. ij. Si quando det illis Deus poenitentiam

ENARRATIO IN IL

nitentiam ad agnoscendam veritatem
& resipiscant à diaboli laqueis capti ab
eo ad ipsius voluntatem. Act. v. Hunc
Principem & Saluatorem Deus exal-
tauit dextera sua, ad dandam Israël
pœnitentiam & remissionem peccato-
rum. Et xi. Ergo & gentibus Deus de-
dit pœnitentiam ad vitam?

At quaris quantus sit dolor &
terror in pœnitentia siue contritione.
Respondeo, quando pœnitentia, de
qua loquimur, donum Dei est, nō po-
test Deo præscribi modus, quemadmo-
dum terreat reuelato per legē peccato.
Scholastici doctores citāt illud Iere. vi.
de captiuitate Babylonica dictū. Lu-
ctum vnigeniti fac tibi plactū amarū,
quā veniet repēte vastator super vos.
Et ne abijcerent alios vel etiam seipsos
si istos summos non sentirent dolores,
coacti sunt fingere imperfectam illam
contritionem quam vocant attritionē.
Hanc interpretantur imperfectam dis-
iplicentiam de peccatis commissis.

Nos autē videmus quosdam etiā
cum

CAPVT MATTH.

cum gaudio accedere ad Christum, vt
Matthæum, Zachæum, alios. Item de
gentibus scriptum est Acto. xij. Au-
dientes gentes gauisæ sunt & glorifica-
bant verbum Domini, & crediderunt
quotquot erant præordinati ad vitam
æternam. Verum hoc ipsum gaudiū
testatur eos fuisse in luctu & terrore
conscientiarū propter peccatum. Non
enim suscipitur Euangelium & in Euang-
elio Christus, nisi ab ijs qui se suaq;
omnia norūt damnata, & vellēt si fieri
posset placatū habere Deum, quemads-
modū Christus dicit. Pauperes Euang-
elizantur. Nouimus siquidē quid vel
sanctis accadat dum in tentatione &
horrore iudiciorū Dei & mortis dese-
runtur, nempe q̄ coguntur clamare.
Domine ne in furore tuo, &c.

Hæc interim dixi de vocabulo &
re pœnitentiæ, de qua dicitur, Pœniten-
tiam agite. Nos vero & in Scholis &
pro concione, quando iam receptū est
vt pœnitentia accipiatur pro tota con-
uersione ad Deum, docendi gratia,
non

ENARRATIO IN III.

non solam contritionem esse dicimus poenitentiam, sed eam habere duas partes, videlicet contritionem & fidem, comprehedentes vno poenitentiae vocabulo quæ tamen hic duo sunt cum dicitur. Poenitentiam agite, appropinquauit regnū cœlorū. Et Lucæ ult. cū Christus dicit poenitentia & remissionem peccatorum, Nam alterum prædicatio legis est, alterum Euangelij siue fidei, vt ante diximus, quæ vt infernus & cœlum differunt, nisi mortificatio & viuificatio non differant. Cur ergo sic docemus? Respondeo, Nō cōtendim⁹ aut præscribimus vt sic quisq; doceat, modo non doceatur contra Euangelij veritatem. Si more scripturæ loqueris, separa ista duo, poenitentiam & fidem, sed poenitentia inanem esse scito quā fides non sequitur, vt fuit poenitentia Esau, Saulis, Iudæ, &c. Illā vero falsam & nihil aliud esse quā blasphemiam, quam docent Papistæ, qui, quod nunc in vsu est, poenitentiam accipiunt pro conuersione peccatoris, qua homo ex
filio

CAPVT MATTH.

filio perditionis sit filius salutis & saluus à peccatis suis, & nihil in hac poenitentia docent de fide. Contra istam impietatem, nos hoc recepto more accipientes vocabulum poenitentiam, dicimus poenitentiam habere duas partes, ne quemadmodū Antichristus doceamus remissionem peccatorum sine fide in Christum, vt ante dictum est de tribus sophisticę poenitentia partibus. Nam & poenitentia illa salutaris, de qua scriptura loquitur, sic datur nobis à Deo vt urgeat ad fidem promissę gratiæ, quemadmodum Lex secundum Paulum pædagogus noster est ad Christum, & ita fit Lex salutaris, quæ tamen salutem nō habet, sed est ministerium mortis. Sic enim ante legisti. Gentibus enim dedit Deus poenitentiam ad vitam. Et Acto. v. Hunc Principē & saluatorem Deus exaltauit dextera sua ad dandam poenitentiam Israeli & remissionem peccatorum. Et Marci i. Iohannes baptizat & prædicat baptismum poenitentia in remissionem peccatorum.

M

catorum

ENARRATIO IN III.

eatorum, id est, prædicat futurū Christum & baptizat baptismo poenitentiae, ut Paulus ait Acto. xix. in futurum Christum, per quem est remissio peccatorum credentibus prædicationi & baptismo Iohannis. Sic enim de Christo ait, Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Baptismum poenitentiae sic exprimit hic Matthæus. Baptizabantur ab eo in Iordane confitentes peccata sua, & Iohannes baptista. Ego baptizo vos aqua in poenitentiam, id est, ut agnoscentes vestros errores & peccata, suscipiatis saluatorem in Lege & Prophetis promissum. Sed hæc interim obiter de forma verborum nostrorum quando docemus de poenitentia contra impiam doctrinam illorum qui remissionem peccatorum docent sine fide in Christum. Neque vero præter scripturam dicimus poenitentiam saluare duas habere partes contritionem & fidem quia & scriptura sic quandoque loqui solet, ut Marci i. prædicans baptismum poenitentiae in remissionem peccatorum.

Re

CAPVT MATTH.

Reuertamur ergo ad ea quæ cœpimus. Poenitentiam (inquit) agite, appropinquat regnū cœlorum. Euangelium siue nouum testamentum seruat sibi hoc officium prædicandę legis siue poenitentię, quemadmodum diximus, ut totus mundus fiat obnoxius Deo, Ro. ij. Ioh. xvi. Spiritus sanctus arguet mundū de peccato, de iudicio & de iusticia. Hoc fulmine dericiuntur & peccatores & sanctuli, neutri permittuntur esse iusti coram Deo, sed terrentur & desperant. Atque hoc est veram inchoare poenitentiam. Hic audit homo hoc iudiciū. Nihil sunt omnes homines oportet vos fieri alios, & aliter facere. Hic nemo iustus est. Hæc nō est actiua contritio siue ficta poenitentia, sed passiva contritio, vera poenitentia, verus cordis dolor, angustia & mors. Vbi vero lex siue poenitentię prædicatio hoc suum officium sola & solummodo facit sine addito Euangelio, ibi est poenitentia inutilis, mors, infernus & desperatio, ut in Saule & Iuda, Paulus

M ij

ait,

ENARRARIO IN III.

ait. Lex occidit per peccatū. Item, Lex iram operatur, &c. Iccirco nouū testamentum mox ad hoc officium prædicationis poenitentiae addit consolatricem gratiae promissionem per Euangelium cui credendum est. Appropinquat inquit regnum cœlorum, Credite Euangelio, accipite remissionem peccatorum in Christo. Hic sola in Christum fides iustificat, neq; est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo nos oporteat saluos fieri, non est in alio salus. Hæc salus, consolatio & remissio peccatorū in Euangelio nobis varie offertur, nempe per verbum, per sacramenta, per virtutem clauium, per mutuum colloquiū, quod lege Matth. xviij. vt, quemadmodum in Psalmo canitur, sit multiplex & copiosa apud Deum redemptio.

Hæc poenitentia durat Christianis per totam vitam, siquidem luctantur cū reliquo in carne peccato quam diu viuunt. Ro. viij. nō quidē per proprias vires, sed per donum spiritus S. quod

CAPVT MATTH.

quod sequitur remissionem peccatorum. Ro. viij. Si spiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Hoc donum purgat & euertit quotidie & perpetuo reliquum in carne peccatum, & conatur hominem vere purgatum efficere. Hoc ignorant Papa, Iureconsulti, theologi, scholastici, omnes homines. Est enim doctrina cœlis hominibus reuelata, & apud impios sanctulos hæresis vocatur & diaboli doctrina.

Regnum cœlorum, regnū Dei, regnum Christi, dicitur contra caput serpentis, regnum diaboli, regnū mortis, regnum peccati, atq; adeo contra regnum & tyrannidem legis, & contra irā Dei, sub qua sunt omnes homines. Regnavit enim mors per peccatum ab Adam vsq; ad Moysen. Per Moysen autem id est, legem reuelatum peccatum grauius occidit & desperare fecit. Donec veniret Euangelium quod promittit remissionem peccatorum & vitam æternam propter Christum.

Hæc est benedictio omnium gentium

M iij

ENARRATIO IN III.

gentium in semine Abraham. Siquidem Euangelio Christi benedicuntur omnibus. qui per legem erant maledicti & damnati. Hoc vere est regnum coelorum, ubi iam Deus in Christo regnat & iusticia datur aeterna non nostris meritis, sed sola Dei bonitate, qui dilexit nos, & tradidit unigenitum suum pro nobis, cum adhuc inimici essemus & impii, obsignauitque nos spiritu sancto, scilicet Data nobis fide per Euangelium promissionis, ut hoc credamus & credendo simus filii Dei & heredes. Hic sumus nos regnum Dei Reges & sacerdotes in Christo. Hic conteritur caput serpentis secundum promissionem Adae factam per semen mulieris Christum. Hic cedit sententia, damnatio & terror legis, id quod per nullas vires, per nulla opera aut iusticias legis fieri potuit. Hic vere cognoscitur Deus, nempe quod sit Pater noster in Christo, & perit horrenda illa coecitas, contemptus, infidelitas, iniusticia &c. ex peccato originis contracta. Sic Christus ait, Lex & Prophetæ

CAPVT MATTH.

phetae usque ad Iohannem, ex eo iam regnum Dei Euangelizatur. Et Paulus Galatis. Donec (inquit) veniret semen, cui promissum erat.

Nec vero hic solum respicere debemus illud tempus antequam Christus in terris exhiberetur, sed etiam hoc tempus in singulis hominibus per totum mundum perpetuo, quando nondum per Euangelium susceptus est Christus. Nam ibi regnat peccatum & mors, & non est remedium donec per Euangelium veniat semen illud aeternae benedictionis. Nam qui serio sentiunt tyrannidem legis, quae reuelat peccatum & iram Dei de coelo, perirent in aeternum, ut Saul & Iudas, nisi sequeretur mox ista consolatio & praedicatio Euangelij regni Dei. Quam diu non creditur in filium Dei, ira Dei manet super omnes homines, ait Iohannes Baptista. Vbi autem suscipitur fide filius Dei, nulla ira Dei esse potest. In illo enim concupiscit sibi Pater.

Præter hunc filium nihil respicit Deus, qui credit in eum est filius Dei &

M illj

hæret

ENARRATIO IN III.

hæres regni. Sola igitur misericordia est, non nostrum meritum suscipimur. Non gloriatur hic homo de sua vel sapientia vel iusticia nemo enim hec novit quæ a sæculo fuerunt in Deo abscondita. Ro. vlt. & Patrem nemo novit nisi filius, & cui voluerit filius revelare. Matth. xi. Et Paulus nullam coram Deo probatam dicit iusticiam, ne legis quidem, nisi eam quæ per fidem est in Christum, Phil. iij. Sileant ergo hic sapientes, qui dicentes se sapientes, stulti facti sunt. Ro. i. Sileant & iusti, id est iusticiarii, qui audiunt, Meretrices & publicani præcedunt vos in regnum celorum.

Et si sapientia & iusticia humana hic gloriari non possunt, sed debent gloriam dare Deo, & fateri se esse nihil, & damnatos, magna insania esset & maximum Dei contemptus, non damnare cognitam stultitiam & hominibus notam iniusticiam ex secunda Moysis tabula. Id quod dicimus contra impoenitentes illos, qui ex prædicatione gratiæ discunt peccare, cum audiunt non iusticiarios, sed meretrices

CAPVT MATTH.

meretrices & publicanos siue peccatores saluari, non volentes scire, quod ad poenitentiam vocantur peccatores ut suscipiant Christum, quemadmodum Christus ait, Non veni vocare iustos, sed peccatores ad poenitentiam. Item contra illos qui sciunt sapientiam humanam ignorare Deum, & Dei iusticiam, ipsi veram Dei sapientiam stultissime negligunt, non discunt discernere inter Legem & Euangelium, inter politicam & Christianam iusticiam. Hinc fit ut in tentationibus, & quando impugnantur a sectariis & falsa doctrina, non multo magis intelligant Euangelium quam equus & mulus.

Adde in consolationem gentium, quod & hic silere oportet sanguinem Iudaicum, nihil est quod Iudei ex patribus sancti prognati, pactum Dei circumcisionem in carne sua gestant, nisi suscipiant hoc regnum celorum, quod illa illius populi electio & illa circumcisio spectabat, secundum promissionem Abrahæ factam, In semine tuo, &c. Contra quos

M v hic

ENARRATIO IN III.

hic statim concionatur Iohannes, cum dicit Regnum cœlorū aduenire, Nam ipsi regnum terrenū per Mesiām sibi somniabant, vt & hodie fex Iudæorū, non certe regnum cœlorū. Item infra. Nolite dicere, Patrem habemus Abraham, &c. Et Christus dicit, Venient ab oriente & occidente & recumbent cū Abraham, Isaac & Iacob in regno cœlorum. Filij autē regni eiicientur in tenebras exteriores, ibi erit fletus & stridor dentium.

Quod igitur hæc omnia humana nihil sunt & damnata, est prædicatio poenitentiae q̄ regnum cœlorum promittitur, prædicatio Euāgelij & gratiæ est. Hæc omnia Iohannes Euangelista sic expresit. Qui nō ex sanguinibus, neq; ex voluntate carnis, neq; ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. Sola igitur vt dixi misericordia est, non nostrum meritum, q̄ in Christo suscipimur, ex regno tenebrarum in regnum cœlorum, Col. i. &c. Id quod hic Ioannes discrete addit, cum de regno cœlorum

rum

CAPVT MATTH.

rum dicit, Appropinquauit. Non enim nostris viribus, meritis, iusticijs accessimus aut meriti sumus illud, quod sub regno mortis & tenebrarum comprehensi, ne nouimus quidem num esset & quid esset, tantum abest, vt vel desiderare potuerit quispiam, sed venit ad nos, quæsiuit nos, reuelatum est per Euangelium vnigeniti filij Dei & datum, vt nihil aliud quam gratiam Dei in hoc verbo intelligere possis.

IN deserto, quod facit ad meridiem Iudææ.

VOX clamantis. Quamuis in deserto, secundum vaticinium, tamen vox clamantis prædicatoris est vel vox clamans, ita vt excitet totam Iudæam, ne putes in angulo eum prædicasse, id quod sectarij primum faciunt, vt deinde occupent publicas cathedras. Nam præelectus Iohannes à Deo ad hoc præcursoris officio, vt prædixerat Esaia &

ENARRATIO IN III.

& Malachias, latitat à puero in desertis
vsq; ad tempus vocationis suæ, de quo
Lucæ iij. Quia vero hæc vox Iohannes
ad hunc clamorem à Deo electus & vo-
catus est, certum est & baptismū eius à
Deo esse ipsi mandatum, nam per hūc
credentibus suū clamorem, id est, præ-
dicationem confirmabat, quemadmo-
dum Ioh. i. ipse respondet ex Esa. indi-
gnantibus sacerdotibus & leuitis quod
baptizaret. Ego inquit sum vox cla-
mantis, &c. q. d. Non sine vocatione
Dei prædico baptismum poenitentiae.
Ideoq; & Ioh. i. dicit, Qui misit me ba-
ptizare, &c. Et Lucas cap. vij. vocat
prædicationem & baptismū Iohannis
consilium Dei. Id quod tunc in Iudæa
adeo notum erat, vt nō ausi sint Scribe
& Pharisei contra hiscere cū Dominus
interrogaret. Baptisma Iohannis erat
ne ex hominibus an ex Deo?

Error est, sed hætenus iucundus
& absq; periculo doctrinæ, in verbis
cantum non in ipsa re, q; distinximus
inter baptismum Iohannis & Christi.
Nunc

CAPVT. MATTH.

Nunc vero quando sectis omnia plena
sunt, & posset calumniator hisce con-
suetis Christianorū doctorum verbis
abuti, sanctissime admonuit Philippus
noster, nō discernendū inter baptisma
Iohannis & Christi, nisi velimus discer-
nere personas, nempe inter Iohannem
& Christum, inter seruum & dominū,
inter iustificationis ministrū & ipsum
iustificatorem, quemadmodum Iohan-
nes infra dicit. Ego baptizo vos aqua,
ille autem, &c. id quod nemo quærit in
hac quæstione, sed discernendū inter
baptisma Iohannis & Apostolorum.
Vtrumq; Christi est siue in Christum.
Sed Iohannes vt prædicat venturum
Christum, ita baptizat in venturum
Christum, quæadmodū hic manifeste
dicit, Qui post me venturus est. Apo-
stoli vero vt prædicant Christum qui
venit, ita baptizant in Christum qui
venit. Qualis enim est prædicatione Ioh-
annis & Apostolorū de Christo, talis
est & baptismus eorum. Ille mandatū
Dei habet prædicandi & baptisandi in
Iudæa.

ENARRATIO IN III.

Iudæa, vt dixim⁹, ut credatur in Christum venturum. Hi autē in toto mundo, vt credatur in Christum qui venit, & qui accepta potestate in cœlo & in terra saluator est omnium & Iudæorū & gentium.

Postquam igitur Christus suo sacrificio & saluatione venit, impium esset prædicare q̄ nō venisset, sed venturus esset, quæ est, hodie Iudæorum blasphemia, impius esset & baptismus quo baptizaretur ita in venturū Christum. Quid enim hæc prædicatio & baptismus aliud esset quàm negare Christum qui venit? Cessat igitur ut prædicatio Iohannis, ita & eius sacratissimus in Christū venturū baptismus, Postquam Christus factus est dux, vt prædixerat Daniel, Vsq̄, inquit, ad Christum ducem. Siquidem Iohannes præcursor futurus erat saluatoris non aliud, quemadmodū angelus patri eius dixit, Ipse præibit ante illū, &c. Et pater cecinit, Præbis em̄ ante faciē Domini parare vias eius, id quod repetitum ex
Esaia

CAPVT MATTH.

Esaia nemo est qui nō videt. Hæc legis ex ore Pauli Acto. xix, vbi sic dicitur. Iohānes baptisauit baptismo poenitentia, dicens populo, vt crederent in eum qui post ipsum venturus esset, hoc est in Iesum q̄ ipse esset Christus.

Quod autem Iohannes baptista infra dicit. Christus vos baptizabit spiritu sancto & igni, non dicit de ministerio Ecclesiæ, siue de baptismo apostolis & Ecclesiæ instituto & mandato quem Ecclesia seruat, qui est mundatio siue lauacrum aquæ in verbo Ephe. v. sed dicit id quod verba habent de eo quod ipse per sese erat facturus manifeste, coram oculis illorum, & illis ipsis quibus prædicauit Iohannes. Prophetat enim de manifesta donatione spiritus sancti qui venit in igne, vt legis in Actis Apostolorum.

Nam etiā Apostoli antea vt nos habuerunt fidem per spiritum sanctū, quemadmodū Petro confitenti, Tu es Christus filius Dei viui, Respondet
Christus.

ENARRATIO IN III.

Christus. Beatus es Simon Barlona,
Caro & sanguis non reuelauit tibi, sed
Pater meus qui est in cœlis, nempe spî-
ritu sancto.

Vt autem ita intelligas, Christus
ipse dicit Acto. i. Iohannes baptisauit
aqua, vos autem baptisabimini spiritu
sancto, non post multos hos dies. Et
Petrus Acto. xi. de historia Cornelij.
Cum(inquit)coepissem gentibus loqui,
cecidit spiritus sanctus super eos sicut
& in nos in initio. Recordatus autem
sum verbi Domini, quemadmodū dî-
xerat. Iohānes quidē baptisauit aqua,
vos autē baptisabimini spiritu sancto,
id quod etiam ipse Petrus in die Pen-
tecostes dixerat prædictū per Ioelem,
vt legis Acto. ij.

Vides itaq; Iohannem non hoc
dixisse de baptismo Christi quod Ec-
clesiæ suæ Christus instituit. licet etiam
in eo ipso detur spiritus sanctus, sed
occulte. Nam vt historia habet Acto.
x. in historia Cornelij. post hunc bap-
tismum quo baptisauit Christus ipse
Cornelij

CAPVT MATTH.

Cornelij domum spiritu sancto & igni
sine Petro, imò ne cogitante quidem
Petro, & nihil minus sperante. Petrus
iussit nostrum aquæ baptismū à Chris-
to institutum, addi eisdem qui spiritu
sancto & igni à Christo è cœlis erant
baptizati, quia non potest contemnî
Christi institutio vbi spiritus sanctus
est, quemadmodū contemnunt Sacra-
menta Christi ex spiritu diaboli quis-
dam hodie, qui sapientiam & spiritum
maxime iactant. Sectarius aliquis qui
alioqui contēnit in Sacramētis Christi
institutionem, hic sine dubio dixisset.
Quid opus est baptizare aqua, quos
Christus ipse baptisauit spiritu sancto
& igni? Sed sinamus eos. Sic legis. Ad
huc loquente Petro cecidit spiritus S.
super omnes qui audiebant verbum &
loquebantur linguis, &c. Tunc respon-
dit Petrus, Nunquid aquam quis pro-
hibere poreft, vt nō baptisentur hī qui
spiritum sanctum acceperunt sicut &
nos? Et iussit eos baptizari in nomine
Iesu Christi, Audis & hic baptismum
N aquæ

ENARRATIO IN II.

aquæ, quemadmodū & Iohannes dicit de suo baptismo. Ego baptizo vos aqua.

Hæc interim necessario dicimus, propter ipsam verbi Dei & Historiæ veritatem, quia erant olim, & nunc quidam dicuntur esse apud Indos qui Iacobitæ vocantur, si recte memini & si verum est quod dicitur, qui sentiebant ex his verbis Iohannis de Christo, non aquam tantum ad baptismum adhibendam, sed etiam ignem, & paruulos aliquos, quo signo, nescio quo per ignem notandos. Et certe Origenes scribit quandam suam discipulam catechumenam, quæ martyrio coronabatur, baptismum ignis esse consecutam, vt legis in historia Ecclesiastica Eusebij lib. vi. cap. iij. Videtur illa mulier à licitoribus præuenta, ne posset consequi baptismum aquæ.

Si vero externum ignem à nobis ad adustionem sentiunt adhibendam, cur non etiam adhibent externe spiritum sanctum ad aquæ baptismum?

Nam

CAPVT MATTH.

Nam non solum dicitur. Ipse baptisabit vos igni, sed ipse baptisabit vos igni & spiritu sancto? Aut cur non immergunt totum hominem in ignem, quando hic audiunt baptismum ignis non aliquam per ignem vel cauterium notationem? Sed credimus eos non adeo esse stupidos, vt talem baptismum tentare velint. Sic fit illis qui relicta institutione Christi & mandato, aliud verbum arripiunt, quod non est ipsis mandatum.

De Christo dicitur. Ipse baptisabit igni & spiritu sancto. Hoc ipsi arripiunt sine mandato, quasi ipsi sine Christus & plus quam Iohannes & Apostoli. Institutio autem baptismi aquæ, dicit. Ite docete omnes gentes, baptisantes eos in nomine Patris & Filij, & Spiritus sancti. Hic est baptismus aquæ, quo & Christus in Iordane baptisatus est, & Eunuclus Candacis reginæ in flumine, de quo Paulus dicit, quod Christus mundat suam sponsam lauacro aquæ in verbo. Hanc institutionem contemnunt, meliorem volentes

N ij

facer

ENARRATIO IN III.

facere baptismum dum ignem addunt
a Christo non institutum.

Sunt qui dicunt nunc Christum
baptizare aqua & spiritu sancto, quem
dat occulte, ut verum est, secundum illud
verbum Christi, Nisi quis renatus fue-
rit ex aqua & spiritu sancto, &c. In ex-
tremo autem die baptizaturum per ignem
suos electos, quando per ignem purga-
ti a morte & omni corruptione libera-
buntur per Iesum Christum Dominum
nostrum. Hoc utique dicatur, modo
nihil decedat gratie Christi per quem so-
lum purgamur, tamen nihil ad institu-
tionem baptismi, nihilque pertinet ad
hanc verba Iohannis.

Quis etiam reprehenderet vel
veteres doctores, vel nos pie docentes,
quod renascimur ex aqua & spiritu sancto
qui est ignis, ut capiatur coniunctio &
expositiue, Baptizamus spiritu sancto,
id est, igni, si hoc licet ut notum per igno-
tius, & rem ipsam per suam allegoriam
exponamus, ut alia uocabula omnia in
propria significatione relinquentes ex
solo

CAPVT MATTH.

solo igni faciamus allegoriam. Nemo
enim malam sententiam esse dicit, si cum
qui in se spiritus sanctus est dixerit esse
ignem ex effectu. Spiritus enim prae-
dicatione Euangelij primum exurit,
confundit, damnat & perire facit om-
nia nostra, siquidem arguit mundum
de peccato, & de iudicio, & de iusticia,
Deinde illuminat fide & cognitione
Dei & uoluntatis eius, & inflammat
amore Dei, inuocatione, vita pia, ita ut
multae aquae tribulationis non possint
extinguere hanc sanctam flammam &
spiritus sancti ignem. Sed quamuis haec
vere dicantur, & certissime uerum est quod
Christus etiam nunc in Ecclesia baptizat
spiritu sancto, tamen ex alijs scripturae
locis confirmanda sunt. Iohannes hic
taliam non dicit.

Similiter non male dicitur. Chris-
tus baptizat spiritu sancto, id quod
nemo negat de baptismo a se instituto,
& igni, scilicet tribulationis, quemad-
modum i. Petri i. & alibi saepe scriptura
uitur ista ignis allegoria, quod per ignem
N iij istum

ENARRATIO IN III.

Istum probamur & purgamur quem admodum aurum in igne, alioqui quidam ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Sed quid hæc ad sacramentū baptismi, quo nō in opera humana aut tribulatiōes uel passiōes respicitur, sed in solum Christum purgatorem & saluatorem? Vt nō dicam q̄ in verbis certis institutionis Christi nihil certi relinquetur, si ubiuis liceret incertis allegorijs corrumpere historiæ ueritatem. Nam ubi scriptura ignis allegoria utitur pro tribulatione, ibi sese ipsa exponit ut nemo ita accipi dubitet id quod non fit hic, uerum quid his hic opus est: uerba Iohannis baptistæ hoc non uolunt.

Plausibile uero est, q̄ quidam putant hoc Iohannem dicere, Christus baptisabit uos Iudæos, alios spiritu S. ad uitam qui crediderint, alios igni inextinguibili qui nō crediderint. Et uis detur huic sententiæ astipulari quod sequitur. Repurgabit aream suam, & congregabit triticum in horreum suum, paleam

CAPVT MATTH.

paleam autem exuret igni inextinguibili. Sed ego ut baptismum pro damnatione & perditione accipere non possum, ita etiam non debeo. Certe Iohannes de tali baptismo non dicit.

Has varias interpretationes uersorum Iohannis ubi dicit. Ille baptisabit &c. uobis chariss. auditores proposui, non ut probetis eos qui uarie solent uerbum Dei interpretari, & in mille lacerare formas, sed potius caueatis eos. Nam magnam sapientiam & spiritum iactitant; quasi nō etiam alius posset in quouis scripturæ loco fingere quiduis, si hoc est interpretari scripturam et nō potius obscuram reddere. Et cerū est tales esse indoctissimos et ignorantissimos scripturæ. quia uitam illam et certā spiritus sancti sententiam non uident alioqui qui auderent in eodē scripturæ loco aliam et sape diuersam asserere. Fit etiā ut sape istam bonas sententias, licet aliunde probandas nō dicat quales ego proposui, et quales sape diuini Augustini sanctissimas dixit, licet non

ENARRATIO IN III.

non in loco, sed dicant potius absurdas & à scriptura alienas, quemadmodum Papa solet, ut cum interpretatur verbū Christi cōtra Christū, Tu es Petr⁹, &c.

Habetis igitur hic ex me egregiū exemplum varie interpretationis, ad cauendum. Nam licet quædā sint uera in se quæ dixi, quæ vel ex alijs scripturæ locis possunt confirmari, uel saltem nihil apud pios habere periculi in fide, tamē hæ omnes interpretatiōes simul, præter unam, sunt falsæ huius loci interpretationes, quæ nobis cauēdæ sunt ubiq; & unica quæ uera est quærenda, fide magistra, quemadmodum Paulus ait interpretationem siue doctrinam debere esse analogam fidei.

Non tamen video qui nō sit peccatū, quā falsam interpretationē negatur interim historię ueritas, et fere fit, ut deus erroris in quibus spiritibus in faciem est illis qui hinc baptismū ignis sibi fecerūt. Ockitania nostra et ingratitudo erga deum, fastidium uerbi et contemptus
pra

CAPVT MATTH.

præsumptio sapientiæ & securitas abduxerūt nos à sacra scriptura, id quod uides uel in hoc uno loco. Nam pauci admodum usq; in hodiernum diem uiderunt hanc scripturæ huius interpretationem quam ex facio sequenti & ex verbo Christi & Petri ueram ostendimus.

CONFITENTES peccata sua, id est, fatētes se esse peccatores uel agnoscentes peccata sua & damnantes ea, quod fatentur se poenitentiam agere, & prædicationi Iohannis credere. Insanit prorsus qui hic aliquid dici putat de confessione auriculari. Iccirco nunc de ea hic ne uerbum quidē dicam, sed dicam forte alibi commodiori loco.

CVM uidisset, &c. Necessario hoc in historia additur. Cum eū poenitentia mandato Dei per Prophetas & Prædicatores prædicatur omnibus hominibus, ut respiciant ab erroribus & peccatis suis, ut totus mundus fiat obnoxius Deo, quemadmodū dicitur
N v Ro. iij.

ENARRARIO IN III.

Ro. iii. sanctuli & suo iudicio iusti, quales hic sunt Pharisei & Sadducei, contemnunt, & iudicant hanc poenitentiae praedicationem plane nihil ad se pertinere, Non malam quidem esse praedicationem, sed quae non ad ipsos cum iusti sint, uerum ad peccatores tantum pertineat .i. ad publicanos & meretrices. Hos Christus Lucae xv. uocat iustos qui non indigeant poenitentia, quem admodum ipsi sentiunt, frustra inflati mente carnis suae, & doctrinis humanis exacerati, ut dicitur Col. ii.

Ideo spiritus sanctus qui per praedicationem uerbi arguit totum mundum, & condemnat omnia nostra, fortius ac durius arguit hoc sanctulorum genus qui nolunt esse peccatores & propter peccatum damnati, aut si peccatum uident saltem illud quo peccatur in secundam tabulam, nam primam prorsus non intelligunt, tamen confidunt suis operibus, iusticijs, cultibus fictis, satisfactionibus, breuiter, ut dicitur Lucae xviij. confidunt in semetipsos tanquam iusti,

CAPVT MATTH.

iusti, & aspernantur ceteros &c.

Vocat ergo Iohannes eos progeniem viperarum, non solum quod ex mala origine ueniant in peccatis concepti & nati, id quod est omnium hominum, sed multo magis, quod ultra naturalem illam naturae corruptae cecitatem & impietatem, habuerint patres, id est, doctores traditionum humanarum, ficti cultus & falsae operum iusticiae, quae est uera idolatria, & ignorantia primi pracepti, qua dicit impius in corde suo, Non est Deus, Vnde fit ut meretrices & publicani citius agnoscant suum peccatum, & conuertantur ad Deum quam isti sapientes & sanctuli contemptores Dei & hominum, non iusti ut uideri uolunt, sed mendaces insana doctrina, & homicidae atroci in professores uerbi odio, ut Christus eos suis coloribus depingit Ioh. viij. Caei sunt & duces caecorum. Matth. xv. Ipsi infecti doctrinis daemoniorum & uero diaboli ueneno generant discipulos eodem ueneno infectos, qui calore generandi ipsi pereunt, & gignunt

ENARRATIO IN III.

gignunt filios siue discipulos, quos similiter postea perire necesse est, quem admodum de coitu & partu viperarum scribitur.

Pergit uero Iohannes, Quis (inquit) submonstrauit uobis: &c. significans nullum genus hominum magis excæcatum contra Dei ueritatem atque hoc, quod dicat, Non miror de alijs, quod agnoscetes sua peccata resipiscunt, & dant gloriam verbo Dei. De uobis uero miror, quod possitis persuaderi, ut resipiscentes non sustineatis uenturam Dei iram. Venturam autem iram dicit, quia futurum erat nunc, secundum prædicta Prophetarum, ut infideles Iudæi & corpore & spiritu abijcerentur, amisso regno etiam Messiae siue Christi & sacerdotio. De qua ira Dei infra dicit hic Iohannes multis uerbis, Et Ioh. iij. Qui non credit in Filium iræ Dei manet super ipsum. Hæc omnia de hypocritis & iusticiarijs omnium temporum uera sunt.

Facite igitur fructus. Post increpationem admonet & terret siue comminatur.

CAPVT MATTH.

comminatur. Admonet ut qui iam uolunt uideri poenitentes & credentes prædicationi, uere & ex animo poeniteant & resipiscant. Comminatur uero quod sunt perituri nisi resipiscant, quod non erunt coram Deo filij Abrahæ, quod securis ad radicem arboris posita est, quod palea exuretur igni inextinguibili. Hodie apud nos, qui spirituales se factitabant, inueniuntur per Euangelij prædicationem regnum esse Antichristi, de quo dicam forte capite sequenti de tertia Christi tentatione. Vides quam pereant sua impietate & manifesti sint hostes Christi, de quibus Psalmo ij.

Iusticiarium uulgus monachi & alij ex his uerbis, Facite dignos fructus poenitentiae uolunt confirmare mandatas suas ex humanis traditionibus satisfactiones pro peccatis, & omnes illas iusticias humanas, & fictas religiones & impia sacrificia, cum tamen ne unum quidem uerbum hic dicatur, quod per talia satisfaciendum sit pro peccatis, immo longe aliud hic dicitur, nempe Ap. propinquauit

ENARRATIO IN IIL

propinquauit regnum cœlorum. Et plane illa impia opinione satisfactionū negatur Euangelium, negatur sanguis Christi & misericordia patris, unde nobis non merita remissio, quæ non esset remissio, sed gratuita remissio est peccatorum, quam prædicat syncerum Christi Euangelium siue ullis meritis siue operibus nostris, siue sint indebita ex trapiçionibus humanis, siue debita ex lege diuina ut nō dicā, quod ex lege diuina esse non possunt cum fiunt fiducia satisfaciendi pro peccatis, nam hoc est idolatria contra maximum & primum præceptum sine quo alia omnia corā Deo nihil sunt, quod docet fidere soli benignitati patris, &c. Lege hæc in Apologia confessionis Augustanæ.

Ridiculum igitur est uel apud pueros sic interpretari, Facite dignos fructus pœnitentiæ, id est, satis facite pro peccatis uestris, aut in mundo aut in monasterio. Quando hoc Iohannes prædicauit? qui clamat, agnum Dei tollere peccata mundi, ut sit diuina remissio

CAPVT MATTH.

missio peccatorum non humana satisfactio pro peccatis.

Quæ est ergo horum uerborum natia sententia? Respondeo hoc uolunt quod sonant, facere fructū, more scripturæ, est, pducere uel ferre fructū, quemadmodū herbæ & arbores, Nam ex his sumpta est hæc metaphora, ut Psal. i. Et omnia quæcunq; faciet prosperabuntur, id quod uel ex hoc loco notissimum est, Nam statim additur, Omnis arbor quæ nō facit fructū bonum, &c. Ex fructu autē cognoscitur arbor, bona ne sit aut mala, quemadmodum & Christus dicit Matth. vij. ubi & manifeste exponit metaphoram, dicens, Ex fructibus ipsorum agnosceitis eos. Ex fructibus scilicet quos faciunt siue producūt agnosceitis eos, nō dicit, Per fructus suos satisfacient pro peccatis suis, cum potius impios nebulones & hypocritas, doctrinæ dæmoniorum prædicatores, eos esse dicat, ut non dicam, & Christus satisfactores peccatorum nō agnosceat, tantum abest, ut suo uerbo

ENARRATIO IN·III.

uerbo approbet. Tam crasse nos hæc iudicare hoc loco oportet propter crassissimam uel ipsius grammatices ignorantiam, qua docuimus hactenus ex his uerbis impietatem.

Hoc igitur uolunt hæc uerba, Facite fructus dignos poenitentiae, uel, Facite fructus qui deceat poenitentiam. Vos Pharisei & Sadducei uenitis huc ad baptismum poenitentiae. Sed si uere iam uultis esse posthac bonae arbores, id est, uere & ex animo poenitentes & credentes praedicationi Dei. Facite, id est, producite in conscientia uestra coram Deo secundum primam legis tabulam, & externe coram mundo secundum alteram legis tabulam, fructus dignos poenitentiae uel fructus qui deceat poenitentiam, hoc est, relinquitte errores, non docete doctrinas humanas, non seducite alios, bene facite secundum uerbum Dei, seruite alijs secundum uestri uocationem. Hoc est quod uulgo & uere dicitur, Poenitentia est noua uita ex uerbo Dei, & baptismus est mortificatio nostri,

CAPVT MATTH.

nostri, ut posthac Deo uiuamus. Si uero blasphemias uestras, falsos cultus, seductiones, rapinas, hypocrisin, contemptum uerbi Dei & uitia alia non desieritis, sed amaueritis posthac & defeceritis, ex his fructibus apparebit, & uobis coram Deo & alijs coram mundo, uos esse adhuc malas arbores, non esse uere poenitentes, sed maiora peccata iam additis prioribus, conati iam & Deum fallere reuelata nunc ueritate. Hic pereundum est uobis iudicio Dei cum alijs hypocritis &c.

Hoc uerbo significabat Iohannes, se in spiritu uidere quosdam Phariseos & Sadduceos, ficto corde uenire ad baptismum, & propter uulgu simulare probitatem, quemadmodum & Simon magus uenit ad predicationem & baptismum apostolorum, & Iudas proditor uidebatur esse bonus Christianus, Saul sanctus rex, nempe a Deo electus ad regnum, ut Iudas ad apostolatum, & quidam hodie Euangelici, qui sunt admonendi & terrendi hisce Iohannis

O uerbis,

ENARRATIO IN III.

uerbis, ut uere resipiscant, ament Euangelium, credant in Christum, fateatur & doctrina Scuita secundū Dei uerbū, & si peccata adhuc sentiunt in isto peccati corpore, non tamē deficiāt ab ista fiducia misericordiē Dei & remissionis peccatorum in Christo. Hi sunt digni fructus poenitentia Christiana. Si autē ueteres errores & abominationes Papisticas probant, alios cōtemnunt &c. quid illis cum Euangelio & sacramentis Christi: adhuc sunt in peccatis suis, Nam uera quidē est remissio peccatorum per Christum, ut in Psal. dicitur, Beati quorū remissae sunt iniquitates, &c. sed illis additur. In cuius spiritu non est dolus.

Vide quā dico ex Lucā tertio, Iohannes cū dignos fructus poenitentia, id est, nouam uitam requirit, non mutat ciuiles & politicas ordinationes uocans homines ut relictis muneribus publicis & uocatione, habitent secum in deserto, sic edant, sic se torqueant, hae & illa faciant pro peccatis auferendis, pro

CAPVT MATTH.

dis, pro meritis augendis, has & illas seruent regulas monachales, sic uestiāt &c. quā est iustificatio Antichristiana, sed fideles iam factos & fide iustificatos admonet charitatis erga proximos ut qui abundant ceteris subueniant. Qui habet (inquit) duas tunicas &c. Publicani ultra constitutum nihil exigant ab hominibus, Milites nō sint inuicem, sed contenti suis stipendijs, id est, quisq; in sua uocatione seruiat fideliter alijs, tanquam Domino Christo, quem admodum Paulus & Petrus admonēt seruos & subditos, itemq; dominos & magistratus.

Aduerte quod Lucas dicit Iohannem ad turbas dixisse haec uerba, Progenies uiperarum, &c. quando autem nō facit mentionem Phariseorum & Sadduceorum, intelligitur ex Matthaeo dixisse haec principaliter ad Phariseos & Sadduceos, qui in illa turba erant. Nam & Christus in Euangelio saepe seorsum sic concionatur contra eos, Recte tamen ad totā turbam ista

ENARRATIO IN III.

pertinent, quæ sinit se à Phariseis & Sadduceis seduci, secundum illud. Si cæcus cæcum ducit, ambo in foueam cadunt. Quemadmodum & spiritus sanctus in Paulo i. Timoth. iij. non solum magistros quos spiritus erroneos & diabolos uocat, sed etiam discipulos & uel solos discipulos erroris damnatos dicit, Post fidei (inquit) defectio nem adhærebunt spiritibus erroris & doctrinis demoniorum &c.

NE sitis hac mente, &c. id est, Ne fiducia habeatis in hoc, quod estis nati ex carne Abraham & Patriarcharum, propterea quod Deus promissit Abraham & semini eius, Meminisse etiam uos oportet quam comminatus sit etiam in Mose & Prophetis, Iudæis incredulis, unde nosse uos oportet filios Abraham credentes esse illos qui benedicendos se credunt per semen Abraham Christum, quemadmodum scriptum est, In semine tuo benedicentur cunctæ cognationes terræ. Filij sunt Abraham qui credunt ut Abraham, & qui ex fide faciunt

CAPVT MATTH.

faciunt ut Abraham, obedientes uerbo Dei, quemadmodum & Christus declarat Ioh. viij. & Paulus Gal. iij. Omnes filij Dei estis, eo quod credidistis Christo Iesu, Nam quicumque baptisati estis, Christum induistis. Non est Iudæus neque Græcus, non est seruitus neque liber, non est masculus neque femina. Omnes enim uos estis unus in Christo Iesu. Quod si uos estis Christi, igitur Abraham semen estis, & iuxta promissionem hæredes. Itaque qui ex fide sunt, benedicuntur cum fidei Abraham. Nam quotquot ex operibus legis sunt maledictioni sunt obnoxij, &c.

Valde præsumebant Iudæi quæ si sancti de generis nobilitate siue sanctitate, quod essent populus Dei, qui perire non posset, nolentes uidere quod Deus requirit fidem, obliti omnium maledictionum legis, & comminationum contra incredulos Iudæos. Contra quod dicit Iohannes Euangelista, Sui eum non receperunt, quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem

ENARRATIO IN III.

statem filios Dei fieri ijs qui credunt in nomen eius, qui non ex sanguinibus, &c. Et fideles poenitentes siue resipiscentes dicunt Esa. lxiij. Tu Domine Pater noster es, Abraham nescit nos, Israel ignorat nos. Tu domine Pater noster, redemptor noster, à sæculo nomen tuum. Et hic Iohannes comminatur eis. Potens (inquit) est Deus de hisce lapidibus suscitare ipsi Abrahæ filios, id est, qui credituri sint ut Abraham, abiectis uobis, si non credideritis ut Abraham credidit, id quod illi imputatum est ad iusticiam.

Lapides certe, quos indicat manu Iohannes in deserto, non sunt ex semine Abrahæ, non habent legem Moysis, non colunt Deum, neq; diuinas neq; humanas traditiones habent. Muti sunt, surdi, cæci, absq; corde, absq; uita, quo significat Iohannes gentiles à re publica Israelis alienos, ut dicitur etiã Ephe. ij. & per hoc prædicat ueram & meram Dei gratiam, quemadmodum de conuersione gentium dixi supra secundq

CAPVT MATTH.

secundo capite. De quibus Paulus ad Romanos ex Osea dicit, Vocabo non plebem meam, plebem meam &c. & ex Esaia, Inuentus sum à non quaerentibus me &c.

Iam securis, &c. Id est, nunc fiet quod prædictum est uobis. Abijcietur & à Deo & ab hominibus incredulis Iudæi omnes, tantum reliquæ salutæ fient, id quod Paulus rursum citat ex Esaia, Si fuerit numerus filiorum Israel ut arena maris, reliquæ salutæ fient. Securim uocat iudicium Dei quod iam imminabat contemptoribus Christi siue Euangelij eius. Et pergit eadem similitudine, Omnis arbor inquit &c, qua postquam damnauit generis fiduciam, nunc etiam damnat operum & iustitiæ propriæ fiduciam. Nihil minus suspicantur isti Pharisei & Sadducei quam se non facere fructum bonum, dum faciunt multa secundum traditiones humanas, seruientes, ut putant, Deo, unde audent dicere, Non sum sicut ceteri homines, &c. unde & nomen

ENARRATIO IN III.

habent Pharisei, id est, separati, & Sadducae, id est, iustificati, Omnia quae faciunt uel ex traditionibus humanis, uel in speciem ex lege Dei (quae cor requirit, id est, ut facias quae praecipuntur ex fide) faciunt ut uideantur ab hominibus Matth. vi. & ut merita habeant coram Deo, non ex fide, sed ex suis operibus iusti quemadmodum ille dicit, Gratias ago tibi Deus, quia non sum sicut ceteri, &c. De quibus dicemus Matth. vii. ubi etiam excluduntur a regno, qui Euangelium praedicarunt, demones expulerunt, & miracula fecerunt in nomine Christi, quod horum operum fiducia suscipi uolunt in corolum, non propter Christum solum, facientes ex diuinis operibus & nomine Christi factis opera sibi pessima, id est, idolatriam. Quod si de talibus hoc asserit Christus, quid de alijs speres? Hoc etiam Iohannes Euangelista sic dixit, Neque ex uoluntate carnis neque ex uoluntate uiri &c. Et Paulus ex Mose, Non est uolentis neque currentis, sed miserantis Dei,

Ex

CAPVT MATTH.

Ex ista falsa fiducia, quae uere incredulitas est, sit ut hi iustitiarum & hypocritae de lege gloriantes primum praecipuum non solum non habeant, sed etiam horrende in illud impingant, & plus quam alij peccatores peccent & excacati sint. Admonet ergo Iohannes ut resipiscentes uere credant, & quisque secundum uerbum Dei suae seruati uocationi, id quod est omnia ex fide de facere &c.

EGO quidem baptiso &c. Expressius hoc describit Iohannes cap. i. Cum enim Iohannes tantus haberetur ut posset credi quod esset Christus, ut dicitur Lucae iij. interrogabant eum, ut est Ioh. i. Tu quis es? &c. Denegat ergo se licet in utero sanctificatus sit, longe infra Christum, & se ne comparandum quidem illi uel in minimo fatetur, indignumque qui uel eius calceamenta portet, id est, qui saltem uilissimum ministerium ei praestet, quo declarat non hominem solum Iesum Christum sed etiam Deum esse, alioqui certe homo

O v

modignus

ENARRATIO IN III.

mo dignus est qui homini præstet obsequium. Quam confessionem Iohannis Baptiste, de Christi etiam diuinitate, clarius uidet Ioh. i. & iij. Et addit, Ipse baptisabit uos spiritu sancto & igni, q. d. Ego interim nullum miraculum facio, ut dicitur etiam Ioh. x. Ipse uero declarabit se in celo & in terra esse filium Dei & salutem mundi, portentis & mirabilibus, & post eius resurrectionem uidebitis & fiet uobis quod Iohel prædixit. Et erit in nouissimis diebus &c. quæ legis Acto. ij.

Post me, id est post meum officium, postquam consummauero prædicationis & præcursionis meæ negotium, inquit à Deo mandatum, ipse ueniet, scilicet ad suum officium, & inchoabit prædicatione Euangelij suum in terris regnum. Ego tunc cessabo, ipsius uero regni non erit finis. Hoc Malachias de Iohanne & Christo ita prædixit. Ecce ego mittam angelum meum, &c. Sic & in Euangelio Iohannis intelligi, nam de personis non potest in-

telligi.

CAPVT MATTH.

telligi, quia Iohannes & Christus simul erant in terris, neq; Iohannes aliter intelligit, qui & in Euangelio Iohannis sic loquitur, Ego baptizo in aqua, Medius autem uestrum stetit quem uos nescitis, quo uerbo fatetur eum præsentem, & tamen addit, Ipse est qui post me uenturus est, qui ante me factus est, id est, dignior & superior me, cuius non sum dignus ut soluam eius corrigiæ calceamenti, & rursum. Illum oportet crescere, me autem minui. Qui è supernis uenit super omnes est &c. Non itaq; in hominem, licet sanctissimum, dicit Iohannes confidendum, sed in Iesum Christum Deum & hominem, hunc esse saluatorem & mediatorẽ inter Deum & hominem, qui donat spiritum S. & uerba Dei loquitur. Quid ergo nobis cum patribus dum docent contra Christi iusticiam & Euangelij sinceritatem? quid cum meritis & inuocatione sanctorum & reliqua Papistarum idolatriæ &c.

Cuius uentilabrum. Alia similitudine idem dicit quod antea de securi

curi

ENARRATIO IN III.

curi & arboribus. Christus constitutus iudex uiuorum & mortuorum. Acto. x. triticum, id est, fideles congregat in horreum suum, in Ecclesiam suam, in regnum coelorum, habet eos pro populo suo, & filios Dei facit. Paleam autem, id est, incredulos & hypocritas, qui triticum praeiungunt, separatos tradet uastandos & temporaliter & in aeternum. Ut uideas quam diligenter Iohannes praestet praedicationem poenitentiae, quae interim sine fructu maneret, ut ante diximus, nisi etiam praedicaretur remissio peccatorum per Euangelium, Id quod hic etiam describit Matthaeus Iohannem fecisse cum dixit. Appropinquauit regnum coelorum, sed multo clarius hoc uidet Ioh. i. & iij. in testimonijs Iohannis de Christo.

SEQVITVR NVNC RE
uelatus mundo Christus, & regnum
eius per Euangelium in terris.

CAPVT MATTH.

TVnc accedit Iesus a Galilaea ad Iordanem, &c.

Postquam praecursor Iohannes cum sua praedicatione & baptismo descriptus est, Nunc Christus accedit se declaraturus mundo, sed primum suis Iudaeis secundum promissiones patribus factas Ro. xv. quemadmodum Iohannes dixerat. Qui post me uenturus est, &c. Hic Christus filius Dei pro nobis homo factus, ut fieret in cruce hostia pro nobis, incipit regnum suum per Euangelium inuulgatum in terris, quod postea mittit ad omnes gentes, dicens. Euntes in mundum uniuersum, &c.

Quod cum praediceretur Iudaeis olim conquerebantur Prophetae, ut est Esai. liij. Domine quis credidit aui tui nostro, & brachium domini cui reuelatum est? Siquidem & gentes & Iudaei, id est, omnes homines etiam hodie offenduntur formis crucis. Ideoque & carnales Iudaei expectant suis somnijs alie

ENARRATIO IN III.

nōs alium Christum, & aliud Christi regnum in terris, quo nihilo meliores essent coram Deo quā nunc sunt. Non intelligunt promissiones de semine mulieris, de semine Abrae, & alias in Prophetis & Psalmis de Christo. Non uident suum peccatū & suā damnationē, & opus se habere Christo redemptore. Non possunt excacati uiderē, hanc esse gloriosissimā gloriam in regno Christi, q̄ Christus mundat suā Ecclesiā per spiritum S. lauacro aquae in uerbo, condonans omnia peccata, facit filios Dei, triumphat in nobis contra peccatum, mortē, Satanā, donat uitā aeternā, ut cum fiducia per eum dicamus. Vbi nunc mors est uictoria tua? Omnia regna & imperia mundi quae peritura sunt, ne unum quidē peccatulum ex conscientia afflicti & territi peccatoris auferre possunt. Legant Iudaei suas prophetias & uidebunt Christum uenisse & regnare quemadmodum promissus est.

In hoc tempus sacri baptismi & praedicationis Christi, siue inuulgati Euangelij

CAPVT MATTH.

Euangelij de filio Dei respexerunt Prophetę quādo de Christi regno praedixerunt. Ro. i. Quod ante promissae per Prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo, quemadmodū Daniel praecateris manifestissime hoc tempus duratus siue incepti regni Christi praedicat. ix. vsq; (inquit) ad Christum Ducem, non dicit vsq; ad Christum natū, sed Ducem, id est, incipientē per Euangelium regnare primum ex suo ore, de inde etiā ex ore infantū & lactentium, ut est Psal. viij. Verba Danielis sunt: Septuaginta hebdomades constitutae sunt super populum tuum, & super ciuitatem tuam sanctam, tunc auertetur praeuaricatio, tegetur peccatum, expiabitur iniquitas, adducetur iusticia aeterna, obsignabitur uisio & prophetia, & ungetur (.i. rex erit) Sanctus sanctorū. Scito ergo & animaduerte, ab exitu sermonis, ut iterū aedificetur Hierusalem usq; ad Christum Ducem &c. Harum hebdomadarū computationem uidere licet, si legeris Lutheri annotationē in Daniele, & Philippum in Chironicis Carionis.

Sic &

ENARRATIO IN III.

Sic & Petrus Acto. x. repetit de hoc tempore & initio regni Christi siue noui testamenti, dicens gentibus in domo Cornelij, Sermonem quem misit Deus filiis Israel, annuncians pacem per Iesum Christum (hic est omnium Dominus) ipsi nostis, de quo sermone fama diuulgatum fuit in tota Iudæa, rumore primum orto à Galilæa, post baptismum quod prædicabat Iohannes, ut Iesum Nazarenum unxerit Deus (id est, fecerit regem & summum sacerdotem spiritu sancto & uirtute, qui obambulauit bene faciendo & sanando omnes oppressos à diabolo, quoniam Deus erat cum illo &c. quæ certe angustiora & maiora sunt quam Iudæi somniant & caro uidere potest.

Incipit uero Christus suum regnum à baptismo quem ipse suscipit, & paulo post instituet toti mundo non Iudæis solum, neq; masculis solum ut circumcisionem, ut hac gloriosa & diuina ad Iordanem reuelatione, quæ fit

præ

CAPVT MATTH.

præsente populo qui ad Iohannem confluxerat, qualis nunquam prioribus Patribus & Prophetis facta est, declararet quantam Dei gratiam & cœlestem gloriam ipse per Euangelium siue nouum testamentum attulerit, lege & terrore iudicij Dei pressis, id est, miseris & desperatis peccatoribus.

Siquidem ibi aperitur super Christum cœlum, non dubium quin cum ingenti lumine, & ex illo lumine concionatur pater luminum super lumen mundi, id est, super Filium suum, sine quo quid sunt omnia nisi tenebræ. Ioh. i. Hac uero concione quæ ipsissimum est Euangelium, pater, non Iudæis in templo, sed toti mundo ex coelis, tanquam orbis terrarum suggesto, commendat nobis suum filium. His magnificis uerbis, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit. Non enim propter se aut propter filium hæc dicit, quemadmodum & de alia uoce Patris etiam legis Ioh. xij. sed propter nos, q. dicat, Vos homines hic

P

uidetis

ENARRATIO IN III.

uidetis Filium meum dilectum in carne uestra, id est, uobis similem & uobis datum. Hunc uobis do, hunc uobis commendo. Hic quantus quantus est, uester est, si fide eum susceperitis. Ioh. i. In hoc dilecto estis mihi dilecti. Ephe. i. In hoc placente mihi, erit & in uobis mihi complacitum. In Christo eritis accepti, non in lege & operibus uestris, non in ulla creatura siue coelesti siue alia. Qui non crediderit in Filium ira Dei manet super eum Ioh. iii. quantacumque uel sapientia uel iusticia premerere uideatur, i. Cor. i. & ii. Qui autem crediderit in hunc dilectum, dilectus & ipse est, habetque uitam aeternam quantiscumque prematur peccatis, quae in hoc filio abolentur cum damnatione quae peccatis debetur. In hoc habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, in quo estis completi, Col. ii. ex hac plenitudine huius, qui plenus est gratia & ueritate, uos omnes accipitis, neque est aliquis sanctus aut fuit unquam qui inde non accepit gratiam pro gratia Ioh. i.

Quia

CAPVT MATTH.

Quia lex per Moysen data est, sed illud ipsum nihil est ad hoc, ii. Cor. iii. Gratia autem & ueritas per Iesum Christum facta est.

Haec est concio Patris de filio e coelis in terras delata, qua & regem nobis declarat, & aeternum sacerdotem, id est, mediatorem & propiciatorem pronunciat siue consecrat. Haec est uocatio Christi, ut iam in carne nostra incipiat reuelare mundo, quod ipse sit unicus Doctor, quem audiamus, non doctrinas hominum uel demoniorum, quemadmodum & Pater in monte Thabor addit. Hunc audite, ut ipse unus sit salus & redemptio mundi sapientia, iusticia, sanctificatio & redemptio nostra i. Cor. i. quemadmodum de hac uocatione ex ii. Psal. Dixit epist. ad Ebr. cap. v. Nemo (inquit) sibi ipsi usurpat honorem, sed quod uocatur etiam a Deo tanquam Aaron. Ita & Christus non semetipsum glorificauit, ut fieret Pontifex, sed is qui dixerat illi. Filius meus es tu, ego hodie genui te. Et alibi dicit, Tu es sacerdos in aeternum, secundum ordinem Melahizedec.

P ii

Item

ENARRARIO IN III.

Item huic baptismo adest & hic reuelatur tota trinitas, mysterium scilicet omnibus hominibus incognitum, quod soli credentes norunt, & fatentur. Pater apparuit in uoce, Filius in nostra carne, Spiritus sanctus in columbe non substantia sed specie, qui in die Pentecostes apparuit in igne. Quis hic dubitabit angelos adfuisse Domino obsequentes, & hanc gratiam mundo oblatam cum gaudio admirantes?

Hæc omnia & in nostro baptismo à Christo nobis consecrato, instituto & mandato aguntur. Dum enim baptizamur in Christum, cœlum, quod per legem clausum erat, nobis aperitur. Pater pronunciat nos esse filios Dei propter Christum in quem baptizamur & Spiritus sanctus nos regenerat in spem uiuam & orandi fiduciam, & præterea in nouam uitam. Hic angeli adsunt qui semper, ut Christus ait, uident faciem Patris cœlestis, cupientes, quemadmodum Petrus dicit, respicere in ea quæ nobis per Christum dantur,

CAPVT MATTH.

dantur, quibus & gaudium est, secundum uerbum Christi, in cœlo super uno peccatore poenitentiam agente.

Non uana dicimus nec sine Dei uerbo, ne dicas, Hæc Christo facta sunt non nobis fiunt. Nam & in nostro baptismo tota trinitas est in reuelatione uerbi. Quod enim illic externa reuelatio est, Hic uerbum est de præsentia diuinæ trinitatis. Siquidem baptizamur institutione & mandato Christi, in nomine Patris & Filij, & Spiritus sancti, quem baptismum confitemur dicentes. Credo in Deum patrem, in Deum filium pro nobis passum, & in Deum spiritum, ex qua fide, non ex Papisticis & alijs obseruationibus nascitur & surgit sancta Ecclesia catholica, & Sanctorum communio, ibi est peccatorum remissio, non per aliud, sed solum per Iesum Christum pro nobis sub Pontio Pilato passum, ibi est carnis resurrectio ad uitam æternam, atque huc usque efficax est noster baptismus. Utinam non aliò abducerentur
P iij homines

ENARRATIO IN III.

homines doctrinae demoniorum apud
Papistas & alios.

Habes itaque gloriosissimam in-
augurationem regni Christi. Imitemur
uero Christi exemplum, quod uides in
Luca, ut baptizati oremus & inuoca-
mus Patrem, Nam sicut non nostro
merito ad hanc gratiam peruenimus,
ita neque nostris uiribus persistemus aut
recte curabimus quae nostrae sunt uo-
cationis, quam fidem oratione nostra
fatemur, liquidem qui orat, alieno uult
esse praesidio tutus. Hoc admonet
Christus, dicens, Vigilate & orate ne
intretis in tentationem. Quia ubi
Christianus factus es, item ubi Deus te
uocat ad aliquam functionem, experi-
eris miras tentationes & mille Satanae
artes, ne sis quod es, ne facias quod iu-
beris, ne pro sis tua uocatione alijs, Id
quod hic in capite Christo uides, nam
statim a baptismo, ante praedicatio-
nem, rapitur in summas tentationes,
&c. Lege reliqua certe egregia in hunc
Matthaei locum, in libello qui continet
sermo

CAPVT MATTH.

sermone Lutheri de baptismo, & quae
a Philippo & nostris de baptismo scri-
pta sunt.

MIhi opus est, &c. His uerbis
Iohannes cedit Christo officium &
omnia, sequi licet sanctissimus sit, inter
peccatores computat, confessus a quo
habeat ut sit quod est, Ego inquit de-
beo a te &c. quemadmodum & Ioh. i.
Ipse Iohannes Baptista dicit, Nos om-
nes (non solum alij, sed etiam ego) de
plenitudine Christi accepimus, &c.
quia Iohannes tantum praecursor erat,
ideo ipse cedit paulo post cum sua
praedicatione & baptismo, Id quod se-
quenti capite hic sic dicitur. Cum au-
disset autem Iesus quod Iohannes tra-
ditus esset &c. Sicut reliqua caeli lu-
minaria occultantur nobis, & uel ipse
Lucifer, appetente sole &c.

Sic enim decet nos, &c. Vide
Scholion Lutheri.

CAP. IIII.
P. III. TV. n.

ENARRATIO IN IIII.

TVnc Iesus subductus, &c.

Baptismate, Christus suum regnum prædicatione Euangelij auspiciaturus, ut ante ex Prophetis scripturis diximus, Primum à spiritu sancto abducitur in desertum ut tentetur à diabolo, & tentatur non solum post ieiunium quadraginta dierum & noctium, ut hic scribitur, sed etiam per quadraginta dies, ut scribit Lucas, alijs tentationibus quæ non sunt descriptæ, quæ tamen omnes cõtendunt, ne credat se esse filium Dei aut se esse curæ Deo, ut deficiat à uerbo Dei & à sui uocatione, sub specie tamen uerbi Dei, & tandem relicta fide ad summam deficiat impietatem contempto Deo, sub nomine tamen adorationis siue cultus Dei ex doctrinis dæmoniorum, quemadmodum & semper solet sanctos sollicitare.

Vt uideas hic quanta cura & astutia agat Satan, ut impediat Euangelium gloriæ

CAPVT MATTH.

gloriæ Dei siue regnum illud cœlorum, ut hic opus sit constanti fide, uerbo & inuocatione, ut ante admonuimus. Vtq; simul hic & illud uideas quod de Salvatore & Pontifice nostro Christo dicit epistola ad Ebr. cap. iij. Non habemus Pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris, sed tentatum per omnia, pro similitudine absq; peccato. Accedamus igitur cum fiducia ad thronum gratiæ, &c. quemadmodum & Christus Ioh. xvi. summam cõprehendens, & epilogum colligens bene longi sermonis post ultimam cœnam facti. Hæc inquit locutus sum uobis, ut in me pacem habeatis. In mundo pressuram habebitis. sed. Confidite, ego uici mundum. Iubet fidere, quia nobis suas tentationes uicit & superauit, Lege totum caput secundum Iesu Syrach.

Hoc Euangelium in quadagesima sua legunt, propter suum illud ieiunium, sed de ieiunio electiclo hic non agitur, quod satis ridiculum fuit apud

P v

nos

ENARRATIO IN IIIL

nos ieiunium, nulla necessitate, nulla tentatione cogente, nullo Dei præcepto, cum falsa fiducia & diudicatione aliorum &c. de quo sæpe alias & a nobis, & a nostris dictum est, ideo nō duximus ea hīc repetenda. Satis enī tractatæ sunt apud fideles hodie doctrinæ demoniorum ex uerbo Dei.

Imō hic agitur de ieiunio necessitatis, quia Iesus ductus in desertū esurivit, ibi non est cibus nec haberi potest, sed iudicio rationis ipsi fame moriendum est. Et uides angelos accedere & ministrare, quia auxilium humanum longius abest. Item a spiritu sancto eo perductus est, non per traditiones aut aliquā regulam monachalem. Interim Satan sollicitat egenum & derelictum, ut propter afflictionem corporalem, & ut honoratus sit, tranquillus & diues, deficiat a fide & fiducia in Deum. De hoc ieiunio loquitur Paulus ij. Cor. vi. In multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus

CAPVT MATTH.

ribus, in uigilijs, in ieiunijs &c. Christus hoc ieiunium uocat luctum, nimirum comprehendens sub nomine ieiunij necessarii omnem fidelium egestatem, damna, angustias & corporales afflictiones. Cum enim interrogaretur quare discipuli sui non ieiunarent, respondit. Non possunt filij nuptiarum lugere quam diu cum ipsis sponsus est. Veniet autem tempus quando auferetur ab eis sponsus, tunc ieiunabunt, ibi lugebunt cum persecutionem sustinuerint pro confesso Euangelio Christi.

Igitur hic potius dicemus de tribus tentationibus, quas Christus uerbo Dei, ut uides, nobis superauit, ut & nos eas ita uincamus. Dicemus uero nunc, quemadmodum pater noster Lutherus concionatus est in comitijs nostrorum Principum & ciuitatum Smalcaldicæ, anno M. D. xxxvii. non de tentationibus singulorum Christianorum, de quibus lege Postillas, sed de tentationibus charissimæ matris nostræ

ENARRATIO IN IIII.

nostræ sanctæ Ecclesiæ Christi, cui Christus dicit in Iohanne. Si me persecuti sunt, & uos persequetur. Et consolatur alibi eam. Quod uni, inquit, ex minimis meis fecistis, siue bonum siue malum, mihi fecistis. Ideo ad Saulum dicit. Saul, Saul, quid me persequeris? Et in Zacharia cap. ij. dicit. Qui tangit uos, tangit pupillam oculi mei. Ergo adhuc ieiunat, id est, patitur & luget Christus in suis membris, nam Satan contra eum in suis membris non quiescit. Et certum est tentationes Ecclesiæ à principio usque ad finem mundi in his Christi tentationibus proprie esse descriptas.

Primum, tempore martyrium à principio uexata est Ecclesia diabolo, sed (ut ita dicam) humano, per ieiunium, id est, corporales necessitates, angustias, afflictiones, persecutiones, à Iudæis & gentibus. Hic diabolus nullum uerbum Dei citat aut producit ad fallendum, ut uides, sed manifesta uis & inuidia cognoscitur, iubetur uero à diabolo

CAPVT MATTH.

bolo Ecclesia tantum intendere in præsentem necessitatem, & deficere à fide ut bene habeat, Dic, inquit, ut lapides isti panes fiant, nam ut dicas Deo per orationem, hoc nihil est. Hic tandem Deus dedit Constantinum magnum, qui in consolationem Ecclesiæ, in cœlum clamantis, prohibuit persecutionem, superato etiā per bellum Licinio imperij consorte, qui acerrimus erat Christianorum persecutor, ut legis in hist. Ecclē.

Secundo, post hanc corporalem, sequitur spiritualis tentatio. Videns enim diabolus hac uia non successisse, accedit ut angelus, nempe diabolus angelicus, quasi cum uerbo. Nam ut uides, citat scripturam ut decipiat. Non est hic ille niger diabolus, sed speciosus, qui facile cognoscitur, sed speciosus in hæreticis, in angelum lucis transformatus. Coeperunt quidem hæretici ante pullulare, per miserum Ebionem, Marcionem, & alios, sed hic regnum obtinet Arrhius & alij, res

presti

ENARRATIO IN IIII.

presai quidem primum, sed per Constantium Imperatorem Constantini filium, ita inualuerunt, ut uix duo Episcopi siue pastores in oriente peristerent.

Hic sensit diabolus sic. Vt cumq; multi deficiant propter persecutionem, tamen nihil proficio, crescit Ecclesia, alia ingrediar uia. Vos, inquit, Christiani sustinetis omnia propter uerbum, Bene habet, Ecce uerbum. Sic scriptum est &c. Non sum diabolus ut ille prior, Duceo uos non in locum prophanum, sed in ciuitatem sanctam & supra templum. Sed caueamus, quia non inducit in templum, & falsarius & impostor omittit, eum Psalmum citat, illud. In omnibus uis tuis, id est, in uocatione tui, ut seducti discamus quasi uerbo sentire contra uerbum, & ut hic dicitur, tentare Deum. Columbarum & passerum non hominum uia sunt uolare in aere a templo ad terram &c. Hic sua Ecclesie Deus dedit Imperatores Theodosium, Arcadium

CAPVT MATH.

cadium & Honorium, qui defendebant eam contra Arrhianos & alios. Verum ut in prima tentatione multi negotiores manebant in sua infidelitate, ita & hic durabat in multis Arrhiana in Christum blasphemia, donec Mahomet, cum sua secta, hanc haeresin & horribilem blasphemiam amplexus, ex Christo fecerit quod rationi uidebatur, usq; in hodiernum diem. Horrendum iudicium Dei.

Tertio & postremo, hac larua per uerbum Dei detecta, & condemnata Arrhiana blasphemia, extremum tentat Satan hisce nouissimis temporibus, & per aliquot iam centenos annos confirmans Antichristum & Antichristianum regnum, dicit. Haec omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me. Nimirum audax est sumpta autoritate. Nul lum hic habet Dei uerbum, non curat scripturam, sicut uidet. Tantum hic agit hisce mendacijs. Haec omnia mea sunt, & hac insigni promissione, Tibi dabo, sed cum hac conditione, Si cadens adoraueris me.

Hac

ENARRATIO IN IIIL

Hæc nunc est dignitas & pax Ecclesiae, quam Papistæ iactitant. Hic non est humanus angelicus, sed plane diuinus diabolus, qui uult adorari & extollitur supra Deum, id est, Dei uerbum & cultum, secundum Danielem & Paulum, Statuit inuocare beatam uirginem & sanctos. Hos facit intercessores, Christum negat solum esse iustificatorem, facit uero eum pro mediatore iudicem, Docet confidere humana iusticia, regulis, operibus, indulgentiis, subuertit Euangelium gloriæ magni Dei & usum sacramentorum. Ex remissione peccatorum facit ludibrium, ita ut etiam homo habeat remissionem peccatorum, si sepeliatur in Franciscana cappa, &c. Item contritionem cordis, confessionem oris, satisfactionem operis nostri facit remissionem peccatorum. Vbi hic est Christus & sanguis eius? Quanta est abominatio Missarum &c? Omnia non solum aguntur ut religiosissima contra Dei præcepta & Christi Euangelium, sed etiam

CAPVT MATTH.

etiam docentur contra sanctissimæ fidei rationem.

Quomodo diabolus potest hæc omnia? Per hanc suam promissionem ut est in Luca. Tibi dabo potestatem hanc uniuersam & gloriam omnium regnorum orbis terræ, quia mihi tradita sunt, & cuicumque uolo do illam, Tu ergo si adoraueris prouolutus coram me, erunt tua omnia, Id est, Dominus eris Regum & omnium mundi bonorum, mea potestate & auctoritate, doce tantum in hypocrisis mendacium relicta fide, sit Deus uenter tibi, sit tibi mammon fiducia tua, sit tibi gloriosissima gloria, Fac decreta, statuta, regulas, cultus Dei contra mandata Dei, contra Euangelium, contra fidem, & mentire hoc esse uerbum Dei & obedientiam Ecclesiae, Finge hæc esse Ecclesiam, condemnatio verbo & Ecclesia Dei. Conare ut auferas Christo regnum & sacerdotium, tibi uero arroges, ut isto nomine seducas & opprimas Christianos, &c. Ita uere adorabis me,

ENARRATIO IN IIII.

me licet hoc non uideatur, licet & tu
 aliam speciem fingas, & ego tibi dabo
 egregiam mercedem, honores, diui-
 tias, potentiam, super Imperatores &
 omnem potestatem, præterea opinio-
 nem iusticiæ & sanctitatis, ita ut uel
 uilissimus tuus Monachus timeatur à
 sapientissimis & potentissimis. Quos
 uolueris suscipere floreant, abundant,
 sancti sint, canonizentur uel in inferis,
 quos uero condemnaueris, pereant.
 His munitus munitionibus coles Deū
 Maosim, id est, munitionum, secundū
 Danielem, contra omnes munitiones
 tibi resistentes. Coles autem religiose
 in auro & argento & lapidibus preci-
 osis, quia ego sum Deus horum, tibi
 dabo si fuero tibi Deus. Non opus ha-
 bes uerbo Dei, sed tantum his muniti-
 onibus, nisi forte quando uerbo Dei
 uolueris abuti pro Maosim. Ah, ah,
 horrendum. Quò cecidimus?

An non hoc est adorare diabo-
 lum & cadere à Deo, cum doctrinæ
 demonioꝝ

CAPVT MATTH.

dæmoniorum, ut Paulus uocat, pro
 sanctitate habentur & glorificantur,
 cum defenduntur doctrina, fūco scrip-
 turæ, hypocrisi, ui & armis, hoc est,
 his duobus diaboli operibus mendacio
 & homicidio, uerbum uero Dei cor-
 rumpitur, blasphematur, negatur, per-
 secutionem patitur? Nonne hoc est
 deturbare Deum sede, & ei subrogare
 diabolum.

Hic postquam Romana bestia
 fecit sibi obnoxium Carolum Ma-
 gnum, & in eo successores, Ecclesia
 nullum Imperatorem habet aut ha-
 bebant defensorem. Non enim possunt
 nunc odisse Imperatores aduersarium
 Ecclesiæ Antichristum, sedentem in
 templo Dei, ut prædixit Paulus, ne ali-
 bi eum quæras, postquam deuotius eius
 serui facti sunt, admissi ex gratia ad
 pedum oscula beatissimorum, quibus
 hæc bestia sæpe pessimam gratiam.
 reddidit, excommunicans eos & im-
 perio exuens & uita.

Vult uero in hac tentatione ipse
 Q ij Christus,

ENARRATIO IN IIII.

Christus, suo tempore, exurgere pro Ecclesia Imperator, aduersus Antichristi regnum, id est, falsas doctrinas & homicidia, quemadmodum nunc coepit per Euangelium illum occidere spiritu oris sui. Hanc prophetiam in hac historia tentationis tertiae uides. Nam Christus hic per se repellit Satanam dicens, Abi Satan, &c. id quod in superioribus tentationibus non fecit.

Horrenda hac sustinuit mater nostra Ecclesia, sed ex hoc Euangelio speramus iam istorum malorum finem. Nam quod Christus diabolo dicit, Abi Satan, iam & Ecclesia sponsa eius, cognito Antichristi regno, dicit per Euangelij praedicationem, & occiditur ouibus Christi, qui audiunt uocem pastoris & sequuntur, ut quam primum aboleatur in totum illustratione aduentus eius.

Atque idem Euangelium, contra falsam adorationem, & falsam seruitutem siue cultum Dei, nunc dicit cum Christo, Dominum Deum adorabis & illi

CAPVT MATTH.

& illi SOLI seruias. Quemadmodum & Psalmus de Christo dicit. Et adorabunt eum omnes Reges, omnes gentes seruient ei. Adoratur Deus in spiritu & ueritate, quando fidimus ei secundum Euangelij promissiones, credentes Deum esse Patrem nostrum per solum Christum. Seruimus autem ei, dum quisque secundum sui uocationem facit, & curat quae sibi Deus mandauit, non ut iustificetur, sed ad gloriam Dei & commodum aliorum. Hac praedicatione necesse est euanescere Antichristianam doctrinam, & fiduciam in cordibus nostris.

Igitur speramus nunc finem adesse, & angelos accessuros nobis, nosque angelis in aeterno regno, qui & nunc ministrant nobis. Abijciendum uero in infima tartara regnum tenebrarum cum omni impietate Turcica, Papistica, alia, Amen. Reliqua in Postillis.

CVm audisset Iesus. Hoc est quod supra diximus Iohannem esse
Q. iij praes

ENARRATIO IN IIIL.

præcurforem Christi, secundum eius uerbum. Hic est qui post me uenturus est. Lucifer præcedit diem & solem, ubi autem hic oritur, tamen ille adhuc apparet. Sic & Iohannes adhuc prædicat exoriente in terris sole iusticiæ. Nam non statim à tentatione Christi coniectus est Iohannes in carcerem, id quod etiã Matthæus nō dicit, sed prius indicat Iohānes Christū. Ioh. i. Et Christus facit quedā miracula corā discipulis & Ierosolymis. Ioh. ij. & iij. quemadmodū manifeste illic nempe Ioh. iij. dicitur. Nec dū Iohānes erat missus in carcerē.

Ideoque q̄ hic dicitur, Iesus secessit in Galileā, credo illam esse secessionē, de qua Ioh. iij. dicitur. Siquidē Iohannes postremus scribit, quē alij Euangelistę omiserant, qui de primo prædicationis Christi anno uix aliquid attingūt, nisi obiter & fere sine ordine, ut nescias quando factū sit. Vt est illud quod in hoc capite de quatuor discipulis uocatis dicitur, id quod puto factū antequā Iohannes uinctus est, si conseras cum primo

CAPVT MATTH.

primo ca. Euangelij Iohan. Matthæus hoc factū dicit, quando aut factū sit nō dicit. Quod autē sequitur. Et circumibat totā Galileā. Quis nō uidet in historia coherere cum eo qd' præcesserat. Cum audisset autē Iesus q̄ Iohannes traditus esset &c. Nam post Iohannis officium hic sol iusticiæ ascendēs, diem quem Iohannes prædixerat, cœpit redere illustriorem toti mundo.

Incipit uero à Galileā, secundum uaticiniū Esaię. Contra calumniatores dicimus Mattheum recte citare locum Esaię, etiã si omitrat quedā uerba, ut illa. Primo tempore alleuiata est, & nouissimo aggramata est, Nam nō aliud uoluit dicere quā quod Esaias, q̄ lux exorta est populis in tenebris, secundū illud: Pauperes Euangelizātur. Desperatis, sine opere & merito nostro uenit Euangelium glorię Dei, & q̄ illa terræ primū hanc lucē magnā uiderunt, quæ olim primum obruta sunt externis tenebris Assyriorum, & nunc internis Pharisæicę & Antichristiane doctrine.

Q. iij

De

ENARRATIO IN IIII.

De externis lege historiam *iiij. Reg. xv. & xviij.* Nam Hebræi omnem infœlicitatem uocant per allegoriam tenebras, ut in *Psal.* Lux orta est iusto, & rectis corde læticia. Lege reliqua in sermone Lutheri in *Esaiæ* caput nonum.

Omnes hic nominatiui pertinent ad uerbum uidit, ut, Terra zabulon & Neptalim iuxta uiam maris ultra Iordanem uidit, Galilæa gentium uidit, populus qui sedebat in tenebris, uidit lucem magnam, &c.

EX eo tempore, &c. Incipit à prædicatione Iohannis, ut eam approbet, & nunc clarius prodatur, imò exhibeat illud regnum cœlorum, de quo Iohannes prædicarat, quod Christus est agnus Dei qui tollit peccata mundi, de qua prædicatione ante diximus. In Marco dicit Christus. Impletum est tempus, instatq; regnum Dei, poenitete & credite Euangelio, nimirum sentientes nunc esse tempus illud inuulgandi Euangelij & regni Messiae quod resperant Prophetæ, & in primis hebdomada

madæ

CAPTIV MATTH.

madæ Danielis. Longe aliud Messiae regnum somniant Iudæi, sed plane nihil ad hoc.

AMBULANS autem &c. Primum discipulos uocat, ut doceat Euangelio, & miraculis fidem eorum confirmet, ut postea ex eis Apostolos & doctores faciat, quemadmodum infra cap. x. uides, id quod hic eis promittit hisce uerbis, Faciam uos piscatores hominū Sic & Prophetæ discipulos habuerunt, qui uocantur filij Prophetarum, unde & postea Prophetæ, id est, doctores in populo facti sunt. Non monachi fuerunt, sed commodo tempore mariti facti sunt, & liberos genuerunt, quemadmodum *iiij. Reg. iiij.* scribitur. Mulier quædam de uxoribus filiorum Prophetarum clamabat ad Eliseum. Sic enim legendum est ex Hebræis &c. Id quod dicimus contra Phanaticos spiritus, qui uerbum externum & doctrinam contemnunt præ sua spirituositate. Quotquot credunt sunt docti à Deo, à spiritu sancto, sed non sine

Q. v

uerbo.

ENARRATIO IN IIII.

uerbo. Alioqui multi uerbum audiunt, sed non credunt, illi non sunt docti à Deo. Sic & perpetuo in Ecclesia docentur per uerbum, qui postea assumuntur ut sint pastores & doctores in Ecclesia. Reliqua in hunc locum uide in Postillis.

ET circumibat &c. Cum uentum est ad historiam, id est, prædicationem & miracula Christi, Matthæus hic simul omnia comprehendens ceu summam & argumentum prædicationis & miraculorum Christi breuibus comprehendit. Primum ait Christum per totam Galileam prædicasse Euangelium regni, de quo supra dictum est, Appropinquauit regnum cœlorum, non terrenum quod fingunt Iudæi, non armis, sed prædicatione paratum, ut Psal. viij. Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem, fortitudinem, regnum. Secundo, hoc Euangelium confirmasse curatione omnium morborum & languorum, ut infra cap. xi. Renunciate Iohanni quæ audistis & uidistis.

CAPVT MATTH.

uidistis. Cæci nident &c. Tertio, dispersa fama Euangelij & beneficiorum Christi, accurrisse male affectos & secutas Christum turbas multas, secundum prophetiam Iacob Patriarchæ. Gene. xlix. Donec ueniat Silo, cui adhærebunt populi. Per legem autem fugiunt à Deo homines, ut Iudæi circa montem Sina &c. ut uideas hic etiam illud Christi ex Esaia. Pauperes euangelizantur.

FINIS QUARTI CAPITIS.

AD

AD LECTOREM.

Post hæc lege Lutheri scriptum in quintum, sextum & septimū caput Matthæi, & alias annotationes & Postillas eiusdem uiri in Matthæum, ut non opus sit tibi ultra meis commentarijs. Nam faciendorum librorū non est finis, & multa iam scribuntur, quæ ut non mala sint, tamen nō necessaria sunt ad intelligendum scripturas, & occupant ita lectionem, ut non uacet ipsi legere sacras scripturas. Nostra autem scripta, eò tendere debent, ut inducant lectorem in penetralia scripturarum, ut lectores postea possint nobis dicere, quod Samaritani dixerunt mulieri Ioh. iij. Iam non propter tuam orationem credimus, ipsi enim audiui-
mus (ex sacra scriptura & uerbo Dei) & scimus, quod hic est uere Saluator mundi Christus. Verum quia uides in hoc commentariolo, in secundo capite de quatuor Matthæi mirandis citationibus, me lectorem remisisse ad ea quæ tractauī in Ieremiæ xxxi. caput, quæ nunc non sunt in omnium manibus, &

AD LECTOREM.

bus, & tamen magis ea à studioso Lectore requiri in secundo capite Matthæi, quam in xxxi. Ieremiæ, curauī studiosius, illa ipsa ex Commentarijs in Ieremiam huc adijci. Sic ait Ieremias:

VOX in excelsu &c. Exponit quod dixerat ante, Conuertam luctū eorū in gaudium. Et primū de duabus tribubus dicit. Nunc quidē luctus & clamor auditur extra Ierusalem, quia per Babyloniu exercitum, in Bethleem, & circumquaque in omnibus finibus eius, uastantur omnia, Pereunt miseri habitatores & captiui abducuntur in Babylonem, & non remanet ipsi nisi misera facies perpetuæ solitudinis. Ibi Rahel plorat filios suos, & non uult consolationem audire de filijs suis, id est, ciuibus, quia de occisis non est spes uitæ, neque de abductis spes reditus. Interim Ierusalem, & reliquæ munitæ urbes misere trepidant, obsidione adhuc quamdiu licet sustinentes, ut dicitur in fine Regum.

Siquidem uel paulo ante obsidionem uel sub ipsa obsidione uidebant,

& alia

COMMENTARIA

& audiebant oppida non munita, inter quæ erat Bethleem, & Pagos misere uastari, & populum occidi & abduci, quæ erant initia captiuitatis duarum tribuum, Donec & ipsa Ierusalem tertio anno, postquam obsideri caperat, capta est. Hostes enim non possunt capere urbes munitas, tamē misere uastant oppida adiacentia, quæ resistere non possunt, ut Turca fecit prope Viennā, & nūc facit in Hungaria, Non est aliq̃ pugnet pro nobis, nisi tu Deus noster.

Oportet inquit ista mala & calamitatem præcedere, sed noli plorare Rachel. Filij tui reuertentur post lxx. annos, & complebuntur promissiones Dei & gaudebunt in Domino. Lege quæ dicuntur, nempe eadē Michæe iij. Rachel erat uxor dilecta Iacob, quæ mortua est in itinere quo itur ad ephratam, id est Bethleem, quando pariebat Beniamin, & illuc sepulta est in agro. Ibi tum Iacob erigebat titulū lapidum, & uocatus est ille locus sepulchrū Rachel, usq; ad presentē diem, ut loquitur Historia Gene. xxxv.

Ideoq;

IN IEREMIAM.

Ideoq; Bethleem & omnia confinia eius hic in Ieremia uocantur Rachel, ut etiam intelligit S. Matthæus, diciturq; lamentari & plorare Rachel, quando lamentantur & plorant homines in Bethleem & in omnibus confinis eius. Et alluditur hic etiam ad historiam mortis Rachel. Moriebatur quidem magno dolore, ob quod suum filium uocauit BenOmi, id est, filium doloris. Sed obstetrix dixit: Noli timere, quia & hunc habebis filium, & pater Iacob uocauit eum Beniamin, .i. filium dexteræ. Quemadmodū hic Propheta ad Rachel patientem, .i. illam terram, & per eam ad omnem populum, qui passurus erat, dicit, Quiescat uox à ploratu, quia erit merces operi tuo, & filij tui reuertentur, qui dicitur filius doloris, erit filius dexteræ.

Ex Beniamin uenit tribus, quæ dedit primum regem Saul, & postea cum tribu Iuda, contra decem tribus deficientes à posteritate Dauidis, mansit Beniamin in regno Dauidis, quod deinde dictum est regnum Iuda à tribu regia.

COMMENTARIA

bu regia. Tandem dedit nobis maximum illum Apostolum Paulum, hic primum matri suæ, id est, Ecclesiæ fuit filius doloris, i. Timoth. i. Sed Pater Deus fecit eum filium dextræ, secundum prophetiam Iacob. Beniamin mane lupus rapax.

Præterea non mirum etiam, quod Rachel plorare dicitur, quando plorat tribus Iuda, in cuius agris, sepulta iacet & tribus Beniamin, quem Beniamin pepererat illa moriens. Hic nunc in sua posteritate uere erat Ben Oni, id est, filius doloris. Quid ni etiam fleuerit Rachel quando ante centum annos abducebatur posteritas Ioseph primogeniti eius ex terra Israel, quæ terra etiam sæpe terra Ioseph nominatur &c. Vides quam multos fleuerit ista bona Rachel, quos hic spiritus consolatur. Sed hic mihi proprie uidetur Prophetam respicere in terram sepulturæ eius, & in filium illum doloris, quem ibi ipsa pepererat, Quemadmodum etiam Matthæus Rachelem interpretatur.

Si autem

IN IEREMIAM.

Si autem quæris quare hoc loco Prophetam uoluerit speciatim meminisse Bethleem. Respondeo, Bethlechem quamuis in speciem despectum oppidum esset, tamen hanc gloriam habebat, quod olim dedit illum dilectum Deo Dauidem regem, cuius regnum prædicebatur à Prophetis fore æternum, id quod in Christo completum est. Deinde secundum prophetiam Micheæ expectabatur Christus ex Iudæis in Bethleem nasciturus. Nonne hæc maxima gloria erat, huius alioqui despecti oppidi, præ alijs urbibus, & præ ipsa Ierusalem, &c. Quemadmodum & Michæas dicit, Paruula quidem es Bethleem, Sed dux Israel de te egredietur, unde non uerba Prophetæ, sed istam eius sententiam secutus Matthæus dixit. Bethleem non es minima, licet paruula sis in speciem. Quare non minima? Quia ex te exiet Dux Israel, quem admodum Prophetam prædixit.

Itaque omnes Iudæi suum Messiam gloriam totius mundi & salutem ex

R

Bethleem

in Bethleem erat domus patris eius Ioseph

COMMENTARIA.

Bethleem expectabant. Quemadmodum etiam sacerdotes Herodi postea responderunt.

Nunc uero hæc spes cum omnibus Dei promissis uidetur perisse, per dita Bethleem, & populo partim occiso partim abducto. Vbi nunc aiunt est Bethleem, in qua Christus nascatur. Abeunt Iudæi & pereunt, ex quibus nascatur Christus, Propter peccata nostra perierunt Dei promissiones, Sic enim sentit infidelitas in afflictione. Consolatur ergo Propheta, dicens, promissiones Dei perire non posse, Nam reuertentur in Bethleem, & Bethleem reedificabitur, & nascetur ibi Christus secundum Dei promissionem & Israel accipiet consolationem & gloriam æternam.

Quid autem dicemus de citatione Matthæi qui hunc locum citat de paruulis ab Herode occisis in Bethleem, & in omnibus finibus eius? Facilis est responsio, si quis non uelit calumniari. Mattheus dicit, Tunc profectum est quod dictum

IN IEREMIAM.

dictum fuerat ab Ieremia Propheta, cum ait: Vox in rama, id est, in excelsu audita est &c. Non negat Matthæus etiam antea hoc esse factum, quemadmodum diximus, sed dicit tunc etiam esse factum, quod Ieremias dicit, quando Bethlemici pueri occidebantur, quasi diceret. Hic rursus factum est, quod olim prædicebat Ieremias. Hic rursus Rachel plorat filios suos in Bethleem, & in omnibus finibus eius, Oritur ingens clamor & lamentatio patrum & matrum in Bethleem, & in agris eius circumquaque propter interfectos filios. Cur non idem ita citaret Matthæus, quando uidet rursus factum esse quod olim sententiam prophetiam Ieremiæ fiebat, & quando cum uerbis Prophetae consentiunt locus & factum? Quasi uero non debeamus citare Psalmos de nostra miseria, tentationibus & salute, qui sæpe habet aliam historiam.

Debebatur quidem oppido Bethleem hæc in pueris poena, quia impia

R 7 illic

COMMENTARIA

illic & inhumane negabatur locus in diuersorio Mariæ puellæ Christum in nocte & in mediâ bruiâ parietî. & pastorib. de nato Mefsia illic ex angelorū reuelatione, ut Lucas scribit nunciātib. & gentilibus Magis, ut Mathæus scribit, ad adorandū eō accurrentibus, ipsi habitatores suum Mefsiam non quesierunt, quibus Herodes isto damno dato testatur Mefsiam illic esse natum, propter quē paruulos occidebat.

Sed consolatio rursus ad afflictos attinet. Quiescat uox à ploratu. Filij tui pro Christo occisi sunt, illi bene habent & reuertentur in resurrectione nouissima.

Reliqui autem filij tui ô Rachel, id est, habitatores, qui abducti sunt, nō loci quidem mutatione, sed infidelitate à Deo, reuertentur ex regno Saranę, prædicante Euangelium Christo & Apostolis &c. quemadmodum de reductione spirituali diximus, & in hoc capite simul comprehendimus & corporalia, & illa per Christum æterna beneficia

IN IEREMIAM.

beneficia populo, post captiuitatem babylonicam exhibita. Atq; hic certissima potuit dari consolatio, Noli plorare, nam Christus natus est propter quem occiduntur pueri. Hic est nō solum tuorū filiorum uiuificator, sed etiam omnium secundum prædicta Prophetarum.

Imò postea per Euangelium conuersi gaudebant etiā de occisis pueris, gratulātes eis hanc gloriā, q̄ contigerit eis mori pro Christo antequā cōfiteri, & dicebant de Christo, Hic est quem Herodes metuens occidit paruulos nostros, tibi unum, mihi duos, alijs plures à bimatu & infra. O felices paruulos, felices & nos, quibus nunc uixisse contingit &c. Hæc erat illis consolatio post afflictionē & horrendam lamentationem præcedentem.

Quia uero secundum caput Mathæi admirandis citationibus est repletum, & inde impius Porphyrius & alij olim calumniabantur Euangelistæ incitiam, hic accepta occasione de illis

R ij

citationis

COMMENTARIA

estationibus dicamus. Posset uideri quod in eo capite quædam sint ab alijs adiecta, qui ad omnes pueritiæ Christi historias uoluerunt adijcere aliquam prophetiam. Sed hoc dicere non est satis, quando Ecclesia Christi, quod sciamus, semper ita integrum habuit Matthæi Euangelium, & nunquam ausa fuit aliquid immutare, Pij quoque semper quaesierunt quod in his locis pie & commode dicerent, nihil morati impiorum calumnias.

Primum citasse Pontifices & Scribas dicit Matthæus, Et tu Bethleem terra Iuda &c. qui locus quidem ex Michæa necessario in Christum respicit, sed uidentur dissonare uerba. Propheta dicit, Paruula es, Matthæus recitat, Nequaquam minima es &c. Verum hic tantum nodus in serpo quaritur, ut paulo ante indicauimus de his uerbis.

Secundo citat Matthæus illud, Ex Aegypto uocaui filium meum, quod Osee xi, legitur, de populo Israel dictum, qui uocatur primogenitus, id

est,

IN IEREMIAM.

est, dilectus filius Dei, Exod. iij. Filius meus primogenitus Israel. Quomodo ergo hoc etiam conuenit puero Iesu ex Aegypto reuocato? Respondeo ut ante. Non negat Matthæus illud antea factum, sed nunc etiam factum dicit. Non potuit illa scriptura perfecte esse impleta, si Deus filium Israël uocasset ex Aegypto, & filium Iesum inde non uocasset, quando hic est uerus & naturalis filius, ille tantum propter hunc filium, sicut omnes credentes propter Christum sunt filij Dei. Christus est primogenitus in multis fratribus. Sicut Patres, ut legitur in Genesi, necessitate coacti ingressi sunt Aegyptum, sed uocante Deo inde reducti sunt in terram Canaan, quia hæc & non Aegyptus erat eis à Deo promissa. Ita Christus puer sauitiam Herodis declinans, abductus est in Aegyptum, sed à Deo reuocatus est ad terram patrum quia non Aegyptijs, sed Iudæis missus erat corporali presentia, ut ibi mysteria nostre salutis in carne sua perficeret,

R. iij

61

COMMENTARIA

Si ergo tunc Deus dicitur ex Aegypto uocasse filium suū, quando inde uocauit per Moſen populū Israel, multo magis nunc uerum est, quando per angelum reuocat ex Aegypto in terram Canaan Iesum filium sibi co- aeternum, sine quo nemo est filius Dei, sine quo omnia nihil sunt. Vides itaq; non male hoc citatum à Mathæo, qui scripsit Euangelium Christi non calumniatoribus sed Christianis, quib; dicit, Hic multo uerius uocatus est ex Aegypto filius Dei quam olim, non ta- men interim illud esse factum negat quando hoc asserit, sed potius iam per- fectum esse dicit, quando alius quam Israel Dei filius ex Aegypto uocatus est. Hic est unigenitus Dei filius, Hic est uere Israel, de quo Esaia xlix. Ser- uus meus es tu Israel &c. Dedi te in lu- cem gentium, ut sis salus mea usq; ad extremum terræ.

Tertio citat Matthæus. Vox in rama &c, quod satis ante tractauimus.

Quarto citat illud. Nazareus uocabitur

IN IEREMIAM.

uocabitur, & dicit hoc dictum esse per Prophetas. Certum est quod Matthe- us non aspexit hic in uocabulum Nefer uel Netfer .i. flos uel ramuscu- lus, ut huc solemus citare locū Ela. xi. Et flos de radice &c. Non enim flos à populis appellatus est Christus secun- dum Prophetas quos citat Matthæus, sed respexit in uocabulū Nazir id est, separatus, consecratus, uel sanctifica- tus scilicet Domino, id quod germanis ce dicimus, geuueiet, nisi per abulum nunc hoc uocabulo tantum respicere- mus in cappas & blattas &c. & calices consecratos &c. Nam quando Naza- reth in hebræa Biblia non inuenitur, unde de literis & syllabis iudicare lice- ret, æquum est Matthæum intelligere huc respexisse, astipulantibus etiam iis quæ dicam.

Notum est ex Lege Num. vi. qui sint Nazarei appellati tempore conse- crationis suæ, donec perficerent suum uotum. Samson autē ab utero matris usq; ad mortem fit Nazareus, mādato

R v Dei

COMMENTARIA

Dei per angelum ad matrem missio, ut legis Iud. xij. vnde & ipsa mater iubetur abstinere a sicera & uino & inmundis, ne uel in utero contaminetur foetus contra legem Nazaræorum, id est, separatorum uel segregatorum, siue sanctificatorum Domino. Talis erat & Iohannes Baptista prædicante angelo. Vinum & sicera non bibet, sed hic non solum Nazir uel Nazaræus erat ab utero matris, sed etiam ab utero matris repletus spiritu sancto &c. De quo Christus pronunciat, Inter natos mulierum non surrexit maior Iohanne Baptista.

Si itaque hic non in uocem, id est, literas & syllabas respicimus, sed in illud quod significatur, id est, separationem uel consecrationem, uel sanctificationem, qua aliquid segregatum est, consecratum Domino, quemadmodum Nazaræi Domino consecrabantur. Nihil mirum quod dicitur de Christo quod sanctus & Domino consecratus dicitur in Prophetis, licet non Nazir, sed

IN IEREMIAM.

sed Cados, id est, sanctus uel alio uocabulo sanctus pronuncietur, siquidem Dei filius & uerus Deus est, quem Esa. cap. x. uocat Sanctum Israelis. Et David dicit, Psallam tibi in cithara Sanctus Israel. In Christum respexit lex primogenitorum quæ dicit, Omne masculinum adaperiens uulnam sanctum Domino uocabitur, ut citat Lucas ex Exod. xxxij. Vide legem de primogenitis Domino sanctificatis & separatiss, Exo. xij.

Sed quid opus est multis? Daniel ix. cap. uocat Christum Sanctum sanctorum qui est sanctificatio nostra, i. Cor. i. Illud semen Abraæ, quo benedicentur omnes cognationes terræ, qui non solum est primogenitus in multis fratribus, Rom. viij. sed etiam, siue in diuinitatem, siue in humanitatem eius respicias, primas tenens in omnibus. Col. i. Hanc appellationem sanctitatis habet Christus in celo & in terra. Cui & canimus. Quoniam tu solus sanctus. Et Ieremia xxxij. prædicitur.

Et hoc

COMMETARIA

Et hoc est nomen quod uocabūt eum Dominus iustificator noster. Et angelus dicit ad Mariam, Et quod nascetur ex te sanctum, uocabitur filius Dei.

Verum quando Matthæus à Nazareth facit Nazareus sicut & Iohannes in titulo crucis Christi, & dicit Nazareum appellandum, uidetur proprie primum respexisse in uerba angeli Iudicum xij. dicentis de Samfone. Nazaræus Dei erit ab infantia sua, & ex matris utero, & ipse incipiet liberare Israel de manu Palestinorum. Vt ita Samson sit figura Christi, sancti & sanctificatoris & liberatoris populi sui Ipse enim (ait angelus apud Matthæum) saluum faciet populum suum à peccatis suis. Hic est Ios iusticiæ & sanitas est in pennis eius Mala. ult. Nam & Samson apud Hebræos à sole nomen habet. Sic hic Samson Christus est Nazaræus Dei non legis, ut apud Iohannem agnus Paschalis. Os inquit non comminetis ex eo. Ex Exo. xij. Pascha enim nostrum immolatus est
Christus

IN IEREMIAM.

Christus. i. Cor. v. Vtq; ita significetur in Christo omnem quam Lex iubebat sanctitatem esse impletam, atq; adeo illum esse iusticiam & sanctificationem nostri, qui semetipsum patri, pro nobis sanctificauit siue obtulit in odorem suauitatis. Quicquid lege iubetur exhiberi Deo, ut sacrificia, expiationes, oblationes, uota, nazareitates, hoc totum Christus est, sacrificium & oblatio pro peccatis & mundatio sanctificatioq; pro nobis.

Lex faciebat Nazaræos legalibus, obseruationibus ad aliquod tempus. Samsoni autem præcipitur à Deo ut sit Nazaræus ab utero matris per omne tempus. Iohannes Baptista uero præterea repletur in utero matris spiritu sancto. Sed hi in peccatis concipiuntur. Christus autem omnis nazareitatis perfectior, concipitur ex spiritu S. nascitur ex uirgine filius Dei, sanctus sanctorum, Nazaræus, nazaræorum, agnus sine macula segregatus à grege, Exo. xij. i. Cor. v. qui tollit peccata mundi. Ioh. i. segregatus

COMMENTARIA

fegregatus à peccatoribus & excelsior
coelis factus, Ebr. vii.

Sed ais, Si Euangelista in illum
locum Iudicum xii. respexisse uidetur,
qui conuenit quod dicit hoc esse dictum
per Prophetas? Respondeo, Si uel in
illum unum locum respexisset, tamen
non male conueniebat dicere hoc esse
dictum per Prophetas. Nam post Mo-
sis libros, quos legem uocant, Hebraei,
libros Iosue, Iudicum, Ruth Samuelis,
id est, duos priores libros regum, &
Malachiam, id est, duos posteriores re-
gum appellat Prophetas priores, quos
autem nos in Biblijs uocamus Prophe-
tas, illi uocant Prophetas posteriores.
Si quid ergo semel in horum uno ali-
quo libro dicitur, hoc dicitur esse scrip-
tum in Prophetis.

Rursum ais, Quare ergo Mat-
thæus mutauit uerba illius loci Iudicum
xii. Vbi dicitur Nazareus Dei erit,
ipse autem dicit Nazareus uocabitur?
Respondeo, Primum non morantur
Apostoli uerba quando reddunt nos
bis sen-

IN IEREMIAM.

his sententiam scripturæ. Deinde ut
detur etiā magno consilio hoc fecisse,
nempe ut admoneat nos omnium que
supra ex scripturis siue Prophetis dixi-
mus de consecratione & sanctificatio-
ne Christi, q̄ non solum talis futurus
est, sed etiam talis ab hominibus agno-
scendus & prædicandus siue confite-
ndus. Non enim erit solum, sed prædi-
cabunt & confitebuntur eum consecra-
tum & sanctificatum Domino & segre-
gatum à peccatoribus, qui ipe peccatū
non fecit, nec inuentus est dolus in ore
eius. Vocabunt inquam siue confite-
buntur eum quisq̄ sua lingua esse con-
secratum Domino, quemadmodum
Prophetæ istam confessionem Christi
in terris apud homines futuram præ-
dicunt. Añunt enim, Vocabunt eum,
Dominus iustificator noster, Et uoca-
bitur nomen eius Emanuel, post quos
angelus Gabriel dicit Hic erit magnus
(scilicet apud homines, qui magnus est
ab eterno) & filius altissimi uocabitur.
Spiritus sanctus superueniet in te, &
uirtus

COMMENTARIA

uirtus altissimi obumbrabit tibi. Ideo
quæ & quod nascetur ex te sanctum,
uocabitur filius Dei. Quemadmodum
& Christus Ioh. v. prædicit. Vt omnes
honorificent Filium sicut honorificant
& Patrem.

Atq; hic uides, cum de re & non
de uocabulo agimus, ut ante dictum,
quam late pateat ista citatio Nazareus
uocabitur. Respicit enim in Legem &
Prophetas q̄ in Christo nō solum om
nis sanctificatio impletur, sed etiam q̄
talis uocabitur siue prædicabitur, ut ui
deas non frustra dixisse Matthæum.
Quod dictum est per Prophetas, dum
admonere nos uoluit omniū ferè scrip
turarum quæ sunt de Christo. Non
enim mihi prodesset eius sanctificatio,
uel q̄ ipse est agnus Dei segregatus à
peccatoribus uero & sine lege Naza
ræus, nisi etiam talis uocaretur. i. audire
rem per prædicationem, crederem &
cum fidelibus confiterer & prædicare.

Hæc dixi de re huius uocabuli
Nazir, quam quisq; in mundo fidelis
sua

IN MATTH.

sua lingua exprimit de Christo in salu
tem suam, & gloriam Dei patris.

Apud suos uero Hebræos Chris
tus erat Hebræa lingua Nazaræus
uocandus, ut hic ex scriptura uult
Matthæus. Id quod non potuit fieri
secundum legem nec debuit, quando
Christi sanctificatio & iustitia siue
Nazareitas non est legis. Nemo enim
uidit eum obseruare legem Nazareo
rum, ne ex uita Christi faceremus no
bis regulas monachales contra Chris
tum & Euangelium eius, siue iusticiā
fidei. Siquidē bibebat uinum, de quo
& Pharisei accusant eum, quasi nō ita
sanctum ut à uulgo prædicatur. Nam
si talis esset, non biberet uinum, ut uel
ex hoc uideas quam magnam speciem
sanctitatis tūc habuerit obseruata lex
Dei, quæ erat de Nazaræis.

Permisit Christus hanc speciem
sanctitatis alijs, dedit & sanctissimo
Iohanni hanc speciem coram homini
bus supra modum humanum, cui non
dederat signa & miracula facere, ut

S uire

COMMENTARIA

uīro probata & sanctissima & admiranda uita, de Christo testimoniū ferenti, crederetur à populo legis, qui talem speciem mirabatur, ut simul non haberent excusationem qui tali uīro, quem sanctissimum iudicabant & Messiam esse suspicabantur, non credebant, quemadmodū Ioh. i. dicitur. Hic uenit ut testimonium perhiberet de lumine. Christus autem non opus habebat tali specie, qui prodigijs & miraculis potuit ostendere quis esset &c.

Quando itaq; non potuit ab Hebræis siue Iudæis secundum legem Nazaræorum, quam non seruabat Nazir uocari, id est, sanctificatus siue consecratus, cum tamen ipse unus esset in quem omnis sanctificatio legis respiceret, quæ corā Deo sanctificare nō potuit, quia hæc gloria soli debetur Christo, uocatus est à patria, nomine gentili Nozri, i. Nazareus siue Nazarenus, eodem plane significato, id est, sanctificatus siue consecratus, quando eiusdē scribitur literis per zain ut scribi debet

IN MATTH.

debet nō per sadick. Atq; ita Christus apud homines liceat alia ratione fortisus est nomē ut uocaretur illud quod ipse uere erat corā Deo, & quod postea totus mundus de ipso cōfessus erat, ut supra satis diximus.

Hoc nomine uoluerunt Scribæ & Pharisei suspectū eum reddere, quasi non esset Christus, quia ex Nazareth & nō ex Bethleem, ut aiebant, uenisset. Ioh. vii. & viij. sed Christus libenter agnoscebat hoc nomen, & populus uocabat eum Prophetam à Nazareth, quod interpretatur separatio uel sanctificatio. Et Pilatus græcis literis, hebræis & latinis hanc appellationem affixit cruci saluatoris, nō dubium quin uoluntate & consilio Dei, Nec erubescunt apostoli de hoc nomine quando accepto spiritu sancto prædicant apud Iudæos Euangeliū. Sic em ait Petrus Acto. ij. Iesum Nazarenū uīrum &c. Et Acto. iij. Per nomen Iesu Christi Naxareni, quē uos crucifixistis, quem Deus suscitauit à mortuis, iste astat
S n coram

COMMENTARIA.

coram uobis sanus. Et coram gentib.
Acto. x. Iesum à Nazareth &c. Et
Acto. xxij. Paulus narrat Christū iam
glorificatū dixisse, Ego sum Iesus ille
Nazarenus quem tu persequeris. Et
Acto. xxvi. dicit, Ego quidem existi-
mabam me aduersum nomen Iesu
Nazareni multa repugnando facturū
&c. vnde etiam tunc Nazareni siue
Nazarei Christiani dicti sunt, sed per
contemptū, quasi stulti essent qui cre-
derent illum esse Messiam qui ex Na-
zareth ortus esset, & nō ex Bethleem
ut dicebatur, quemadmodū nunc per
contemptum uocamur Lutherani, sed
ut tunc Christiani, ita & nunc libenter
ferimus talia nomina, de causa, unde
nobis proueniunt gaudentes, tantum
abest ut hoc iniquo feramus animo,
donec & blasphematoribus illucescat
ueritas, ut Paulo, aut iudiciū eis meri-
tum cōtingat, ut multis alijs. Sic enim
habet de contemptis Nazarenis. Act.
xxiiij. Nacti sumus uirum hunc pesti-
ferum Paulum & concitantē seditionē
omnibus

IN MATTH.

omnibus Iudæis in uniuerso orbe, au-
thorem sectæ Nazarenorum. Videtur
& ipse Paulus hoc nomen libenter a-
gnouisse cum ait Rom. i. Segregatur
in Euangelium Dei. Et Gal. i. Qui me
segregauit ab utero matris meæ, &c.

Hæc omnia dixi nihil moratus
los qui in titulo crucis scribunt Nozri
per Sadick, nam hic est mira inconsan-
tia scriptorum, siquidem alij scribunt
nozri per zain, ut scribi deberet, quem
admodū per zain scriptū est in anno-
tationibus Erasmi in Euangelij Luce
quæ excusæ sunt Basileæ, Anno Dñi
M.D.xxij. Putant enim, Hebraice hūc
titulū scribētes, nihil referre per Sadick
siue per Zain Nozri scribatur, modo
eadē maneat uox, sed male, meo quidē
iudicio, si prædicta aliquid apud nos
esse debent. Curant tantū ut uocē re-
ferant, & nihil referre putant quò hæc
uox respiciat. Pagninus contendit in
nouo testamento ubiq; scribendū Na-
zareth & Nazareus uel Nazarenus
per S, non per Z. Quare? Quia legit

COMMENTARIA

Romæ in titulo crucis. Nosri per Sadi scriptum, quò omnia credunt ex Ierusalem translata, etiam hunc titulum, quasi uero talibus uel erroribus uel mendacijs nō scateat Roma. Euangeliste uero semper per z. scribunt, id qd confirmat omnia quæ diximus. Lege Sholion Lutheri Leuit. xxi.

Verum ut tandem finiamus, autem dianus uel ipsum Christum de sua Nazareitate dicentem Ioh. x. Si illos dixit Deos ad quos sermo Dei factus est, & non potest solui scriptura, quem Pater sanctificauit, & misit in mundū, Vos dicitis blasphemare, qd dixi, Filius Dei sum &c. Quem inquit Pater sanctificauit & misit in mundū. Audis nō legis Dei Nazareū uerius quā Samson fuit, & Nazareū a Patre in mundum missum, ut liberet populum suum &c. Vides hic rursum qd Matthæus hac citatione Nazareus uocabitur, nihil moratus est Lucianicos & calumniatores, sed Christianos utiliter exercere uoluit, Et ego hic nō calumniatorib. satis facere

IN MATTH.

facere uolui, id quod uideo fieri non posse, sed potius cum meis Christianis fratrib. occasione huius citatiōis ingredi in latissimos scripturæ campos. ad gloriam Christi, ut postquam pie dixi, etiam alijs dem occasionem diligētius inuestigandi, quæ de Christo sunt, scripturas. Nam scire debemus qd prophetiæ fidelibus non infidelibus datae sunt.

EMENDA IN HOC LIBELLO tuo.

- B. iij. inuitabatur, fac, imitabantur.
- C. ij. sedere, fac scelere.
- C. v. dicto, Ahiafar, Expunge notam periodi interiectam.
- E. v. missus est, fac, iussus est.
- F. i. auum, fac, anum.
- G. ij. uocantur, fac uocant.
- I. vi. fugientes, fac, fugiens.
- Ibidem, contradixerunt.
- Ibidem. In eo loco dicit, fac, In eo loco non dicit.

Ibidem tamen, fac timet.
K. iij. fratres, fac, fures.
K. viij. Cain, fac, Abel.
M. iij. euertit, fac, euerrit.
N. v. Cum eum, fac, Cum enim.
N. viij. iudicare, fac, indicare.
P. vi. Martyrium, fac, Martyrium.
P. viij. Hic nō est humanus aut angelus
Q. viij. ipsi, fac, ibi. (cus.
Ibidem, Hostes enim, fac, Hostes cum
Ibidem, lapidum, fac lapideum.
Ibidem, Sic distingue. In cuius agris
sepulta iacet, & tribus Beniamin,
subaudi, quando plorat.
R. ij. Bethleemici.
Ibidem, sententiam, fac, secundum.
Ibidem, habet, fac, habent.
R. iij. uiuificator.
In ultimis quaternionibus per erro-
rem scriptum est in titulo. In Ieremi-
am, hoc expunge.

VVITTEMBERGAE PER
Iosephum Klug, Anno
M. D. LXIII.

